

**KONFERANS
KİTABI**

24 - 25 KASIM 2018

**CİSST/TCPS
KONFERANSLARI**

**HAPSETMENİN
ALTERNATİFLERİ**

**ALTERNATIVES TO
IMPRISONMENT**

TCPS
kitaplığı

Bu kitap,
Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği'nin,
Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu
tarafından desteklenen
"Ceza İnfaz Sistemindeki İnsanlar İçin Savunuculuk" Projesi
kapsamında gereştirilen
"Hapsetmenin Alternatifleri" Uluslararası Konferansı'nda
sunulan çalışmalardan oluşur.

Kitaptaki görüşler yazarlara aittir;
AB ve CİSST'in görüşlerini ifade etmez.

TCPS Kitaplığı 19

Hapsetmenin Alternatifleri

Yayına Hazırlayan: Tayfun Koç
Kapak ve Sayfa Tasarım: Tayfun Koç
ISBN 978-605-80724-1-1
Baskı: Aralık 2018

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
Adres: Katip Mustafa Çelebi Mahallesi, Billurcu Sokak,
No:5 Daire:2 Beyoğlu / İstanbul
Telefon: 0212 293 69 82
e-posta: info@tcps.org.tr

Baskı ve Cilt
İncekara Kağ. Mat. Yay. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 501 0883

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

KONFERANS KİTABI:

HAPSETMENİN ALTERNATİFLERİ

Yayına Hazırlayan:
Tayfun Koç

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMASI

Hapsetmenin Alternatifleri: Kavramsal Bakış - *Ferda Keskin* 9

BİRİNCİ OTURUM

Moderatör: *İpek Merçil* (Galatasaray Üniversitesi)

Cezaevinin Suçu Önlemedeki Etkisi ve Cezaevi Alternatifi

Yaklaşımlar - *Cennet Ceyda Boğa* 17

Kıyasın Alternatifleri - *Antonio Pedro Does* 32

Türkiye'de Hapsetmenin Alternatiflerini Konuşmak

Neden Gereklidir - *Mustafa Eren* 58

İKİNCİ OTURUM

Moderatör: *İdil Elveriş* (İstanbul Bilgi Üniversitesi)

Yargı Cephesinden Ceza Politikaları - *Defne Bülbül* 83

Türkiye'de Denetimli Serbestlik Uygulaması - *Fatih Güngör* 89

Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Olumlu ve

Olumsuz Sonuçlarının Medyada Yer Alan Haberler Bağlamında

Değerlendirilmesi - *Burcu Yapar, Aytekin Yıldız* 98

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Moderatör: *Nevin Özgün* (Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı)

Cezaevleri Yerine ve Cezaevlerinde Onarıcı Adalet

Uygulamaları - *Galma Akdeniz* 137

Deneyimleri Karşılaştırmak: İyi Uygulamaları Değerlendirmek

İçin Bir Yol - *Carollna Nasclmento Santana* 148

Cezalandırıcı Yaklaşımın Mahpusların Çocukları Üzerine Etkisi ve

Farklı Ülkelerden Uygulama Örnekleri - *Fulya Giray Sözen* 153

İKİNCİ GÜN

BİRİNCİ OTURUM

- Moderatör: *İdil Aydınoğlu* (Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği)
Güney Afrika Hapishaneleri'nin Durum Analizi ve Hapsetmenin
Alternatiflerine İlişkin Çalışmalar - *Zia Alexandra Wasserman* 165
Almanya'da Hapsetmenin Alternatifleri - *Eva Tanz* 171

İKİNCİ OTURUM

- Moderatör: *Gültekin Yıldız* (Milli Savunma Üniversitesi)
Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Hapishaneler:
Üçlü Bir Model Önerisi - *Arda İbikoğlu* 191
Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Suçluluğu ve
Kadınların Kapatılması (1840-1919) - *Gizem Sivri* 212

ÜÇÜNCÜ OTURUM

- Moderatör: AYŞE BERNA UÇAROL (Sosyolog)
Türkiye'den Bir Deneyim Aktarımı: Çocuk Hapishaneleri Kapatılsın Girişimi
Yaşar Çavdar Kolbüken 229
Hasan Erdoğan 237

AÇILIŞ KONUŞMASI

HAPSETMENİN ALTERNATİFLERİ: KAVRAMSAL BAKIŞ

Ferda Keskin

Öncelikle bu konuşmayı yapmak üzere beni davet etmiş olan Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği'ne teşekkür ederim. Üyesi olmaktan gurur duyduğum bu dernekle yakın ilişkim bundan tam 10 yıl önce Tekirdağ F Tipi Cezaevi'nde yaptığımız uzun soluklu bir çalışmayla başladı. Bu proje bağlamında farklı alanlarda atölye çalışmaları yapmak üzere bir araya gelen gönüllü grupları olarak aylarca her haftanın bir gününü tutuklu ve hükümlülerle geçirdik. Benim payıma da doğal olarak bir felsefe atölyesi yapmak düşüyordu. Pilot niteliği taşıyan, genelleştirilmesi düşünülen ve ardından bir ölçüye kadar uygulanabilen bu çalışmanın benim için öncelikli amacı, özellikle F tipi cezaevlerindeki soyutlayıcı, yalnızlaştırıcı ve yoksunlaştırıcı yaşamın araştırıcı ve mümkünse yaratıcı faaliyetler yoluyla dönüştürülmesine katkıda bulunmaktı.

Bir siyaset felsefecisi olarak çalışma alanlarım arasında özgürlük, adalet ve yasa kavramlarının yanı sıra cezalandırma ve kapatma pratikleri de var. Kuşkusuz bu kavramlar ve pratikler tarih içinde farklı

şekillerde tanımlanmış ve uygulanmıştır. Bugünkü sempozyumun konusuna dair söyleyeceklerim de söz konusu farklı tanım ve uygulamalarla ilgili olacak.

Özgürlük ile başlamak ve bu kavramı cezaevinde yaptığımız çalışmayla ilişkilendirmek istiyorum. Öncelikle liberalizmle ilişkilendirmesi gereken belirli bir geleneğe göre özgürlük insan eyleminin önünde yer alabilecek engellerin yokluğundan ibarettir. Bir şeyin veya şeylerin, örneğin engel ve sınırların *yokluğuna* vurgu yaptığı için “negatif” olarak adlandırılan bu özgürlük anlayışının karşısında ise “pozitif” özgürlük olarak adlandırılan ve kökeni çok eskilere giden başka bir özgürlük anlayışı vardır. İnsanın sahip olduğu güçleri kullanarak, yani potansiyellerini gerçekleştirerek kendisini yaratıcı bir biçimde dönüştürmesi anlamına gelen bu özgürlük anlayışı, bazı düşünürlere göre bir yandan da insanın kendini *insan* olarak gerçekleştirmesi veya tamamlaması anlamına gelir.

Cezaevinde gerçekleştirilen kapatma pratiği kuşkusuz yukarıda sözünü ettiğim her iki özgürlük biçimini de sınırlandıran bir uygulamadır. Yani burada söz konusu olan, bir yandan insanı belirli bir mekâna hapsetmek suretiyle önündeki mümkün eylemler alanına sınır dayatan, bir taraftan da insanın az önce sözünü ettiğim potansiyellerini gerçekleştirmek suretiyle kendini dönüştürmesinin önünde engel teşkil eden bir pratiktir. Ancak verili bir mekânda fiilen kapatılmış olsa da insanın kendini bedensel ve zihinsel olarak dönüştürme kapasitesini kullanmasının, yani pozitif bir özgürlük pratiğinin hâlâ mümkün olduğu da açıktır.

İşte, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği'nin gerçekleştirdiği ve yukarıda sözünü ettiğim türden projeler tam da bu türden bir özgürlük arayışını için önemliydi ve önemlidir.

Aynı çizgiden devam etmek gerekirse Ceza İnfaz Sisteminde Sivil

Toplum Derneği'yle yaptığım çalışmaların benim için hiç beklemediğim bir eğitim sürecine dönüştüğünü itiraf etmek isterim. Zira bu süreç içinde uzmanlık alanlarım dolayısıyla cezaevi kurumu ve kapatma pratikleri konusunda bildiklerimin eksik olduğunu gördüm. Atölyeme katılmayı kabul eden tutuklular, benim yıllar alan teorik çalışmalar yoluyla öğrendiğim ve aktarmak için sabırsızlandığım şeyleri zaten pratik olarak biliyor ve dile getiriyorlardı. Dolayısıyla kapatılanların bilimsel veya felsefi bir nitelik taşımadığı için dikkate alınmayan, genellikle göz ardı edilen ve yeri geldiğinde bastırılan söyleminin hakikati, kapatmaya dair felsefi ve bilimsel söylemden çok daha doğrudan doğruya dile getirdiğini burada bir kez daha belirgin olarak görmek mümkündür. Dolayısıyla bu söylemi herhangi bir temsil iddiasında bulunmadan dışarıya taşımak, tutuklu ve hükümlülerin kendi deneyimlerine dair söylediklerini duyulur hale getirmek konusunda Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği gibi girişimlerin ne kadar önemli olduğunu yeniden vurgulamak isterim.

Ancak bu tür faaliyetlere katılma konusunda benim için temel motivasyon hapsedmenin, daha geniş bir anlamda kapatma pratiklerinin, tarihsel bir zorunluluk olmadığına dair inancım oldu. Öncelikle vurgulamak gerekir ki hapishane ve hapsedme modernitenin icat ettiği farklı kapatma mekânları ve pratiklerinden sadece bir tanesidir. Yani hapishane aslında hastane, akıl hastanesi, okul, kışla ve hatta endüstri devrimi esnasındaki yapısı bakımından fabrika gibi kurumlarla paralellik taşıyan ve onlarla belirli bir tarihsel arka planı paylaşan bir mekândır. Eğer bu kurumların tarihin belirli bir noktasında, örneğin moderniteyle birlikte icat edildiği doğruysa hapsedme de dahil olmak üzere modern kapatma mekân ve pratiklerini evrensel bir zorunluluk değil, tersine tarihsel anlamda *tekil* ve *olumsal olaylar* olarak görmek gerekir. Dolayısıyla hapsedmenin alternatiflerini düşünmek de her şeyden önce hapsedmenin tarihselliğini dikkate almayı gerektirecektir.

Kuşkusuz buradaki kilit kavram *olay* kavramıdır. Toplumsal kurum ve pratikleri düz bir gelişim çizgisinin önceden belirlenmiş halkaları veya bu tarihsel çizginin sabitleri olarak gören bir tarih anlayışına karşı, olay kavramının nasıl kullanılabileceğini açıklamak için kapatılma veya kapatma pratiklerinin tarihi konusunda çok önemli bir katkıda bulunmuş olan Michel Foucault'nun "olaysallaştırma" kavramına başvurmak istiyorum. Foucault hem metodolojik hem de ontolojik anlamda bize yol gösterebilecek olan bu kavramı şöyle tanımlar:

Olaysallaştırmadan ne anlamak gerekir? Öncelikli olarak apaçıklığın (évidence) kırılması. Bu ise tarihsel bir sabite, dolaysız bir antropolojik niteliğe ya da kendini herkese aynı şekilde dayatan bir apaçıklığa gönderme yapmaya özenilen her yerde tarihsel bir "tekilliği" görünür kılmak anlamına gelir. Yapılan şeyin "o kadar da zorunlu" olmadığını göstermek; delilerin akıl hastası olarak görülmesi gerektiği o kadar da apaçık değildi; bir suça eğilimli karşısında yapılacak tek şeyin onu kapatmak olduğu o kadar da apaçık değildi; hastalıkların nedenlerinin insanların bedenleri üzerinde incelemeler yaparak bulunması gerektiği o kadar da apaçık değildi, vb. Bilgimizin, rızamızın, pratiklerimizin üzerinde temellendiği bu apaçıklıkların kırılması. İşte olay-sallaştırma olarak adlandırdığım şeyin teorik-politik ilk işlevi budur.

Öte yandan, olay-sallaştırma sonradan apaçıklık, evrensellik ve zorunluluk olarak işlev görecektir olan şeyi belirli bir anda oluşturmuş olan bağlantıları, karşılaşmaları, desteklemeleri, engellemeleri, güç oyunlarını, stratejileri, vb. ortaya çıkarmak anlamına gelir.*

Bu tanımları biraz daha açabiliriz: Batı'nın kendi iktidar pratiklerini meşrulaştırmak için kullandığı temel stratejilerden bir tanesi, bu pratiklerin tarihsel olarak zorunlu olduğunu iddia etmek ve bu zo-

* M. Foucault, "Table ronde du 20 mai 1978," *Dits et écrits, c. IV* içinde. Paris: Gallimard, 1994 (çeviri benim – F. K.)

runluluğu bir evrenselcilikte temellendirmektedir. Bu strateji örneğin “suç” denilen davranış biçiminin antropolojik bir evrensel olduğunu, yani evrensel bir insan doğasından kaynaklandığını ve suçlunun ıslah edilmesi, bir başka deyişle insan doğasından kaynaklanan bu sorunun düzeltilmesi için zorunlu olarak kapatma yani hapsedme pratikleri kullanmak gerektiğini iddia eder. Foucault’nun verdiği örneklerden devam edersek, bu strateji “hastalık” denilen şeyin ancak belirli yöntemlerle tespit edilebileceğini ve belirli bir mekânda yani hastanede tedavi edilebileceğini ya da yüzyıllar boyunca delilik olarak düşünülmüş olan bir davranış biçiminin *akıl hastalığı* olduğunu ve akıl hastasının mutlaka akıl hastanesi gibi bir kuruma kapatılması gerektiğini iddia eder.

Foucault’nun önerdiği karşı strateji ise Batı’nın sorunsallaştırdığı, yani sorun olarak gördüğü davranış biçimlerinin ne anlama geldiğinin ve onlara karşı yapılması gereken şeyin *apaçık* ve *zorunlu* olduğunun düşünüldüğü durumlarda bu zorunluluk ve evrenselliğe karşı olumsuzluğu ve tarihselliği görünür kılmaktır. Bilgimizin, rızamızın pratiklerimizin üzerinde temellendiği bu sözde açıklıkların kırılması, bu sınıflandırmalar ve uygulamaların tarihsel bir zorunluluk olmadığının vurgulanması için yapılması gereken şey ise, bu uygulamalar ve beraberlerinde getirdikleri kurumsal mekânların, tarihin verili bir anında belirli ihtiyaçlara cevaben ortaya çıkmış olduklarını, bu anlamda evrensel değil, tekil olduklarını ve her zaman alternatiflerinin bulunduğunu vurgulamak olacaktır. İşte “olaysallaştırma” tam da bu anlama gelir. Yine Foucault’nun önermesinden devam edersek, örneğin kapatma pratikleri ve hapsedme adını verdiğimiz kurumsal mekân olaysallaştırıldığında takip edilebilecek bambaşka bir yöntem olacaktır. O da açık evrensel ve zorunlu olarak işlev görecektir olan her şeyi verili bir anda oluşturan bağlantıları, karşılaşmaları, engellemeleri, güç oyunlarını, stratejileri ortaya çıkarmak anlamına gelir. Bu bağlantılar, karşılaşmalar ve güç oyunlarının sonucu

önceden görülebilir olmadığı için söz konusu kurumsal mekânlar ve bu mekânlarda gerçekleştirilen pratikler bir zorunluluğun sonucu değildir. Bunların apaçık birer zorunluluk olduğunu iddia eden söylemlerin karşısına çıkmak için orada mevcut olan güç oyunlarını ve stratejileri göstermek gerekir. Bu süreci belirleyen unsurlar ise elbette bilgi, yani söylem ve iktidardır: Bir insan davranışını, hastalık olarak, suça eğilim olarak veya akıl hastalığı olarak tanımlayan söylemler ile bu söylemlerle karşılıklı bağlantı içerisinde gerçekleşen iktidar ilişkileri. Bu bilgi ve iktidar ilişkileri karşılıklı olarak az önce vurgulandığı üzere belli ihtiyaçlara cevaben kendi kurumlarını oluşturur, o kurumlarda belli davranış biçimlerini sorunsallaştırır, bir düşünce nesnesi haline getirir ve o davranış biçimlerine müdahale ederler.

Ama eğer pratikler ve kurumlar, bu kurumlarda geliştirilen söylemler, kavramlar, kullanılan mimari biçimler (örneğin F tipi cezaevi gibi), bu mimari biçimlerin içinde yer alan mekânsal düzenlemeler, nesnelere, uygulanan yönetmelikler tarihselse ve olumsuzsa, o zaman bütün bu düzeneğin hedef aldığı davranış biçiminin başka bir şekilde ele alınabilmesi, kavramsallaştırılması ve alternatif üretilmesi de her zaman mümkündür. Elbette bunun yapılabilmesi için sadece hapisane ya da benzeri başka bir kuruma odaklanmak yeterli olmayacaktır. Zira bu kurumlar ve bu kurumlarda gerçekleşen pratikler daha geniş bir tarihsel bağlam içinde konumlandırıldığında yeni bir anlam edinir. Bu tarihsel bağlamın ne olduğunu tartışmak gerekiyor, fakat bu tartışmayı yapmaya yetecek zamanımız yok. Nitekim sürecin sonuna geldiğim için konuşmamı genel bir önermeyle sonlandırmak istiyorum. Bütün bu pratikler ve kurumların ortaya çıkmasını sağlayan söylemler ile iktidar ilişkileri aslında modernitenin ve özellikle modernitenin kapitalizmle ilişkisinin gerektirdiği bir sürecin sonucudur. Dolayısıyla eğer bu kurumları ve burada gerçekleştirilen pratikleri sorgulamak istiyorsak geniş anlamda toplumsal, siyasi ve iktisadi bağlamı ve kapitalizmin rolünü öncelikli olarak dikkate almak gerekir.

1. GÜN BİRİNCİ OTURUM

CEZAEVİNİN SUÇU ÖNLEMEDEKİ ETKİSİ VE CEZAEVİ ALTERNATİFİ YAKLAŞIMLAR

Av. Cennet Ceyda Boğa*

A- GİRİŞ

Bu makalede hapsedilen bireyleri ve toplumu suç işlemekten ne düzeyde caydırdığı ve hapisanelerin kamu düzenine bir katkısının olup olmadığı problemi üzerine odaklanılacak, cezaevinden salıverilen bazı suçluların yeniden suç işleme nedenleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu anlamda bakıldığında suçluların “sadece hapsedilmelerinin”, suçlular üzerinde istenilen veya beklenen düzeyde caydırıcı bir etken doğurmadığı ileri sürülecektir. Dolayısıyla cezaevine alternatif olarak yeni yaklaşımların geliştirilmesi, toplumda cezalandırma politikalarına ağırlık verilmesi ve suçluların rehabilitesi çalışmalarının uygulanması gerektiği vurgulanacaktır.

* Av. Cennet Ceyda Boğa, Aydın Barosu - Avukat, Adnan Menderes Üniversitesi Maliye ve Vergi Uygulamaları Yüksek Lisans Öğrencisi

B-SUÇ OLGUSU VE GÜNÜMÜZDE CEZAEVİNİN FONKSİYONLARI

Öncelikle suç kavramının analizini yapmak daha sonra müeyyide hususunun gerekliliğini ve yerindeliliğini tartışmak gerekmektedir. Suç kavramı genel olarak hukuk düzeninin ceza tehdidiyle yasakladığı bir fiil olarak tanımlanır.* Genel yaklaşım suçu, daima toplumun varlığı ve korunması bakımından bir tehdit olarak algılamaktadır. Oysa ki ceza normlarının sadece toplumu koruyucu fonksiyonu da yoktur. Geliştirici ceza normları da bulunmaktadır.** Burada asıl önemli olan ceza müeyyidesine ne zaman ve nasıl yöntemlerle başvurulduğu hususudur.

Ceza hukukçularının ortak görüşü, cezanın –şuan konuşacak olduğumuz hapsedmenin– müeyyidelerin en ağır olduğu şeklindedir. Nitekim ceza sadece kendisine uygulanan kişi yönünden değil onu uygulayan devlet yönünden de kötülüktür ve ağırlıktır.*** Zira ceza devlete adli polis teşkilatı ve ceza mahkemeleri kurmak, cezaevleri yapmak ve bunları ayakta tutmak gibi önemli yükümlülükleri getirir. Bu nedenledir ki ceza, çoğu zaman sapı olmayan bir kılıca benzetilir, çünkü onu kullananı da yaralar.

Bütün bunlardan, devletin büyük bir zorunluluk duymadıkça cezaya başvurmadığı sonucu çıkabilir. Ancak bu kanun koyucunun sadece toplumu çok fazla ilgilendiren kurallara uyulmasını sağlamak için de cezaya başvurduğu anlamına gelmez. **Ceza her zaman hukuka aykırı olan bir fiilin daha ağır olduğunun da delili değildir.** Kanun koyucunun bir ülkede yaşayanlara yüklenen göreve çok fazla değer verdiğinde ve bu görevin ihlalini çok enerjik bir biçimde önlemek

* Toroslu Nevzat, Ceza Hukuku Genel Kısım, Nisan 2009, s. 87.

** Toroslu, s. 89.

*** Toroslu, s. 90.

istediğinde ceza müeyyidesine başvurduğu kuşkusuzdur. Ancak en önemli olan şey, diğer müeyyidelerin yetersiz veya uygulanamaz olduğunda ceza müeyyidesine başvurmak gerektiğidir. Cezalandırma her zaman en son çare olmalıdır. Nitekim bazı durumlarda zararın tazmini yeterli gelmeyebilir, çünkü tazmin bir yandan suçtan zararın sadece bir kısmını karşılar, tazmin vasıtalarından yoksun olan veya kendisini öyle gösterebilen yönünden yetersiz kalır. Yani diğer müeyyidelerin yetersizliği veya imkânsızlığı devleti vahim olan veya olmayan fiiller için cezaya başvurmaya zorlamaktadır.

Ceza uygulama durumunun günümüzde çok kolay olduğu düşünüldüğünde cezanın müspet işlevinin toplumda gerçekleştiği söylenebilir mi? Bir toplumda suç işlenmesinin ve cezaların önüne geçmek mümkün müdür? Ağır cezalar verilerek suç işlenmesi önlenir mi? Bu mümkün değilse, suç işlenmesinin azaltılması için ne gibi bir yol denenmelidir? Bugün, diğer konuşmacı arkadaşlarla suç, suçların önlenmesi, suç sonrasında uygulanacak müeyyidelerin yerindeligi gibi bir çok ilintili konu da tartışılacaktır.

Suç olgusunun sonuçlarının azaltılmasında ve kamu düzeninin sağlanmasında hiç kuşkusuz günümüzde kullanılan en önemli baskı temelli ideolojik araçlardan biri de cezaevleridir. Cezaevleri aynı zamanda siyasi iktidarların birer gözetleme kurumlarıdır.* Şöyle ki tek merkezden yönetilen cezaevleriyle bireyin mahremiyeti daraltılmakta, düşünceleri dahi cezalandırılmaktadır. Cezaevleri bu anlamda ki-

* Liberal düşünür Jeremy Bentham'ın öne sürdüğü "Panoptikon" tarzı hapisane modeli, geometrik bir mimariden başka hiçbir tekniğin kullanılmadığı bir hapisanede mahkûmların oto-kontrol mekanizmaları geliştirmesini hedefliyordu. Daire şeklinde inşa edilmiş hücrelerle beraber, bu dairenin tam ortasında yükselen bir gardiyan kulesiyle hücrelerdeki mahkûmların gardiyanları göremeyecek şekilde konumlanması sağlanmıştı. Bu modele göre mahkûmlar, her an gözetleniyor olma endişesiyle "yanlış" bir davranışta bulunmayacaklardı, hatta ve hatta bu gözetlenme hissi sayesinde gardiyana bile gerek kalmayacaktı.

şinin öz benliğini neredeyse tamamıyla yok edecek en büyük kontrol araçlarından bir tanesidir. Kontrol sağlanarak toplumsal düzenin gerçekleşeceği düşüncesi gerek kanun koyucuda gerekse kurumlar nazarında yaygınlaştığını görmek mümkündür.

Yasaların konulma amacı elbette ki toplumsal güvenliği ve düzeni sağlamaktır. Fakat yasalarda yer verilen her ceza, toplumsal düzenin ve kamu güvenliğinin tesisinde etkili bir rol oynamakta mıdır? Kanunlar ve cezalarla toplumsal güvenlik/düzen gerçekten sağlanabilir, bu yeterli midir? Şunu belirtmek gerekir ki, sadece bir kanunun varlığı veya kişiye uygulanan cezanın çok ağır olması toplumsal düzeni sağlamakta, kaosu önlemekte yetersizdir. Demek ki toplumda suç olgusundan kaynaklanan karmaşanın önlenmesi için daha güçlü sosyolojik temelli çözümler geliştirilmeli, toplum adeta bir kitap gibi okunabilmeli ve geniş çaplı çözüm önerileri geliştirilmelidir. Ceza vermek çoğu zaman en kolay yol olmaktadır, bu kolaylık ceza verdikten sonra maalesef ki büyük bir zorluğa dönüşmekte, devlet mali külfetlere katlanmakta, suçun mağdurunun tatsızlığı artmakta ve toplumda genel bir mutsuzluk oluşmaktadır.

Büyük düşünür Montesquieu kesin zorunluluktan kaynaklanmayan her cezanın adeta bir zorbalık olduğunu bu anlamda ifade eder. Bu deyiş şu biçimde ifade edildiğinde daha kapsayıcı olacaktır. Yani bir insan üzerindeki bir başka insanın ya da kurumsallaşmış gücün otoritesi, eğer kesin zorunluluktan kaynaklanmıyorsa bu bir zorbalıktır. Bu sebepten ötürü **kesin zorbalığa dayanmayan bir cezanın verilmesi için birtakım ölçütlerin geliştirilmesi gereklidir**. Aksi durum ceza verme işlevini gerçekleştirenlerin güçlerini zorbalıkla pekiştirmesi anlamına gelecek, bu ise toplumda maalesef ki büyük yaraların açılmasının ilk sebebi olacaktır. Yani suçları cezalandırırken, kamu esenliğini dikkate alırken daha incelikli ve evrensel normlarla hareket edilmelidir.

Beccaria'nın tabiriyle de hükümdarın suçları cezalandırma yetkisinin temeli budur.* Bir başka deyişle bireylerin toplumda birtakım yasalarla yasaklanan, ele geçirme girişimlerine karşı kamu esenliğinin güvenceye bağlanması ve savunulması zorunludur. Ülkemizin de tarihsel geçmişine bakıldığında bu durumun örneklerini yaşanan ihtilaller veya darbe teşebbüsleri ışığında siyasi olarak görmek mümkündür.

C- HAPİS CEZALARININ GELİŞİMİ

Ceza ve ceza muhakemesi hukuku, insanların toplum halinde yaşamalarına kadar geriye götürülebilecek uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Ceza hukukunun bir alt türevi ise infaz hukukunu ilgilendiren hapis cezalarıdır. **

* Sokrates 502 oy hakkına sahip yurttaşın 361'inin oyuyla, kent tanrılarına inanmayıp yeni tanrılar getirerek gençliği zehirlediği gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılmıştı. Kendi hazırladığı baldıran otunun suyunu içmiş, bu otta bulunan "coniin" adlı zehir ömürlüğünü etkilemiştir. Filozofun bacaklarından başlayarak yavaş yavaş yukarı doğru organlarının felce uğradığı, solunum sistemi etkilenip boğuluncaya kadar bilincinin açık olduğu bazı kaynaklarda yazmaktadır.

** Türkiye'de hapis ve iş esaslı modern manada ceza infaz kurumları, 170 yıllık bir tarihe sahiptir. Hükümlü ve tutukluların kapatıldığı zindanvari mekânlar olan mahbeslerden, mahkûmları ıslah etmeyi amaçlayan XIX. yüzyıl icadı hapishanelere geçiş süreci, Osmanlı Devleti'nde 1851 yılında ilk modern ceza kanununun yürürlüğe girmesine paralel olarak başlamıştır. 1856 yılında ilan edilen İslahat Fermanı'nda yer alan bir maddeyle milletlerarası boyut kazanan "Osmanlı mahbesilerinin ıslahı meselesi", İngiltere'den getirilen Binbaşı Gordon adlı bir uzmanın danışmanlığında 1858 yılında suça ve cezaya göre farklılık arz edecek çeşitli tevkif ve ceza evlerinin inşası düşüncesini beraberinde getirmiştir. Aynı yıl yürürlüğe giren ve 1810 Fransız ceza kanununun Ahmed Cevdet Paşa tarafından yerli şartlara uydurulmasıyla nihai şeklini alan Ceza Kanunu ile bedene yönelik cezalardan hapis cezasına geçiş resmiyet kazanmıştır. Bu kapsamda, İstanbul'da 1846 yılında bir polis tutukevi olarak faaliyete geçen ancak bir hapishane halini alan Zabtiye Tevkifhanesi'nden ek olarak şehirde başka tevkifhaneler açılmıştır. Taşrada da ilki Yanya'da açılan hapishaneler ve ağır ceza mahkûmlarının tutulduğu iş esaslı bölge kürek merkezleri yavaş yavaş eski

Hürriyeti bağlayıcı cezaların infazına ilk defa İngiltere’de başlandığı birçok hukukçu tarafından kabul edilmiştir.* 1555 yılında Piskopos Ridley, Kral tarafından emrine tahsis edilen Bridgewell Şatosu’nda iş esasına göre mahkûmların cezalarının infazıyla ilgilenmiştir. Belirtilim ki, ceza infaz kurumunun ilk olarak hangi ülkede inşa edilmiş bulunduğu ilerde de açıklayacağımız üzere bugün de tartışmalıdır. Bazı yazarlar ilk infaz kurumunun 1595 yılında Hollanda’nın Amsterdam şehrinde inşa edildiğini ileri sürmelerine karşın, diğerleri bu ülkenin İtalya olduğu kanısındadırlar. Dolayısıyla burada ceza infaz kurumlarının hangi tarihte inşa edildiği tam kesin açıklanamamıştır. Ceza hukukunun diğer hukuk dallarından en önemli farkı da ceza normlarına veya kanunlara aykırı hareket eden kişilere uygulanacak müeyyidelerin genel olarak acı verici olmasıdır. Özellikle suçun karşılığı olarak uygulanacak olan hapis cezaları bu acının en açık tezahürüdür. Çünkü özgürlüğün yoksunluğu insanlara büyük bir **ızdırıp vermektedir.**

İnsanlara acı veren özgürlüğün yokluğu halinin arka planında hapis cezalarının ve cezaevlerinin uygulanma amacı yatmaktadır. Bu amaç dönemden döneme değişkenlik göstermiş olup uygulayıcılar toplumsal şartlara göre hapis cezalarını uygulamışlardır.** Buna göre

mahbeslerin yerini almaya başlamıştır. Meşhur Tersane Zindanı’nın kapatılması sonrasında 1871 yılı başında İstanbul Sultanahmed Meydanı’nda açılan Hapishane-i Umumi, Türkiye ceza infaz tarihinin koğuş esaslı ilk model hapishanesidir.

* Avrupa’da cezaevi fikrinin ilk kez, 1557 yılında Londra’da Bridgewell çalışma evinin kurulması ile ortaya çıktığı, burada yağmacılık eylemlerini gerçekleştiren kişilerin, serseri, fahişe, dilenci gibi kişilerin cezalandırıldığı belirtilmektedir. Bkz. İçel- Sokullu Akıncı-Özgenç- Sözüer-Mahmutoğlu-Ünver, s.87; Özbek, s.37.

** Hapis cezasının cezalandırma sisteminin esaslı haline gelmesi, Fransız İhtilali ile birlikte özgürlüğün insan için vazgeçilemeyecek bir değer oluşunun anlaşılması sonucu gerçekleşmiştir. Fransız İhtilali’nden önce Avrupa’da suçluluk, işkence ve halkın gözleri önünde asma gibi infaz şekilleriyle önlenmeye çalışılmıştı. Sırf bu amaçla ölüm cezasına çarptırılmış kimselerin parçalanmış bedenleri teşhir ediliyordu.

tarihsel süreç incelendiğinde hapisle cezalandırmanın altında yatan sebepleri şöyle açıklanabilir:

1. Had bildirici-ders verici adalet yaklaşımı: Ceza adalet sisteminin suçun failine acı vermeye odaklandığı anlayıştır. Bu yaklaşım, odak noktasına suçun failine acı vermeyi almıştır. Ceza adalet sistemi, suçlunun cezalandırılması için bir araçtan ibaret olarak algılanmış, şüpheli veya sanık genellikle daha işin başında suçlu kabul edilmiştir. Haddini bildirme anlayışı kapsamında oç alma ile adaletin aranacağı hakkın yerine getirileceği tahmin edilir.

2. Faili koruma yaklaşımı: Şüpheli veya sanığın korunmasını ön planda tutan adalet yaklaşımı on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren etkinlik kazanmaya başlamıştır. Suç sübut bulana kadar şüpheli ya da sanık masum sayılmıştır. Bizim önceki dönem hukukumuzda da, İnsan Hakları Beyanname'si'nde ve diğer bazı uluslararası anlaşmalarda bu yaklaşımın yansımalarını içeren düzenlemeler yer almıştır. Örneğin bu duruma örnek olarak Mecelle'de kişinin suçu işlediği ispatlanana kadar suçsuz sayılacağı ilkesi "berâatı zimmet asıldır" (md 8) hükmü örnek verilebilir. İlk iki yaklaşımın da toplumsal adaleti sağlama konusunda birtakım eksikleri olması sebebiyle bir başka görüşün oluşması zorunlu olmuştur.

3. Faili ıslah etme yaklaşımı: "Islah edici" adalet anlayışı, suçun faili üzerinde yoğunlaşmakta onun tedavi edilerek toplumla uyumlu yaşamasını sağlayacak davranış modeli kazandırılmasını amaçlamaktadır. Mesela ıslah edici adalet anlayışında, idam cezasına yer yoktur. Anlayışın özünü ıslah ve caydırıcılığa hizmet eden hapis haneler oluşturmaktadır. Hapis cezasına alternatif seçenek yaptırımların da suçluların ıslahında kullanılabileceği bu anlayışla ifade edilmiştir. Ceza Hukukçusu Özgenç'in ifadesiyle, "suç işleyen kişinin mahkûm

olduğu cezanın infaz edilmesiyle güdülen yegane amaç, kişiyi gerçekleştirdiği haksızlık dolayısıyla etkin bir uyarıda bulunmak ve kişinin etkin pişmanlık duymasını sağlamaktır. Cezaların infazıyla mahkûm gelecekte sosyal sorumluluğa sahip olarak suçtan uzak bir yaşantı sürmeye yatkın duruma getirilmelidir. Ancak bu amaç, bazı suçlular açısından sadece bir cezaya mahkûm olmakla da sağlanmış olabilir. Bu bakımdan kişinin sadece belli bir cezaya mahkûm olmasıyla cezanın uyarı fonksiyonunu gerçekleştirmesi ve failin bu suçtan dolayı etkin pişmanlık duyması durumunda, artık cezaevi ortamına konmaması gerekir”.

Özgenç’in ifadesiyle, kişilerin geleceğe yönelik suçtan uzak bir yaşantı sürmeye yatkın hale getirilmesi devletlerin pozitif yükümlülüğü olup bu konuda etkin pişmanlık gösterilmesi halinde cezaevinde bir kişinin tutulmansın hakkaniyetle bağdaşmadığı çok açıktır.

Yine cezaların ıslah edici fonksiyonuyla ilgili yeniliklere katkıda bulunan pek çok düşünür arasında John Howard (1726-1790) önemli bir yere sahiptir. Howard’ın 1777’de yayınlamış olduğu “İngiltere ve Galler’deki Hapishanelerin Durumu” (*The State of Prisons in England and Wales with Preliminary Observations and an Account of Some Foreign Prisons*) adlı kitabında ziyaret etmiş olduğu hapishaneler hakkındaki gözlemlerini anlatan Howard, buralardaki “korkunç koşulları ve disiplinsizliği” dile getirmişti.

Howard’ın reform planının ana hatları söz konusu kitapta şöyle geçmiştir:

- Hükümlülerin birbirlerinden menfi anlamda etkilenmesinin önlenmesi için, cezaevinde mahkûmlar gece ve gündüz kesin olarak ayrılmalı, izole edilmelidir.
- Ücret ödenmek suretiyle zorunlu çalıştırma sistemi benimsenmelidir.
- İnfazdan sonraki zaman için ücretin bir kısmının kesilmesine ilişkin yükümlülük getirilmelidir.

- Ceza infaz kurumlarında hijyenik koşullar sağlanmalıdır.
- Gelişime ve geliştirmeye yönelik açık bir sistem inşa edilmeli, infaz kurallarına uygun davranan hükümlülerin ceza sürelerinin kısaltılabilmesine imkan tanınmalıdır.

Her ne kadar ıslah edici yaklaşım haddini bildirme yaklaşımın muhalifi olarak uzun süre uygulanmış olsa da bir çok araştırmacı suç muhakemesi mekanizmalarının ıslah fonksiyonunu ifa edip etmediği konusunda son yıllarda kuşkularını dile getirmeye başlamışlardır. 1974 yılında Martinson'un suç muhakemesi mekanizmaları tarafından umulan ıslah işlevinin gerçekleşmediğini bilimsel araştırmalarıyla ortaya koymasıyla birçok ülkede suç ve ceza adaleti sisteminde ıslah edici yaklaşımın sonunun başlangıcı sayılabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişme ise, **onarıcı adalet olarak kavramlaştırılabilir.**

4. Mağdur odaklı yaklaşım, Onarıcı Adalet: Eğer ki mevcut düzen ihtiyaçları ve adaleti karşılamaya yetmediği anlaşıldığı vakit yeni anlayışlar toplumsal gelişmeyle ortaya çıkmaktadır. Toplumsal ve hukuksal gelişimin olduğu dönemlerde onarıcı-tazmin edici adalet anlayışı yaygınlık kazanmaktadır. “Onarıcı suç ve ceza adaleti” yaklaşımı, suç fiilinin yol açtığı hasarların ve kayıpların giderilmesi üzerine odaklanmaktadır. Suç işlenmesi sonucu ortaya çıkan hasarın karşılanması, olabildiğince mağdurun suç öncesi duruma getirilmesi suretiyle tarafların tatmin edilmesi amaçlanmaktadır.

Şunu söyleyebiliriz ki, ıslah etme fonksiyonu da bazı durumlarda yeterli gelmeyebilir. Sadece ıslaha dayalı bir yaklaşımın varlığı belki kişisel-toplumsal sorunları kısa vadeli bir şekilde çözebilir fakat uzun vadeli bir çözüm için daha hukuki ve güvenilir yöntemler geliştirilmelidir. Onarıcı adaletin uygulanması bu anlamda şuan belki de en güvenilir çözümdür. Çünkü ıslah faaliyetleri suçların işlenmesini

önlemediği ülkemizde de görüleceği üzere daha da arttırmaya teşvik etmektedir. Cezaevlerinin koşullarının insani olmadığı, 20 kişilik koğuşun içerisinde haddinden fazla sanık/şüpheli bulunduğu ve diğer imkânsızlıklar ıslah etme yönteminin miadını doldurduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar bir insan hüküm giymiş olsa da en insani koşullarda, insanlığa yaraşır evrensel ilkeler gözetilerek cezasını çekmelidir. Devletler bu anlamda uluslararası sözleşmelerden pozitif yükümlülüklerini yerine getirmelidir.

Ülkemizde onarıcı adaletin en önemli tezahüründen birisi de uzlaştırmadır. Uzlaştırmanın ülkemiz hukuk sisteminde yer alması, onarıcı adalet anlayışının ülkemizde de etkinlik kazanmaya başladığının açık bir göstergesidir. Ancak halihazırda mevzuatımızda düzenlenen uzlaştırma mekanizması iyi bir şekilde dizayn edilmemiştir. Uzlaştırmanın kapsam alanının çok dar tutulması en önemli eksikliklerden biridir. Halen uzlaşma, her suçta başvurulabilecek bir yöntem değildir. Sınırlı sayıda suçla ilgili uzlaşmaya başvurulabilmektedir. Uzlaşmanın kapsam alanının genişletilmesi, hapishanelerin suçlar karşısındaki durumunu azaltacaktır. Böylelikle cezalandırma işlevi hapishaneler aracılığıyla bastırıcı şekilde devam etmeyecek, hapishanelerdeki yoğunluk bu şekilde azalma gösterecektir.* **Hapishanenin alternatifi yaklaşımına en çok katkı sunacak olan hukuki müessesenin de uzlaştırma kurumu olduğu söylenebilir.**

Uzlaştırma hükümlerinin her suç bakımından tekrar düzenlenmesi hatta uygulanan suç tiplerinin genişletilmesi ülkemiz adına büyük kazanım olacak, gerek yargılama yükü azalması bakımından gerekse de suçun taraflarının tatmin edilmesi bakımından önemli olacaktır.

Cezaların caydırıcılığına katkı sunan ikinci önemli kurum da **Erte-**

* Ceza Hukukçusu Timur Demirbaş'a göre, cezaevleri farklı dönemlerle bağlantılı olarak suçlular için bir kapatılma, cezalandırma ve yeniden sosyalleştirme aracı olarak görülmüştür.

leme Kurumu'dur. Erteleme Kurumu, cezanın suçlunun kişiliğine uyumlu hale getirilmesinin en önemli araçlarından biridir.* Her ne kadar ülkemizde bu kurum genelde yaşı küçük çocukları kapsıyor olsa da yaşı büyük olan kişilere de para cezaları ve belli süreye kadar hürriyeti bağlayıcı cezalar hakkında uygulanmaktadır.**

Her iki ceza hukuku kurumuna bakıldığında ceza infaz kurumunda cezalandırılmanın önünde büyük bir bariyer olduğunu görmek oldukça memnun edici bir durumdur. Fakat dediğimiz gibi, bu kurumlar da toplumda suç işleme oranının azaltılmasında yeterli değillerdir.

D- SUÇ İŞLEME ORANININ DÜŞÜRÜLMESİ İÇİN ÖNERİLEN YAKLAŞIMLAR

Yine uzlaşma ve erteleme hükümleri dışında, cezaevinin veya hapsetmenin caydırıcılık düzeyinin artırılabilmesi ve bireylerin yeniden suç işleyebilme olasılıklarının azaltılması için nasıl bir cezalandırma veya hapsetme politikası geliştirilmelidir?*** Bilinmelidir ki, suç işle-

* Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kuruluna göre erteleme, cezanın doğrudan doğruya sanığın kişiliğine uydurulmasını öngören yargısal şahsileştirme kurumudur.

** Ertelemenin koşulları: a-erteleme konusu cezaya ilişkin koşullar, b-failin geçmişine ilişkin koşulları, c-ertelemeye liyakat koşulu.

*** Ceza İnfaz Kanunu'nda ilgili hükümlere bakmak gerekir ise; infazda temel ilke madde 2'de düzenlenmiştir. Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefi inanç, millî veya sosyal köken ve siyasi veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanır. (2) Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz. İnfazda temel amaç Madde 3- (1) Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu

yip cezaevinde cezasını çekenlerin çoğu tekrardan aynı suçtan dolayı ilerleyen süreçlerde cezaevine girmektedir.*

Nasıl bir politika izlenmesi gerekir sorusuna verilen yanıtlar birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu yaklaşımlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Suçlular için öngörülen cezaların ve cezaevi koşullarının ağırlaştırılması,
2. Birinci maddede belirtilenin aksine cezaevi koşullarının insanileştirilmesi ve rehabilitasyon faaliyetlerine ağırlık verilmesi,
3. Cezaevi alternatifi yaklaşımlarının ve kurumlarının geliştirilmesi,
4. Suç isleyen tüm bireyleri cezaevine göndermek yerine sadece ciddi ve ağır suçları isleyenlerin cezaevine gönderilmeleri veya hapsedilmeleri.

Hapishane karşıtı alternatifler bugün dünya genelinde birkaç biçimde uygulanmaktadır. Bu alternatifler, suçlunun toplum içerisinde gözetilmesinde tutulması, şartlı tahliye, ceza indirimi ve kefaletle tahliye uygulamalarıdır. Örneğin en çok uygulanan şartlı tahliye kurumu, ceza alan kişilerin cezaevindeki iyi hal durumu gözetilerek gerçekleştirilmektedir.

Suç işlemiş bireyin tümüyle mahkemeden uzak tutulması da bir di-

suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.

* 2013 yılında yapılan araştırmaya göre, 2013 yılı içerisinde cezaevine giren 202 bin 700 hükümlü ve tutukludan 59 bin 896'sı aynı suçtan dolayı yeniden cezaevine girmiştir.

ğer hapisshane alternatifi olarak görülebilir. Bu şekilde bireyin toplum gözünde damgalanmasının önüne geçilecektir. Ayrıca bazı suçluların toplum hizmetinde, kamuya yaralı faaliyetlerde çalıştırılması da cezaevlerinde fahiş oranda doluluk oranlarının azaltılmasına yardımcı olacak, şüpheli-saniği daha rehabilite eden bir eylem olacaktır.* Çünkü gerek tutuklu gerekse hükümlülerin çoğu rehabilite edilmeden içeride cezalarını çekmekte, cezaevlerinde gittikçe artan doluluk oranlarının tesiriyle de hak mahrumiyetine uğramaktadırlar.**

Ayrıca burada, hapis cezalarının para cezasına çevrilmesi, suçlu tarafından (hizmet ve para açısından) suç mağduruna yapılacak ödeme, suçlu-kurban uzlaştırma programları, terapi toplulukları ve suçluların bazı günlerini hapisshane dışında geçirmelerini olanaklı kılan izin belgeleri gibi başka alternatifler de söz konusudur. Yine elektronik gözetim de dünyada yaygınlık kazanan bir alternatif yaklaşımdır.

Ülkemizde de toplum hizmetinde çalıştırılma uygulamasına izin veren hukuki gelişmeler, ilk olarak 2005 yılında yürürlüğe giren TCK ile mümkün olmuştur. Buna göre, diğer koşulların da varlığı halinde iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişilerin (18 yaşını doldurmamış ve altmış yaşını bitirmiş olan kişiler için bu süre 3 yıl olarak belirlenmiştir) cezasının ertelenmesi (TCK madde 51) öngörülmüştür.

* Bakanlık, cezaevlerindeki örgüt sayısının da arttığını dile getirdi. Haziran 2018 verilerine göre, 211 bin 274 kapasiteli 449 cezaevinde, 246 bin 426 hükümlü ve tutuklu bulunuyor. Doluluk oranı yüzde 117. Hükümlü ve tutukluların 194 bin 113'ü adli, 48 bin 924'ü terör suçlusudur. Cezaevlerinde FETÖ, PKK, DAESH, DHKP/C, TKPML-TİKKO ve El Kaide olmak üzere altısı büyük olmak üzere 10'un üzerinde terör örgütü var.

** Bakanlığın verdiği verilere göre, 15 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla Ceza İnfaz Kurumlarında toplam 246 bin 416 tutuklu ve hükümlü bulunuyor. Bunun 66 bin 902'si tutuklu, 28 bin 488'i hükümlü ve 151 bin 26'sı hükümlü.

Günümüzde hapishanelerin veya hapsedmenin suçlular üzerindeki ıslah ve caydırıcı etkisini sorgulayan araştırmacıların, hapishaneye alternatif cezalandırma tarzları olarak üzerinde çalıştıkları alternatif yaklaşımların basında “toplumda cezalandırma” anlayışı gelmektedir.* Aslından toplum hizmetinde çalıştırılmayla kişinin toplum nazarında bir çalışma durumu ile işlediği suçtan dolayı utanç duyması ve toplumla bütünleşmeye çabası halinin içine girmesi amaçlanmaktadır. Suçluların toplum hizmetinde çalıştırılmalarına örnek olarak, mahkûmların üniformalı bir biçimde park veya başka yerlerde temizlik yapma uygulamaları ya da kamu kurumlarında mesela adliyelerde kantinde-fotokopi merkezlerinde çalıştırılmaları verilebilir. Mahkûmların cezaevi yerine toplumsal hizmetlerde çalıştırılmalarını öngören yaklaşımlar, suçluların hapsedilmeleriyle birlikte suç eğilimi azaltmak ve bireylerde suç işleme çekincesi oluşturmaktır. **Bu nedenle, özellikle yeni suç işlemeye başlamış bireylerin veya çocukların cezaevlerine gönderilmeleri, onların suçluluklarının pekişmesi açısından son derece önemli riskler oluşturduğu/oluşturacağı** söylenebilir. Bir çocuk aynı zamanda yetişkin aday olan bireydir. Dolayısıyla yetişkinliğe adım atan bir çocuğun risklerden korunması suçluluklarının pekiştirilmemesi gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde de çocukların cezaevine gönderilmeleri yerine ya toplum hizmetlerinde çalıştırılmakta ya çocuk evlerine gönderilmekte ya da gözaltı merkezlerinde rehabilite çalışmalarına tabi tutulmaktadırlar. Ülkemizde de bu durum yaygınlaştırılmalıdır.

* “Toplumda cezalandırma” anlayışı ise, suçluların cezaevlerine kapatılmalarının aksine bazı toplumsal hizmetlerde çalıştırılmalarını öngörmektedir.

E- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Suçların tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Cezaevlerinin varlık sebebi ise insanlık tarihi boyunca varolagelen cezaların karşılığının verilmesi ve toplumun düzen açısından istikrara kavuşmasının sağlanmasıdır. Gittikçe suçlara verilen cezaların ağırlığı arttırılması fakat suç işleme oranının düşmesi burada asimetrik ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla suç işleme düzeyinin düşürülmesi için daha etkili çözüm yöntemleri oluşturulmalıdır. Küreselleşen dünyada, bazı Avrupa ülkelerinde cezaevi alternatifi yaklaşımlarına ağırlık verilmekte, kefalet, elektronik gözetleme veya toplumsal cezalandırma durumu benimsenmektedir.

Ülkemizde yaklaşık 372 cezaevi, 200 bin civarı tutuklu ve hükümlü bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı cezasını çektikten sonra tekrardan aynı suçtan cezaevine girmektedir. Bu yüzden cezaevlerinde geliştirilen ıslah yöntemleri, alternatif yaklaşımlar, uzlaştırma-erteleme veya denetimli serbestlik gibi yöntemlerin daha etkili şekilde uygulanması büyük zorunluluktur.

Gittikçe artan cezaevleri asla ve asla suç oranının düşmesine yardımcı olmayacak, Kafka'nın da dediği gibi bir kafes kuş aramaya koyulmuş anlayışı adeta cezaevi anlayışında da belirecektir. Bu yüzden cezaevleri dolmak üzere yapılan bir gözetleme kurumu olduğu tespitini yapmak gerekir. Cezaevleri inşalarından ziyade, toplumun bir arada yaşama durumu gözetilerek, barışçıl olan diğer ceza dışı alternatif yaklaşımların uygulanması mümkün hale getirilmelidir.

KISASIN ALTERNATİFLERİ

Antonio Pedro Does*

“Latin Amerikalı işçilerin, başkalarının refahının rehinesi olarak rollerini yerine getirmeleri için, mahkûmların, zincirlerin içinde veya dışında tutulmaları gerekir” Eduardo Galeano, *As veias abertas de América Latina (Latin Amerika'nın Açık Damarları)*. Lizbon: Antigon, 2017: 434.

“Artık kültürlü bütün Avrupa, bunun resmi hapishanelerin değil hepimizin suçu olduğunu biliyor. Bununla hiçbir ilgimiz olmadığını söylüyoruz... Hayır, sizi temin ederim, Sacalina ilginçtir ve orada olup biten her şeyi bilmek bizim görevimizdir.” Maria Céu Guerra tarafından *À volta o mar, cehennem gibisi yok* (Denizin etrafında, cehennemin ortasında), tiyatro şirketi A Barraca, 2018 oyununun sunumunda Çehov'dan alıntılanmıştır.

Hapis cezasına alternatiflerin, ceza adalet sistemini genişletmenin ve büyütmenin pratik yolları olduğu ortaya çıktı. Anti-sosyal davranışı düzeltmek için ceza kullanımına karşı direncin, bu davranışları veya

* Lizbon Üniversitesi ve Humans Rights of Prisoners Derneği (ACED)

devletlerin ve toplumların tutumlarını istenmeyen uygulamalara dönüştürmek için yeterli olmadığı kanıtlanmıştır.

Cezaevlerinde iktidarın kötüye kullanılmasına karşı siyasi direniş, hapis cezasına alternatifler içeren cezaevi reformlarıyla karşılanmamıştır. Politika ve ceza adaletinde kısas duygularına karşı çıkmak, ceza hukukundan daha geniş bir bilişsel ufuk kullanımını gerektirir. Suç karşısında harekete geçen ve değişen akıl halleri, cezai kurumların devletler ve toplumlar arasındaki modern ilişkilerin evriminin nasıl bir parçası olduğunu incelemeyi gerektiriyor.

Cezaların kısas ruhunu bir sosyal doyum ve kurumsal meşrulaştırma biçimi olarak kullanmayı reddetmek yerine, önceki yıllarda mağdurların suiistimalinin daha yoğun olduğunu iddia ederek, kısas ruhunun ne olduğunu ve nasıl yürüdüğünü anlamamız gerekmektedir. Bu olmadan, muhalefeti hapis cezalarının kullanımının kötüye kullanılması konusunda nasıl yönlendirici olacağı konusunda verimli bir tartışma yapılmaz.

Cezaevi çalışmalarının toplumlar ve devletle ilgili olarak cezaevlerinin izolasyonu fikrini güçlendirdiğini kabul eden sosyal bilimlerdeki hiper-disiplinerliği açığa vurulmak zorundadır. Sosyal ruhsal durumların, özellikle de kısas ruhunun kavramsallaştırılması bu amaca hizmet eder.

Tablo 1. Sosyal değerler ve ruhsal durumlar

DEğERLER	PASİFİST RUH HALLERİ	MARJİNAL RUH HALLERİ
Özgürlük	Özgüven (işbirliği)	Boykot
Eşitlik	Meşruluk (temsil)	Yıkıcılık
Cemiyet	Dayanışma (emir)	Kısas

İnsanlık özyinelemeli zihniyle nitelendirilmektedir (Corballis, 2011): geçmişin ve geleceğin hayalini ihmal edemez ve bunlarla birlikte farklı kişisel ve sosyal seviyelerde eklenmiş ve otonom kimlikler ve beklentiler oluşturmadan duramaz. Bu tür hayallerle ilişkilendirmiş sosyal ruh halleri vardır, bazı zamanlar huzurlu ve bazı zamanlarda ise marjinalerdir (Dores, 2010, 2012a, 2012b). Birincisi daha yaygındır, çünkü daha az enerji tüketir ve bireysel hayatta kalma içgüdülerini daha iyi karşılar. Bununla birlikte, eleştirel olmayan rutinler ve alışkanlıklar, *statükoya* karşı sosyal dirence dönüşen ve duygusal olarak biriken çelişkiler yaratır. Belirli şartlar altında, bu çelişkiler marjinal enerjilerin harekete geçmesini talep ederek sosyal hayatta kalma içgüdülerinin harekete geçmesini gerektirir. İnsanları, toplumsal gerilimleri ve onları kışkırtan alışkanlıklarını yeniden düzenlemek için olağanüstü, alışılmadık fedakârlıklar yapma eğilimlerine sokar (Alberoni, 1989).

Yasal olarak öngörülen hedeflere ulaşmak için hapis cezalarının kurumsal etkisizliğinin yanı sıra, ceza reformlarına rağmen devam eden hem yasal hem de sosyal kısas farkındalığını değiştirmek için hapis cezası alternatiflerinin bulunamaması kabul edilerek mevcut kurumsal düzenlemelerin güçsüzlüğü kabul edilmek zorundadır: kısasa ilişkin sosyal hisleri etkisizleştirmemektedir (Dores, Pontes ve Loureiro, 2016). Bu nedenle, cezaevlerine alternatiflerle ilgilenen cezaevi çalışmalarının amacı, devletin ve toplumun kısas niteliğindeki içgüdülerine kurumsal tepkiler vermemeyi öğrenebileceği yöntemlerin halen yapılacak olan keşiflerinin merkeziliğini kabul etmektir.

Bu makale, cezaevi çalışmalarının içine çekildiği bilişsel savaş hilesini kınayarak başlamaktadır. Devletlerle toplumlar arasındaki ilişkilerle ilgili olarak ceza sisteminin yeni bir merkeziyetinin hayalini öne sürmektedir. Başka eserlerde sunulan ruh hali kavramının kullanılmasını önerir. Bu, yalnızca sosyal teorilerden ilham alan sosyal

çalışma ile damgalama ve suç olarak sayma arasındaki ilişkiyi değil, aynı zamanda kararsız bir birlik içindeki farklı sosyal sınıflar arasındaki ilişkiyi de anlamamızı sağlar.

Ruh halleri

Sosyal bilimlerin tipik bilimsel ruhu, çalışan halkların egemenliğinin tipik devrimci ruhu, en modern kâşiflerin tipik kapitalist ruhu, şirketler arasında tipik dayanışma ruhu, devletlerarasındaki ittifaklar ve sunulan toplulukların tipik milli ruhu, ruhsal durumlara örnektir.

Kararsız zihin durumları mevcuttur çünkü birçok duygu tekrar eder ve hem kurumsal hem de sosyal olarak yeniden üretilir. Nesnel olarak tanınabilir hale gelirler. Örgüt sosyolojisinin, gayri resmi örgüt veya örgüt kültürü şeklinde adlandırdığı şeyin bir parçasıdır. Bunlar, sosyalleşme dinamikleri ile kurumsallaştırılmış uygulamalar arasındaki ilişki biçimleridir.

Ruhsal durumlar, insan vücudunda üretilir, uygun koşullarda seferber edilen güçler olarak düzenlenir. Bourdieu, eğilimlerin zihinsel durumlara hizmet eden güçler olduğunu yazmaktadır: bazen hareketsiz ve bazen aktif. Yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi, sosyal kimliğin bir parçası olarak üretilirler, aynı zamanda yeni yaşam biçimleri arayışında düzensizleştirilmiş kümeler halinde ve koşullara cevap vermek için kendilerini yeniden oluştururlar.

Kendi aralarında özerk ve çelişkili bakış açıları, aynı bedende, şair Fernando Pessoa'nın heteronomileri gibi, sonunda birbirleriyle buluşmadan, sosyal olarak uyumlu bir şekilde bir arada bulunur. Bir profesyonel, hepimizin bildiği gibi, işte kullandığı ahlak ile aile yaşamında kullandığı ahlakı ve kamusal yaşamda kullandığı ahlakı ayırabilir. Modern toplumlar, ekonomik yaşamı özel hayattan ve politik

yaşamdan eşsiz bir radikallikle ayırmaktadır. Modern yaşamın tipik özelliği, her bireyin kullanabileceği zihinsel durumların çeşitlendirme becerilerinin seri üretimidir; bu, insanların kendilerinden kopma alıştırmaları arasında kendi kayıtsız, dağınık özyeni aradıkları olağan bir psikolojik sorun haline geldiği anlamına gelir. Ruh hallerinin manipülasyonu, her birinin teşvik ettiği veya engellediği durumlara özgü özel becerilere bağlıdır.

Ekonomik özgürlük, modern toplumlarda bir sınıf özelliğidir. Sınıf özelliği olmadan –çünkü kimse hapsedilme konusunda özgür değildir– özgürlükten mahrum etme, sosyal damgaları pekiştiren ve manipüle eden, aynı zamanda sosyal problemleri çözmenin ahlaklı (etkisiz) bir yolu olarak kısas duygularını teşvik eden politik bir spektrumdur. Aynı zamanda sorunlar yasal olarak semptomatik ifadelerine indirgenmiştir.

Tutuklular için, özgürlükten mahrum bırakma, biyolojik olarak, sosyalleşebilirlik kaynaklarına erişimin engellenmesi, suç üniversitelerinin içinde uygulanabilir sosyal kimlikleri sürdüren mahkûmları suçlu haline getiren ruh hallerini dengeleme yollarıdır; insanlar tuhaf davranışlar benimsemektedir çünkü uzun zamandır sosyal olarak yalıtılmış yaşamaktadırlar (Stockholm sendromu gibi), bu insanların tuhaflığı sosyal açıdan mağdurlarla ve sosyal rahatlığa nasıl adapte edileceğini anlamada güçlük çeken insanlarla sosyal olarak ilişkilendirilmiştir. Bu tür davranışların bulaşıcı olma riski, tüm sosyal davranışlarda olduğu gibi iğrenme ve yeterince ayrıntılı olduğunda damgalanmaya neden olur. Diğer yandan hayırsever duygulara da neden olabilir (Goffman, 2004).

Cezaevi kurumu, damgalanmış davranışları polis tarafından belirtilen kişileri sosyal olarak tekrar üretir ve sosyal hizmet uzmanları politik olarak toplumlara kaçınılması gereken ve yasal bakış açısından yalnızca devlet tarafından önlenebilecek negatif davranışları göste-

rir. Böylece devlet, teorik olarak polisi ve devletin diğer eylemlerini kontrol edebilen adli dayanağıyla toplumun savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında devlet suç ve kanunsuzluk içeremez. Siyasi iktidarın elit koruması söz konusu olduğunda, bazıları siyasi olarak saygındır. Bu olmadığı zaman diğerleri ayıplanır. Sistematik ve profesyonelleşmiş bir suç arayışının kurumsal yapılarla, adli prosedürlerle ve yetkilerle sınırlandırılması küçümsemektedir. Devlet, hepsinin bir parçası olarak ve hukuki şubeleri, seçkinlerin halkla olan ilişkilerinde onların sorunlu istikrarını korumak için tasarlanmıştır.

Devletlerin yasal sorumluluklarını yerine getirmedeki yetersizlikleri ve suçların kaldırılmasıyla ilgili vaatleri, halkın marjinal enerjisini çoğaltır. Ahlakçı inancın cezai propagandası, damgalanmış insanlara karşı kısas duygularının tatmin edilmesinin, sınıf içi sosyal dayanışmayı istikrara kavuşturmada yararlı olduğu inancıdır. Devlet, elitlerin koruyucusu ve devletlerin tebaası olan popülasyon arasındaki uzun vadeli uzlaşmaları onaylamaz. Bu nedenle, Fransız Devrimi'nden beri devrimler, mahkûmların salınmasıyla eşdeğerdir.

Kısas duygularını düzenlemek için belki de krizdeki kuralları ve sosyal kurumların yeniden düzenlenmediğini düşünmek gerekir. Bunun yerine, kısas duygularını tatmin etmek için intikamın büyüğü güçleri hakkındaki yanılısamaların bildirilmesini gerektirir.

Kısas, insan deneyimindeki banal bir tepkidir. Bir bebek ağladığında, dinleyenlerde acı çekmeye neden olur: sorumluluk ve sevgi duyguları, neden olduğu rahatsızlıktan dolayı kısas ve nefret duygularıyla zıtlaşır. Genelde ilki ikincisiyle örtüşür ve insanlar utanç duydukları ve bastırıldıkları için kısas duygularını reddederler. Savaşta, savaşçı eylemin varlığı, barış anlaşması nefret ve şiddet sarmalını sonlandıran kadar kısas için yeterli bir gerekçedir. İnsan tecrübesinin farklı seviyelerinde, baskı altında veya titizlikle detaylandırılmış bir şekilde kısas hissedilir ve nihayetinde kısas ruhuna dönüşür.

Kıyas ruhu, örneğin bir siyasi anlaşmazlığın genelleşip iç savaş haline gelmesi gibi, sosyal koşullar tarafından belirlenir. Devletler önceki yoğun zamanların nasıl gerçekleştiğinin hatırasını saklar. Kıyas ruhunun çok veya az başarılı bir şekilde kendi amaçları için ne zaman ve nasıl bastırılacağına ve/ya uyarılacağına karar verme kabiliyetine sahiptirler. Bu temel işlevlerinden biridir: tahakküm, iç ve dış tehditlerin düzenini ve sosyal uyumu korumak.

Devlet ve hapisane

Tocqueville, ABD'deki hapisaneler hakkındaki raporunun çalışmasını takiben, *Amerika'da Demokrasi* (Tocqueville, 2005) adlı liberalizmin klasik referanslarından biri olan kitabını yazdı (Tocqueville ve Beaumont, 2005).

İyi huylu modern politik bir rejimin cezaevi kurumlarıyla ne yapması gerektiğini anlamak için 17. yüzyıla, yüzyıllar boyunca Avrupa kültürel ve mimari referans olarak bilinen Versailles'ın yaratıcısı XIV. Louis'nin hükümdarlık dönemine kadar gitmek gerekir. *L'État c'est moi*, yazarın kendi ifadesiyle, yaratılışı tanımlayan manşet ifadesiydi: Fransa'yı ulus-devlet olarak birleştirmek bir mahkeme kültürünün aristokrasiye dayatılmasıyla gerçekleşti (Elias, 2001). Bu, krala ve devletine gelecekteki ulusal bölgelerdeki tüm egemenliği ve orduları korumaya yetecek tek gücü verdi. Kral, radikal bir kişisel şeffaflık ritüeli yoluyla, halkı gönüllü olarak ve devlet işlerine –vergi toplama, savaş, denizasırlı keşifler gibi– ilgili hale getirerek ve dahil ederek tebaasını kralın hayatının yönetiminin öznelerine dönüştürdü.

Bu ritüel, aristokratlar arasında kendi aralarında krala ve onun iyiliğine yakınlık ve samimiyet sergileyen günlük hiyerarşik rekabet oyunundan oluşuyordu. Tıpkı bir cezaevinde olduğu gibi Versailles, aynı zamanda hem vazgeçilmez hem de işlevsel olarak alakasız

olan entrikalar ve sırlar aracılığıyla öz-örgütlenme ve gönüllülük ile merkezi kontrolü birbiriyle uzlaştırmıştır. Felsefi ve politik olarak, bu geline nokta sistem sonuçlarına bağlı olarak bireysel davranışın eşit objektif değerlendirme hakkı, bir diğer yandan ise mesuliyet özgürlüğü olarak adlandırmaya devam etmektedir. Cumhuriyetçi devleti kuracak olan Fransız Devrimi'nin sloganına devrimciler kardeşlik ögesini eklemiştir.

Kardeşliğin, daha az alıntı yapılan modernleşme sloganı olması tesadüf değildir. Durkheim tarafından alıntılandığı şekilde, dayanışma, sivil toplum devlet ve ekonomi, modern hayatın rasyonel ve soğuk kesimlerinden ayrılmış ve böylece dayanışma ve kardeşlikten sıcak duygular elde edilmiştir. Toplumun, modernitenin diğer boyutlarından bu şekilde zihinsel ve pratik olarak tecrit edilmesi, insanın temel ihtiyaçlarının ahlaki ve politik olarak reddedilmesinin bir sonucudur ve söz konusu kardeşliğin ilgili olduğu şeydir. Roi-Soleil'in seçtiği gibi, iş hayatındaki ve kamusal hayattaki modern insanlar için özel yaşam (sahnelenebilir olmasına ve sahnelenmesine rağmen) alakasızdır. Önemli olan, kurumsal sonuçların ve devlet politikalarının pratik işlevselliğidir. Toplum orada bulunmaktadır ve böylece ekonomik ve politik hedeflere boyun eğer.

Birlik ve beraberliğin modern politik yabancılaşması, devletlerimizin cezaları uygulamak ve ölçmek için yaptıkları seçime de yansımaktadır. Bireyler (fonksiyonel olarak empati hakkı olmayan kişiler, kardeşlik) olarak ele alındığında, sanıklar eylemlerinin işlevselliğiyle değerlendirilir ve mahkûm edildiğinde özgürlük hakkını kaybeder. Ekonomik ve politik katılım haklarını kaybederler, bu durumda toplum devlete sadakatin bir tezahürü ve toplumsal birliğin meşrulaştırılmış temsili olarak genellikle hükümlüye ilişkin kardeşliğin yabancılaşmasının pekiştirilmesiyle cevap verir.

Kısacası Versailles, modern toplumun ve hapishanenin ilk proto-

tipini memnuniyetle karşıladı ve üretti. Kral her şeyi gözlemleyen bir panoptikonun merkezi oldu. Panoptik bir mahkûm olarak ifşa olmuş kral, metreslerini, ne yapması, ne yapmaması ve ne pahasına olursa olsun nasıl hizmet edilmesi gerektiğini kibarca kendisine açık etmeleri için eğitmiştir. Versailles'da toplumun geri kalanıyla ilgili olarak mahkûmlarının göreceli sosyal statüsü ve norm kuralları yoluyla yapısal olarak cezaevinden farklı olan şey ise merkezin devlet olmasıdır. Mahkemede eğitim, saray mensuplarını diğer insanlardan ayırt eden ve özel tasarım moda ikonu, muhteşem ve teşhirci işlevi gören salamaleklere öğrenilmesini gerektirmektedir. Cezaevlerinde, yeniden eğitim, hapis cezasını çekmek dışında, hiçbir içsel pratik önerisi olmadığı için toplumsal tecrit gibi işkenceyi kabul etmektedir.

Elit saray entrikaları, hapis cezası söz konusu olduğunda işçi sınıfının utancını karşılaştırır: bunlar yüksek iş hayatını ve sözde sorunlu mahallelerin yaşamı olmak üzere yalnızca kapalı dünyaları ilgilendiren iç meselelerdir.

Modern sosyal yaşam, devletin egemenliği altındaki belirli bir bölgenin pasifleştirilmesinde artan etkisinin evrimiyle karakterize olmuştur. Versailles siyasi programına göre, merkezi idari prosedürler ekonomik ve silahlı faaliyetleri yönetebilmiştir (Elias, 1990). 17. yüzyıldan beri, aristokratik görgü kuralları demokratikleştirmiştir. Toplumsal hiyerarşileşme amacıyla dünya kültürü olarak modern bir kültür haline gelmiştir (Bourdieu, 1979). Cezaevleri devlet kontrolü dışında izin verilmeyen karşı kültür ve devlet tarafından yürütülen kısas uygulamalarının koruyucularıdır (Weber'in modern devletleri karakterize eden meşru şiddet tekeli ilkesi). Cezaevleri devletin damgalanmış gruplarla ilgili korku duygularıyla başa çıkması gereken değişime ilişkin güvensizlik duygularını ele almaktadır.

İş dünyasından ve devletten uzak, toplum patronlar ve şefler fark

etmeden her an isyan edebilir. Elit yıkımından kaçınmak için devletler tarihsel olarak sosyal yaşamda çeşitli kurumlar ve müdahale teknikleri geliştirdiler (Habermas, 1987). Polisin temel işlevi, devletin egemenliğini tehlikeye atabilecek daha büyük toplumsal gerilim alanlarını tespit etmektir. Polis tekniklerinden biri, karşı güçlerin organizasyonudur, yani seçici şiddet yoluyla bir skandal sonrasında devlete karşı şiddeti öngörmek ve kamu dikkatini dağıtmak için sözde sorunlu mahalleleri ve cezai sistemi kullanmaktır. Politika, polis olaylarına dönüşür.

Bir sosyal-polis-ceza-suç sisteminin oluşturulması, devletin inşasında nispeten yenidir (AAVV, 1996). XVI. Louis'nin kraliçesi Marie Antoinette, neden aç insanların ihtiyaçlarını karşılamak için kruvasanları yemediklerini sorduğu on sekizinci yüzyılın sonlarına kadar Versailles halkın varlığının önemini fark etmedi. Modern toplum ile halkın geri kalanı arasındaki ayrım, 18. yüzyıla kadar devlet tarafından kendi kendine yeterliliğe indirgenmiş, devlet hazinesine katkıda bulunmaya hevesli olanlar ile askeri ve iş gücü tedarikçileri en sonunda kıyameti koparmış ve Fransız Devrimi'ni başlatmıştır. O andan itibaren Cumhuriyet ile birlikte hukukçular, halkı, ulusu egemen olarak görmeye başladılar.

O andan itibaren halk, yeni devrimlerden ve Bastille örneğinde olduğu gibi hapisanelere akını engellemek amacıyla devletlerin ödemeleri listesinde görünmeye başladı.

Seçkinlere karşı mücadelenin aynı zamanda mevcut adaletsizliklerin engellenmesi anlamına geldiği, yani isyancıların ve destekçilerinin on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki sosyalizm gibi yeni bir sosyal adaletin etik-politik, ideolojik bir programını dışa vurma kapasitesine sahip olduğu bir durum yavaş yavaş ortaya çıktı.

Modern devletler tarafından yaratılan ulusal halklar defalarca sö-

mürüye karşı isyan ettiler ve aynı zamanda devletler tarafından bu sömürüye, özellikle kolonileşme yoluyla katılmaya teşvik edildiler.

On dokuzuncu yüzyılın başlarında, Tocqueville zamanında, Fransız devleti yönünden devrim sonrası insanları ve egemen gücü sömürmeye devam etmek için uygun vaziyette bulundurmanın kurumsal yollarını bulma ihtiyacının ortaya çıktığı açıktı. Hapishaneler ve demokrasi, negatif ve pozitif modern kutuplar, devlet ile yeni ortaya çıkan egemen arasındaki ilişkileri örgütlemenin iki yolu olmuştu ve olmaya devam etmektedir.

Demokrasi ve cezaevi

Halk, modern devleti aristokratlar için bir hapishane, birleşik bir elit üretme biçimi olarak yaratan mutlakiyetçilikle karşı karşıya kaldı: insanlar zorlu yaşam koşullarından şikâyet etmekteydi. Fransız Devrimi'nde, birleşmiş insanlar, bir süre devlet idaresinin egemenliği haline geldi. Tüm vatandaşlar arasında yasal eşitlik, iki yüz yıldır devam eden bir savaştır. Bu eşitlik, devlet ekonomisi bağlantısının şartlarını korumak için vazgeçilmez bir sosyal hiyerarşi ile bağdaşmaz. Bu nedenle toplum, devletin ekonomiye fayda sağlayan bireylere odaklanan sosyal tabakalaşmayı sürdürme çabalarına karşı eşit fırsatlar sunmaya çalışmaktadır (Burawoy, 2004). Tocqueville'in liberal tartışması, ekonomik özgürlüğü, despotik bir güç riski olarak devrimciler tarafından teşvik edilen özgürlük ve demokratik eşitlik olarak almaktadır. Ekonomik inisiyatif özgürlüğü en kıymetli değer olmaya devam etmektedir, ancak yalnızca elit kesim bunun tadını çıkarabilir. Diğerleri arasında yenilik yapmayı unutmayanlar devlet korumasının gerekli olduğunun farkında olmalıdır. Yargı sistemi özgürlüğün yetkilendirilmemiş kullanımlarını engelleyebilir ve önleyebilir ve bunu yapmaktadır. Maaşlı olanlar

da dahil olmak üzere alt sınıfların boyun eğmeleri gerektiği açıktır. Eşitlik ahlakı, Tocqueville'in adlandırdığı gibi demokratik tutkuyu, insanların hukuksal kavramını yarattı. Kapitalistlere özel liberal özgürlüklerle manevi ve kurumsal çatışmayı sürdürmektedir. Eşitlik ilkesi, çoğu zaman politik olarak etkili olmadığı için, tarihin gösterdiği gibi, er ya da geç marjinal ruh halleri ve buna karşılık gelen sosyal eylemlerle sonuçlanan sosyal gerilimleri biriktirir.

Bu eylemlerin iki farklı yönelimi olabilir: kuralların ya da mevcut kurumsal uygulamaların kalitesinin önemi olmadığı fikrine dayanarak, sosyal düzenin ahlakçı korunumu. Önemli olan, insanların birbirleriyle işbirliği yapma istekliliğidir. Diğer yönelim ise, aksine, farklı sonuçların aynı kurumsal düzenlemelerden kaynaklanmasının imkânsız olduğu varsayımdır.

Tipik olarak, ahlakçılık kefaret türünden argümanlar kullanır. Suçlu olanlar ve herkes için fedakârlık çağrısı yaparlar. Herkesin bildiği gibi, ulusal kimlik savaşta veya ekonomik alanlarda hayatın feda edilmesini talep edebilir. Öte yandan, hükümetin devrilmesi, dönüşüm süreçleri için feda edilmesi gereken olarak elit sınıfı hedef alır. Uygulamada, analitik ve sonradan gelen olsa bile, gerçek dinamikler karışık, hangisinin o anda baskın olduğunu tartışabilir.

Tocqueville, Napolyon imparatorluğuna, o cumhuriyetçi demokrasiye, çelişkili bir şekilde atıfta bulunmuştur. Demokrasinin despotizmde gelişme riskini, yıkıcı ruhun otoriter olma riskini fark etmiştir. Küreselleşme çağında, ana akım politikaya karşı popüler destekle kısasçı milliyetçiliğe dönüşen demokratik rejimlerde de durum bu mudur?

Bugün, küresel elitlere ve göçmenlere karşı, ulusal seçkinler ve vatandaşları arasındaki ittifak adına bir halk eylemi düzenlenmektedir. Elitlerin gösterisinden kurtulmak için insanlar genellikle elitlere geri

döner ve daha nadiren halkın egemenliğini talep ederler. Bir demokrasi, halkın egemenliğini evrensel oylama yoluyla talep etmenize izin verir. Şimdilik bu, milliyetçilik ve despotizm lehine olanlar için çalışıyor. Ancak milliyetçiler ve despotlar, sosyal eşitsizliklerin yanı sıra demokrasiyi sürdürmek için tasarlanan karmaşık ulusal ve uluslararası yasa ve yönetimlerle de yüzleşiyor.

Elit kesimin halklara karşı savunması, tarihsel olarak demokratik sistemlerin inşasına paralel olarak gelişmiştir. Bunlar, seçkinleri ve marjinaleri, toplum içinde mümkün olan en az şiddetli ilişkilerle sürdürmekte ve halk üzerindeki kontrol ihtiyacını tetiklemektedir. Marcuse (1991) savaş sonrası demokrasinin üretime, ekonomiye, yeniden yapılanmaya, teknolojilere daha iyi bir gelecek beklentisi olarak odaklanılmasında etkili olduğunu, aynı zamanda muhalefet olanaklarını da sınırladığını da belirtmiştir. Cezaevlerinin kullanımının tarihsel analizi, 1973 petrol krizini takiben, Avrupa ve ABD’de otuz yıllık sürekli ekonomik büyümenin sona ermesiyle birlikte, savaşın zararlarının yeniden inşa ile nasıl mümkün kılındığını, hapis cezalarının kullanımına ilişkin çevreleme politikası olan şeyin özellikle ABD’de açık bir biçimde genişlemeye dönüştüğünü göstermektedir. Küresel karar alma mekanizmalarının uluslararası toplantılarda gündeme getirilmesi politikası, ulusal düzeyde engellenen halkların demokratik müdahale güçlerini yabancılaştırma ve yararsızlaştırma politikasıdır. Bu, insanların marjinal, eşitlikçi dürtülerini içermek konusunda demokrasinin daha az faydalı oluşunun öngörülebilirliğini varsaymaktadır.

Neoliberal dönemde artan yoksulluğun politik yönetimi yerine (Wacquant, 2000), ceza sisteminin kötüye kullanılması seçkinlerin toplumları bölmek için kullandığı ahlaki bir yoldur, böylece küresel politikalarını demokratik kontrolün dışında daha iyi geliştirebilirler. Aynı zamanda, ulusal demokrasilerden yararlanarak, zorla-

yıcı alışkanlıklar tarafından biriktirilen enerjileri harekete geçirir, çeşitlendirir ve dağıtırlar. Elitler, elbette sosyal ahlakı ve baskın ruh hallerini yeniden düzenlemek üzere müdahale eden aktif egemen yani halkla yüzleşmektense sosyal üstünlüğü paylaşmak için yeni marjinal grupları kucaklamayı tercih eder. Elitler, halktan arınmış rekabete alışkındır.

Cezaevleri, insanları demokraside yasal olarak yıkıcı bir şekilde şartlandırmak için kullanılır: Cezaevi popülasyonu ile ilgili tüm sosyal analizlerin gösterdiği gibi, yasaya ilişkin eşitlik sistematik olarak ihlal edilmiş ve edilmektedir; yasak, delil külfetini tersine döndürür: Kanun, yasadışı uyuşturucu bulundurmanın ticari niyetin kanıtı olduğunu varsaymaktadır (Jakobs ve Meliá, 2003, Maia ve Costa, 2003). Ekonomik ihtiyaçların, ceza hukukunun suiistimali ve cezaevlerinin aşırı kalabalık olmasıyla ilgili olduğu söylenemez; veya alternatif cezaların ve diğer zorlayıcı tedbirlerin kullanılmasıyla da ilgili değildir. Castells'in (2004) belirttiği gibi, Finlandiyagibi kuzey ülkeleri, ABD ile birlikte geleceğin toplumu, ağtabanlı toplum ve yeni teknolojik sınırları keşfetme konusunda rekabet etmektedir. Bununla birlikte Finlandiya, son yıllarda İskandinav suç kültürüne bağlı kalmıştır ve ABD'dekinin aksine, hapis hanelerin kullanımını önemli ölçüde azaltmıştır. İskandinav ülkelerindeki tutukluların insan hakları için toplumsal hareketler, batıda kölelik karşıtı sonrası politikalara direnen bölgesel bir kültür yaratmıştır (Mathiesen, 2016). ABD'de küreselleşme ve yasaklama politikaları, 1960'ların insan hakları hareketlerinin geçersiz hale getirdiği açık ayrımcılık politikalarının yerini aldı (Alexander, 2010; Blackmon, 2009; Lachmann, 2018). ABD ceza adalet sistemine dayatılan kurumsal ırkçılık, Avrupa'da olanlarla karşılaştırılabilir (Palidda ve Garcia, 2010). Etnik farklılıklara göre işçileri bölmeye hizmet eden ve etmekte olan şey, medya ve politikalar tarafından yayılan ahlaki önyargılardır.

Avrupa'da o dönemlerde seçkinlerin eğitiminde, küresel çapta sunulan müfredatın homojenleştirilmesi yoluyla (Amaral, Branco, Mendonça, Pimenta ve Reis, 2008) üniversite faaliyetlerinin uluslararasılaşmasıyla güçlendirilen bir uyum vardı. Örneğin Erasmus programı yoluyla cezaevi sistemleri uyum politikalarına direniyordu (Maculan, Ronco ve Vianello, 2014). Devletlerarasındaki hapisane işbirliği, CIA'nın gizli hapisaneleri durumunda olduğu gibi utançla ve gizlice gerçekleştiriliyordu.

Bir yandan işgücü faaliyeti kapsamının yüksek vasıflı istihdam fırsatlarından ayrıştırılmasının küreselleşmesi, diğer yandan rutin ekonomik faaliyetlerden ya da daha az vasıflı hizmetlerden (Reich, 1991) ayrılması Brexit'e karşı ve Brexit'in lehine farklılık yaratmış, İngiltere ve Avrupa'da derin bir bölünmeye neden olmuştur. Milliyetçiler uyanışçılardır ve ilgili devletlerin münhasır egemenlik koşullarını yeniden kurmak için demokrasiyi savunduklarını hayal ederler. Tabii ki yanılmaktadırlar. Latin Amerika ülkelerinin deneyimlerini bilselelerdi (Galeano, 2017), küreselleşmenin yeni baskı biçimlerini icat etmediğini anlarlardı: yalnızca daha önce ulusal imparatorluklar tarafından şimdiye dek kullanılmış olan halklara uygulanan taktikleri yönlendirmektedir, yanıltıcı bir şekilde adlandırıldıkları gibi daha gelişmiş ulusal demokrasilerin faydalanıcıları olmuştur.

Elbette bu tür taktiklerden biri de içki yasağına dayalı olarak çalışan nüfusun bölünmesi için (Chaves, 1999) ceza sisteminin kullanılması ve suiistimalidir (Woodiwiss, 1988). Ceza sistemlerinin bu şekilde kötüye kullanılmasının amacı yalnızca bir yönetim eylemi değildir: halkın ruhsal durumunu şartlandırmanın ahlaki bir yoludur, toplumların içinde ve dışında hayali ve dış düşmanın yaratılması pahasına seçkinler ve tabi tutulan halklar arasında daha az enerji harcayan iç uzlaşma yollarına yönlendirir. Toplumsal olarak damgalanmış kişilerin meşru tutuklaması, devletlerin ahlaki ola-

rak saflaştırılmış insanlara hizmet etme istekliliğini ilan etmenin bir yoludur. Diğer yandan devletler, örneğin işi insanların elinden çalan yabancı rakipler gibi, günlük bazda tespit edebildikleri “dış” tehlikeleri suçlayarak halkları işbirliği yapmaya davet eder, ayrıca tüm insanlara hareket etme hakkını veya özgürlüğünü tanıyan insan hakları aktivizmini kınamaya.

Sosyal-polis-ceza-ceza sistemi

Foucault, hapishane çalışmalarının ufkunu genişletmesi için ipuçları bırakmıştır. Siyasi ve bilişsel olarak meşrulaştırılmış yollarla insanların libidolarını kullanan, devleti, sınıfsal ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete uyum sağlama süreçlerine yönlendiren disiplinleri (biyopolitika) dahil etmenin modern sürecini keşfetmiştir.

Proleter korkunç bir ifadedir. Özgür işçilerin köleliği ve esaret mirasını hatırlatmaktadır. Ortaçağ sonrası Avrupada, kapitalizmin büyümesine karşı muhalefete katılım yerine, kadınları temizlikçi ve tek amacı doğurmak olan kişiler haline getirmiş, onları bağımlı ve köle rolünde tutmanın sosyal kabul görmüş bir yolu olmuş, kadınların çalışması önlenerek kontrol edilmiştir (Federici, 2017). Kadınları ve çocukları, kullanışsız hale gelene kadar aylar boyunca madenci olarak kullanmaktan daha iyi görünmüştü. İşverenlerin ve işçilerin durumu, köle efendisi ve kölelerinden daha iyiydi. İşveren, köle efendisinden daha az öder ve emre daha amade işgücü, köleye sahip olmanın maliyetinin aksine ücretsiz kiralanır ve aynı zamanda değerlendirilecek ve kullanılacak ticari bir üründür. Sonrasında sosyal devlet, özgür işçilerin bakım maliyetlerinin önemli bir kısmını, işsiz olanlar da dahil olmak üzere, ödemekle yükümlü olmuştur. Bu maliyetler artık kölelerin en doğrudan soyundan gelenleri, bu amaç için kullanılan etnik göçmenleri, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıla

kadar politik yönden ayırt etmek için kullanılmıştır ve insanların kölelik ve esaretle bağını reddeden işçileri ulusal hakları kazanmak için iş etiğini seferber ederek ayırt etmektedir.

Tüm bu miras kalan kültürel çatlaklar, hapishanelerde de kurumsal ve sosyal olarak kullanılıyor, güncelleniyor ve çoğaltılıyor: terörizm iddialarıyla meşrulaştırılan Guantanamo ve Ebu Garib'deki işkencenin kamuoyunda tanınması, aynı işkencelerin söz konusu olduğu durumlarda ulusal hapishaneler tehlikede olduğunda uygulanmaktadır (Butterfield, 2004). Stockholm sendromu (kişinin kendisini kaçıranlarla samimi olduğu, kurbanın tam tersi delillere rağmen onların ideolojik müttefiki haline geldiği durum) ayrıca hapishane hayatının diğer yönlerinde de ortaya çıkar. Kadın cezaevlerinde erkeklerinkinden daha az işkence olduğu, polis nezarethanelerinde hapishanedekinden daha fazla işkence yapıldığı, okul gibi çocuklar için hapishanelerin, ıslahevlerinin hapishanelerden daha iyi olduğu, Uluslararası Ceza Mahkemeleri'nin hapishanelerinin, CIA'nın gizli hapishanelerinden daha iyi olduğu düşünülmektedir.

Bu hayaller, medya teorisine muhalefet etmeden, medya ve adli kültürler, cezaevleri, polis ve sosyal çalışmacılar gibi diğer aygıtlar tarafından açıkça ama esasen dolaylı olarak üretilir. Hapsetme dünyasında tipik olan cinsiyetçi, ırkçı ve elitist paternalizm, bu dünyada yaşayan işçilerin ve liderlerin güvenlik genlerinden değil, bedenlerini ve yaşamlarını verdikleri kurumların işleyişinden kaynaklanmaktadır. İnsan haklarını ikincil yapan cezaevi güvenliğinin önceliği budur. Peki, neden güvenlikçilik işkencecileri gizleyecek ve cezbedecek kadar kadın düşmanı, elitist ve ketum olmak zorundadır? Neden işkencenin önlenmesi için uluslararası mekanizmaların varlığının bir gereğesidir? Cevap cezaevlerinde bulunmamaktadır ancak toplumun kendisindedir.

İşçilerin kitlesel evcilleştirilmesi, Kızılderili soykırımını telafi eden

köle ticaretiyle başlamış, Amerika kıtalarının sömürgeleştirilmesini karakterize eden zenginleşme tutkusuyla zirve yapmıştır (Galeano, 2017). Avrupalı köylülerin kendi geçim kaynaklarını çıkardıkları topraklardan modernleşme adına kovulmaları, geleneksel üretim yöntemlerinin yıkımıyla terk edilmiş serserilerin, dünyadaki en izole ve kayıp insanların gönderildiği şehir hapishanelerini doğurmuştur. İş bulma ve çalışma becerilerini satma özgürlüğü, toprak efendilerine vergi veya hizmet bedeli ödeme özgürlüğünden daha iyi değildir. Farklıdır: aristokratların hizmetindeki vergi tahsildarları tarafından aranmak yerine, mevcut maaşla geçinen işçiler hayatta kalma kaynaklarına erişim hakkına el konulmakta ve aynı zamanda bolluk toplumunun pazarlanmasına maruz kalmaktadır.

Modern düşünömsellik, herkesin pazarlara erişimle koşullandırılmış bolluk üretim sistemiyle işbirliği yapmak üzere kendini uygun hale getirmesi gibi bir varoluşsal ihtiyaçtır. Bu da mümkün olabilecek en iyi dünya olarak idealleştirilmiş dünya ile bağ kurmaya yönelik özel yeteneklerin kullanımını gerektirir. Biyo-politik olarak eğitilmiş bedenler üretmek için giderek artan bir şekilde kullanılan ve okullarda öğretilen yetenekler yani hayatın farklı yönlerinin uzmanlaşmış analizinin öngörüsü su geçirmez olmalıdır. Aile, okul, spor, lazer, profesyonellik, politika vb. her şey birbirinden sistematik olarak izole edilmelidir çünkü bireylerin kendileri kişiselleştirilmelidir. Bunun adı, modern özgürlükler ve modern bilişsel yeteneklerdir.

Tarihin ve ideolojilerin sonlarına doğru, Fukuyama'nın (1999) belirttiği gibi, her insan, Tanrı olarak kendi kaderinden sorumlu olmalıdır (Harari, 2018). Bu baskın ideolojiye göre, bilinen daha büyük bir özgürlük elde edilmiştir. Devam etmekte olan sosyal problemler ancak bireysel hatalarla, muhtemelen geleneksel kökenli veya aşırı hırs nedeniyle oluşan sapmalarla açıklanabilir (Merton, 1970). Bu, cezaevi nüfusunun tipik sosyografik profiliyle tutarlıdır: erkekler,

eski kölelerin doğrudan soyundan gelenler, göçebeler veya göçmenler, sosyal olarak yalıtılmış ve damgalanmış insanlar.

Yirmi birinci yüzyılın tarihi henüz yirmi yılını tamamlamamıştır ve hem Fukuyama'nın ve Novak'ın (2001) tezini hem de kapitalist küreselleşme heveslilerini şimdiden haksız çıkarmıştır ancak herkesin kendi kaderi için bireysel sorumluluk ve diğerlerinin kaderi için kayıtsızlığın üretimi değişmemiş ve aktif kalmıştır. Bu nasıl çoğaltılabilir? Sosyal-polis-cezai-suçlu gibi kurumsal olarak organize edilen sıkı çalışma sayesinde. Bu kurumsal bağlantı çizgisi, insanların dayanışma ve karşılıklı yardım ruhundan gelenleri uygulamalarını engellemenin bir yoludur. Hayırseverlikle birlikte sosyal devletin kurumsal organizasyonu, politik olarak belirlenmiş nüfusu hedef almaktadır: terk edilmiş çocuklar, hayatta kalmak için yeterli gelire sahip olmayan insanlar, polis kontrolleri tarafından kullanılan kolayca damgalanabilen insanlar, ayrılmış yerleşim alanları. En çok mahkûm sayısına sahip olan ve en çok kontrol edilen popülasyonlar bunlardır. Suçu önlemek için sosyal ve polis programlarının etkisizliğini ve sosyal profilleri sürdürme isteğini ortaya çıkarmaktadır. Aslında bugün gözlemlediğimiz şey, tam tersine, güvenlik ve damgalayıcı önyargılar üzerine kurulu politik hareketlerin küresel zaferidir.

Toplum ve devlet arasındaki işbirliğine dayalı çalışmalarla düzenlenen suç işleme kariyerleri vardır. Toplum tarafından terk edilen çocuklar, devlet tarafından toplanır ve kurumsallaştırılır. Birçoğu sosyal uzmanlar ve polis tarafından suç işleyenler olarak işaretlenir. Polis ve sosyal hizmetlerin gençlerin bu hayat yolunu seçmelerini engelleyememesi sonucu suç işleyebilirler (Dores, 2018). Bu durum, sanki kendi kaderlerini hak ediyorlarmış, özgürce karar vermişler gibi, damgalanmış insanların işkencesine kayıtsızlığın kurumsallaştırılmış uygulamasını destekler. Bu tip uygulamalar, karşılığında belirli tarihsel şartlarda en üst seviyede seferber edilen ayrımcı sosyal

ve politik ideolojileri tetikleyen ideolojiler üretir. Kıyas ruh halleri, bu ideolojilerin yayılması ve kirlenmesinin araçlarıdır. Bu ruh halleri; sosyal, polis, cezai kuruluşlar ve cezaevi kurumları tarafından tarihsel ve kurumsal olarak beslenir. Olumlu şartlar altında, elitlerin güçlerini korumak için halkların onayıyla sistematik kıyas kullanılır.

Özgürlük içinde güvenlik, istisnasız demokrasi

Şirketleşmiş modern disiplin, toplumun her üyesini isteyerek veya zorla eğitmek ve her birini, doğal sosyalleşme süreçlerine (tarihsel olarak üretilmiş kimlikler, sosyal açıdan üretilmiş beklentiler ve rekabetçi kıyas, kardeşlik ve empati gibi ruh halleri) bakmaksızın egemenlik (normalde halkı temsil eden devlet) için yararlı bir şekilde entegre etmeye hizmet eder.

Modern kurumlar, bireysel ve toplumsal disiplini, insanlar ve hatta o andaki seçkinler adına sürdürmek için sistematik olarak çalışır. Her kişiyi, egemenliğe boyun eğme konusunda diğerleriyle eşit, her birinin en iyi anlayacağı ruh hallerini yapılandırmakta özgür bireylere dönüştürürler. Devlet sosyal düzeni desteklediği için insanlar ve seçkinler, özgür bireyler, aileler ve diğerlerine eşit işçiler; rekabet ruhu ve kıyas ruhu (sportmenlik karşıtı ruh) arasındaki güvencesiz modern dengeleri istikrarsızlaştırabilen sosyalleşme biçimlerinin bastırılması kaçınılmazdır. Bunu yapmanın bir yolu, itfaiyecilerin karşı ateş dedikleri şeydir. İtfaiyeciler, arazi yakma politikası aracılığıyla belirli sınırlar içinde alevleri önlemek için kundakçılara dönüşürler.

Toplum elbette birbirinden kayıtsızlıkla ayrılmış, iyi tanımlanmış sınıf uygulamaları geliştirir. Seçkinlerde hayatta kalmaları için öğretilen duruş, yetkinlik ve sorumluluk, güven ve ön değerlendirme imajlarını yansıtan, kibirli bir güvenlikle olası olaylarla yüzleşmektir. Bu tür bir kapasite, şiddet veya kamu ya da özel ilgi karşısında, uzun

sürelî bir eğitimi içerir. Sadece güçlü sosyal kimlikler, dünyaya hükmetmeyi içeren bu kadar iddialı beklentileri sürdürebilirler. Eskiden sosyal olarak damgalanmış, terk edilmiş ve tecrit edilmiş bir çocuk olan bir mahkûmun dengesiz, istikrarsız yönelim bozukluğuyla çelişir. Minimalist beklentilere sahip, bir kimlik mirası olmayan, acil ihtiyaçların giderilmesini kavramaya yönelik insanlığa, kendisine veya başkalarına güvenmeyen bir sosyal profildir devletin mahkûmları topladığı popülasyon. Sosyal-polis-ceza-kriminal sisteminin, medyanın çıkarlarıyla, korkunun aşılması yoluyla, etkisiz kurumsal ve profesyonel düzenin haklı çıkarılması için özgürce ve yaratıcı bir biçimde doldurduğu bir profildir.

Elit sosyal düzeyde, kirli alt dünyadan ayrılmış kusursuz politika ve ekonomi dünyasının hayali gelişir. Hepsi günlük dünyadan, çalışarak hayatta kalabilen sıradan insanların yaşamlarından ayrılır (Osborne, 2008). Elbette hepimiz, karşılaştığımız riskleri, organizasyonlarda sorumluluk alıp almadığımızı biliyoruz ve özgürce onaylamayacağımız uygulamaların suç ortakları olacağız; bu sorumlulukları üstlenmeyi reddedip kısasın hedefleri olsak da olmasak da. Bu nedenle, sorumluluk alanların ayrıcalıklarını haklı çıkaran ve düzenli toplumda yerini almayanlara kısas yapılmasını haklı kılan bir sosyal örgüt vardır.

Ceza-ceza infaz sistemi, sorumluluk ve kısas arasındaki bu çelişkileri örgütler ve onları adalet olarak sunar; etnik, cinsiyet, sınıf adaleti, bunların hepsinden önce hepimiz eşitiz. Ancak bazıları diğerlerinden daha eşit, der Orwell. Sorumlu olanlar, seçkinler, devlet tarafından kısastan neredeyse muaf tutulur ve mahkûmların seçildiği elit karşıtları tercih edilen hedeflerdir (Jakobs ve Meliá, 2003).

Cezaevi için alternatiflerin kurumsal üretimi, deneyimlerin gösterdiği gibi, cezaevi reformu bağlamında yapılamaz. Kısas duygularının politik kullanımını kınayan ve üstesinden gelebilecek sosyal reformlar bağlamında yapılabilir.

Referanslar

- AAVV. (1996). Michel Foucault, Surveiller et Punir: la prison vingt ans après. *Sociétés et Représentations*.
- Alberoni, F. (1989). *Génesis*. Lisboa: Bertrand.
- Alexander, M. (2010). *The New Jim Crow - Mass Incarceration in the Age of Colorblindness*. NY: The New Press.
- Amaral, J. F. do, Branco, M., Mendonça, S., Pimenta, C., & Reis, J. (2008, December 3). Ciência económica vai nua. *Público*. Lisboa. Retrieved from <http://www.publico.pt/opiniao/jornal/a-ciencia-economica-vai-nua-286514>
- Blackmon, D. A. (2009). *Slavery by another name : the re-enslavement of black Americans form the civil war to World War II*. NY: Anchor Book.
- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction*. Paris: Minuit.
- Burawoy, M. (2004). For a Sociological Marxism: The Complementary Convergence of Antonio Gramsci and Karl Polanyi. *Politics & Society*, (31), 193–261.
- Butterfield, F. (2004, May 8). Mistreatment of Prisoners Is Called Routine in U.S. *NY TIMES*. NY. Retrieved from <http://bugler-john.50megs.com/PRISONS.PDF>
- Castells, M. (2004). *A Galáxia Internet – Reflexões sobre a Internet, Negócios e Sociedade*. Lisboa: Fundação Caloust Gulbenkian.
- Chaves, M. (1999). *Casal Ventoso: da gandaia ao narcotráfico*. Lisboa: ICS.
- Corballis, M. C. (2011). *The Recursive Mind – The Origins of Human Language, Thought, and Civilization*. Princeton: Princeton University Press.
- Dores, A. P. (2010). *Espírito de Proibir*. Lisboa: Argusnauta.
- Dores, A. P. (2012a). *Espírito de Submissão*. Curitiba: Editora CRV. Retrieved from
- Dores, A. P. (2012b). *Espírito Marginal*. Curitiba: Editora CRV. Retrieved from

- Dores, A. P. (2018). Quem são os presos? *O Comuneiro*, (26).
- Dores, A. P., Pontes, N., & Loureiro, R. (2016). *Manifesto for a new penal culture*. Rome.
- Elias, N. (1990). *O Processo Civilizacional (Vol I e II)* (1ª edição). Lisboa: D. Quixote.
- Elias, N. (2001). *A Sociedade de Corte* (1ª edição). Rio de Janeiro: Jorge Zahar Editor.
- Federici, S. (2017). *Calibã e a Bruxa - mulheres, corpo e acumulação primitiva*. (C. Sycirax, Ed.). S. Paulo: Editora Elefante.
- Fukuyama, F. (1999). *O Fim da História e o Último Homem*. Lisboa: Gradiva.
- Galeano, E. (2017). *As veias abertas da América Latina*. Lisboa: Antígona.
- Goffman, E. (2004). *Estigma - Notas sobre a Manipulação da Identidade Deteriorada* (1ª ed.1963). Colectivo Sabotagem.
- Habermas, J. (1987). Tendencies toward Juridification. In *The theory of Communicative Action* ([1981], pp. 356–373). Cambridge: Polity Press.
- Harari, Y. N. (2018). *Homo Deus; História Breve do Amanhã*. Lisboa: 20/20 Editora, Elsinore.
- Jakobs, G., & Meliá, M. C. (2003). *Derecho Penal del Enemigo*. Madrid: Cuadernos Civitas.
- Lachmann, R. (2018). TRUMP: How did he happen and what will he do. *Sociologia Problemas e Práticas*, (86), 9–25.
- Maculan, A., Ronco, D., & Vianello, F. (2014). *Prisons in Europe: overview and trends*. Rome. Retrieved from http://home.iscte-iul.pt/~apad/PrisoesEuropa/observatorio/PROJ_CONDICOES_PRISAO/relatorios_finais_Europa/Prison_Europe_Overview_Trends.pdf
- Maia e Costa, E. (2003). Prisões: a lei escrita e a lei na prática em Portugal. In A. P. Dores (Ed.), *Prisões na Europa - um debate que apenas começa - European prisons – starting a debate* (pp. 93–102). Oeiras: Celta.
- Marcuse, H. (1991). The New Forms of Control. In *One-Dimension Man* ([1964], pp. 3–20). London: Routledge & Kegan.

- Mathiesen, T. (2016). *The Politics of Abolition Revisited*. London: Routledge.
- Merton, R. K. (1970). Estrutura social e Anomia. In *Sociologia - Teoria e Estrutura* (pp. 203–233). S. Paulo: Mestre Jou.
- Novak, M. (2001). *A Ética Católica e o Espírito do Capitalismo*. S. João do Estoril: Principia.
- Oborne, P. (2008). *The Triumph of the Political Class*. London: Pocket Books.
- Palidda, S., & Garcia, J. Á. B. (Eds.). (2010). *Criminalización racista de los migrantes en Europa*. Granada: Comares Editorial.
- Reich, R. B. (1991). *O Trabalho das Nações*. Lisboa: Quetzal.
- Tocqueville, A. (2005). *Democracia na América*. São Paulo: Martins Fontes.
- Tocqueville, A., & Beaumont, G. de. (2005). *Del sistema penitenciario en Estados Unidos y su aplicación en Francia* (1ª ed. 183). Madrid: Tecnos.
- Wacquant, L. (2000). *As Prisões da Miséria*. Oeiras: Celta.
- Woodiwiss, M. (1988). *Crime, Crusades and Corruption - Prohibitions in the United States, 1900-1987*. London: Piter Publisher.

Kısasa alternatifler

Cezaevleri, devletin yırtıcı eylemleriyle beslenen bir hatta, bitiş noktasında bulunan kurumlardır.

Bitiş noktası iki anlamdadır: Tek seçeneğin geri dönmek olduğu noktadan sonraki son aşama. Birey hayatta kaldığında, sosyal yeniden bütünleşme, geri dönmek demektir. Başka bir deyişle, uç nokta, devletin çıplak gücünü, tüm kaçınılmaz zulmündeki meşru şiddeti ifade eder.

Yırtıcı eylemler ifadesinin de çift anlamı vardır: devletin topladığı veya kendisine teslim edilen sosyal hayatın enkazı için sorumluluk ve devletin kimin hapisaneye mahkûm olması ve kimin olmaması gerektiğine ilişkin sosyal seçimi yapmaya olan ilgisi.

Cezaevine alternatifler, uygulamada, cezaevi reformunun yalnızca bir uzantısıdır; yani kırk yılı aşkın bir süredir karakterize eden mahpusların aşırı üretimine cevap vererek cezaevinin meşruiyetini pekiştirmenin bir yoludur.

Cezaevlerinde sona eren devletin yıkıcı ayağına ilham veren kısas önerisinin eleştirisi yapılmadan, cezaevine alternatifler, cezaevlerinin nihai aşaması olduğu sosyal ve kurumsal baskı için bir taşma alanından başka bir şey olamaz.

Hapishaneler ne suçla mücadelenin ne de yasalara saygılı kurumların temel taşı değildir. Aksine devletlerin toplumların güvensizliklerini yönetmek için kullandığı bir yöntemdir. Seçkinlerin güvenliğine öncelik veren toplumlar, devlet güvenliğine tabidir. Alternatif hükümlerin ana eleştirisi, mahkûm için sözde kolay olması ve bu nedenle sosyal kısasçı ihtiyaçları karşılayamamasıdır.

Modern zamanlarda özgürlüğün kaybedilmesi, bireyin özel inisiya-

tif hakkının askıya alınması anlamına gelir. Yine de genel olarak, üretim araçlarına ulaşamadıkları için böyle bir haktan yararlanma konumunda olmayanlara uygulanır. Bu nedenle, bu, hapsedilmiş ve özgür olan herkese devletin dayattığı düzenle gönüllü işbirliği yaptıkları halde onun iyi niyetini hak edebileceklerini hatırlatmanın retorik bir yoludur. Acımasız kısas tehdidi altındaki toplum, kanunda yazan vatandaşların eşitliği bir gerçeklikmiş gibi davranmalıdır.

Sosyal bilimler, güvensizliklerin kontrolünden sorumlu devlet sektörlerini analiz etmelerine ve kısas eğiliminin manipülasyonu yoluyla korku duyulmasına izin verebilir. Cezaevine alternatif önerileri, hapis hükmü giyenler de dahil olmak üzere, suç mağdurlarına yönelik yaşam alternatifleriyle ilgili çalışmalara eşlik etmelidir. İşadamları için cezai dokunulmazlığın ve hapsedilmenin olağan olduğu popülasyonlar için cezai acımasızlığın oluşturduğu sosyal kutuplaşmaya alternatifler üretilmelidir. Sosyal bilimler, üretim araçlarına sahip olanlar ile bu araçlardan yoksun olan işçiler arasındaki sosyal ilişkinin, modern toplumları karakterize eden güvensizlik ve korkudan kaynaklanan kısasçı duygular için sert bir sosyal ilaca bağlı olduğunu anlamaya çalışabilir.

TÜRKİYE'DE HAPSETMENİN ALTERNATİFLERİNİ KONUŞMAK NEDEN GEREKLİDİR?

Mustafa Eren*

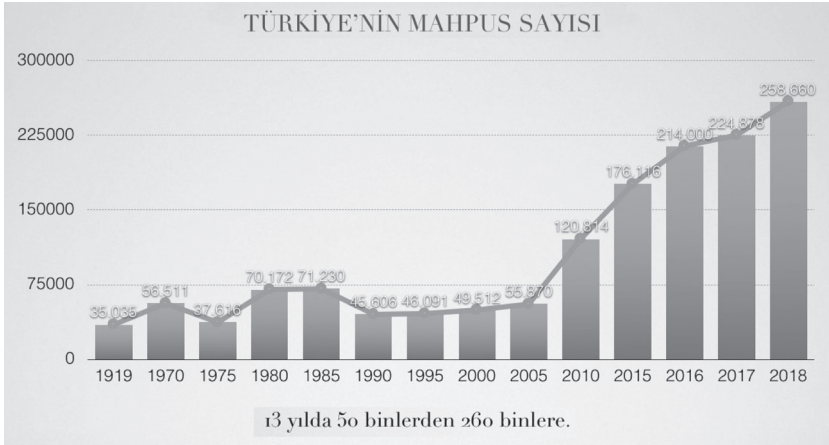
Bilginin hem yıkıcı hem yapıcı olduğunu ama aynı zamanda da sıkıcı olduğunu da düşünüyorum. Bu nedenle size bolca tablo, rakam vs. içeren bir sunum hazırladım. Sıkılmanızı garanti ediyorum ancak bunun gerekli olduğunu da düşünüyorum.

İpek Merçil hoca da konuşmasının başında birtakım rakamlara değindi. Diğer konuşmacıların sunumlarında da rakamlar vardı. Türkiye'nin ceza infaz politikaları anlamında ne durumda olduğunu gösterebilmek için ben de çokça istatistiki veri içeren bir sunum hazırladım. Bu tabloyu gözler önüne serdikten sonra hapsetmenin alternatiflerini konuşabileceğimizi düşünüyorum.

* Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)

Türkiye'nin Mahpus Nüfusu

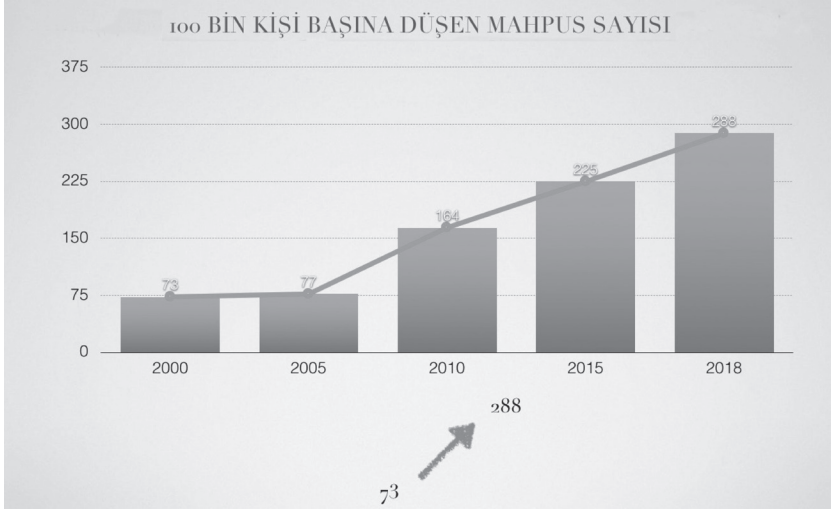
Bu grafik aslında oldukça çarpıcı. Burada Türkiye'nin mahpus sayısının 2005 yılından sonraki artışını görüyorsunuz. 55 binden, 258 bine varan bir artış söz konusu. Yaklaşık 4 katı... Bu durumu rakamlarla ifade etmek önemli ancak görsel olarak görmek daha çarpıcı olabiliyor.

Grafığe bakılırsa mahpus sayısının cumhuriyet tarihi boyunca 50-60 bin civarında hep seyrettiğini görüyoruz. Bu sayı 1919'da bile 35.035. Ama 2005 yılından sonra ciddi bir artış trendi görülüyor. Burada şunu da gözden kaçırmamak lazım: Darbe girişimi sonrası örtük aflar çıkarıldı ve bu aflarla yaklaşık 60 bin insan tahliye edildi. Bu nedenle son rakam olan 258 binin üzerine bir 60 bin daha eklemek ve 300 bine ulaşmak mümkün ancak ceza infaz sistemine dair rakamlar bunlarla da sınırlı değil. Çünkü 2006 yılından sonra yürürlüğe giren denetimli serbestlik uygulamasını da dikkate almak gerek. Benden önceki bir konuşmacının da vurguladığı gibi alternatif yöntemler bazen ceza infaz alanının genişlemesine ve daha fazla insanı kapsamasına da yol açabiliyor. Bu konuya konuşmamın sonunda değineceğim.

	Mahpus Nüfusu	(09.2018)	
Türkiye - Dünyada 8 - Avrupa'da 2. ülke	1	ABD - USA	2.121.600
	2	Çin - China	1.649.804
	3	Brezilya - Brazil	690.722
	4	Rusya - Russian F.	582.889
	5	Hindistan - India	419.623
	6	Tayland - Thailand	311.036
	7	Endonezya - Indonesia	248.765
	8	Türkiye - Turkey	232.886
	9	İran - Iran	230.000
	10	Meksika - Mexico	204.422

Bu grafik de görülen artış trendiyle beraber, mahpus sayısında, Türkiye dünyada sekizinci, Avrupada Rusya'dan sonra ikinci ülke durumuna yükseldi.

Mahpus sayısındaki artışın yerli yerine oturabilmesi ve dünya ülkeleriyle karşılaştırılabilir bir veri haline getirebilmek için 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısı halinde tekrar ele almak lazım. Yukarıdaki tablo da bunu yapmaya çalışıyor. Bu tabloda 2000 yılı sonraki süreçte 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısının artışını görüyorsunuz. Bu sayı 2000'lerde 73'ken daha sonra 288'e çıkıyor.

100 Bin Kişi Başına Mahpus		(09.2018)
1	ABD - USA	655
5	Tayland - Thailand	534
6	Küba - Cuba	510
16	Rusya - Russian F.	397
23	Belarus	364
26	Brezilya - Brazil	324
36	Türkiye - Turkey	288
37	İran - Iran	284
40	Güney Afrika-South Africa	280
43	Peru	270

Türkiye
- Dünyada 36
- Avrupa'da 3. ülke

Bu tablo da ise 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısına göre ülkelerin sıralamasını görüyorsunuz. Türkiye dünyada otuz altıncı, Avrupada üçüncü ülke durumunda. Ancak Türkiye'nin dünyada otuz altıncı olması bizi yanıltmasın. Çünkü nüfusu sadece binlerle anılan ve mahpus sayısı sadece birkaç yüz olan ülkeler de bu sıralamada yer alıyor. Bu sıralamada mahpus nüfusu 250 binin üzerinde olan ülkeleri dikkate aldığımızda Türkiye, dünyada yedinci sırada. Avrupada ise Rusya ve Belarus'un ardından üçüncü sırada yer alıyor.

Mahpus Sayısındaki Artış Oranı				
		2.000	2018	%
1	Bahreyn - Bahrain	437	3.485	697
2	Kosova - Kosovo	227	1648	625
3	Irak - Iraq	7.000	45.000	542
4	Angola	4.000	24.000	500
5	Afganistan - Afghanistan	5.262	30.000	470
6	Kamboçya - Cambodia	5.502	28.414	416
7	El Salvador	7.575	38.714	411
8	Türkiye	49.512	232.886	370
9	Ekvator - Ecuador	8.029	37.497	367
10	Endonezya - Indonesia	53.399	248.765	365

Türkiye
- Dünyada 8
- Avrupa'da 1. ülke

↑ % 370

Bu tabloda ise mahpus sayısının artış oranına göre dünya ülkelerinin sıralamasını görüyoruz. Türkiye mahpus sayısı en fazla artan 8. ülke durumunda.

Dünya Hapishane Nüfusu - World Prison Population (30.09.2018)			
	Prison Population Totals	National Populations	Prison Population Rate
AFRİKA - AFRICA	1.162.440	1.200,85 m	97
AMERİKA - AMERICAS	3.787.059	1.006,42 m	376
ASYA - ASIA	4.164.323	4.302,61 m	97
AVRUPA - EUROPE	1.565.643	835,09 m	187
OKYANUSYA - OCENIA	64.154	40,95 m	157
DÜNYA - WORLD	10.743.619	7.385,92 m	145

Türkiye PPR- Turkey PPR
288

Burada kıtasal olarak 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısı nedir diye baktığımızda ABD'nin kendisinin Amerika kıtasının, Rusya'nın ise Avrupa'nın ortalamasını yükselttiğini hesaba katarsak genel ortalamanın 90-100 civarında olduğunu görüyoruz. Türkiye'de ise bu oran 288.

Her durumda ceza infaz istatistiklerinde ilk on içerisine giriyor bazen de ilk sırayı zorluyor Türkiye. Ciddi rakamlardan söz ediyoruz. Bir sonraki slaytta ise kıtalar bazında mahpus nüfusunun değişimini görüyoruz.

Dünya Hapishane Nüfusundaki Değişim- Change of World Prison Population				
	Tahmini Hapishane Nüfusu - Estimated Prison Population(2000)	Hapishane Nüfusu - Prison Population (30.09.2018)	Değişim - Change in Prison Population %	Genel Nüfus Değişimi - Change in National Populations % (2000-2018)
AFRİKA - AFRICA	902.500	1.162.440	+28.8	+57.5
Ruanda Hariç - Without Rwanda	787.500	1.101.440	+39.9	
AMERİKA - AMERICAS	3.787.059	1.006,42 m	+40.8	+21.1
ABD Hariç - Without USA	752.818	1.665.459	+121.2	
ASYA - ASIA	4.164.323	4.302,61 m	+37.7	+21.8
Çin ve Hindistan Hariç - Without China and India	1.324.014	2.094.896	+58.2	
AVRUPA - EUROPE	2.013.600	1.565.643	-22.0	+4.4
Rusya Hariç - Without Russia	953.196	982.754	+3.1	
OKYANUSYA - OCENIA	34.400	64.154	+86.5	+32.1
DÜNYA - WORLD	8.664.300	10.743.619	+24.0	+24.2
Türkiye Değişim - Change of Turkey Prison Population				
+370				

Mahpus nüfusundaki değişim için Avrupa'ya baktığımızda 2000 sonrasında %22 azalma varken bizde %370 bir artış söz konusu. Bu durum görselleştirildiğinde ortaya çıkan grafik oldukça çarpıcı.

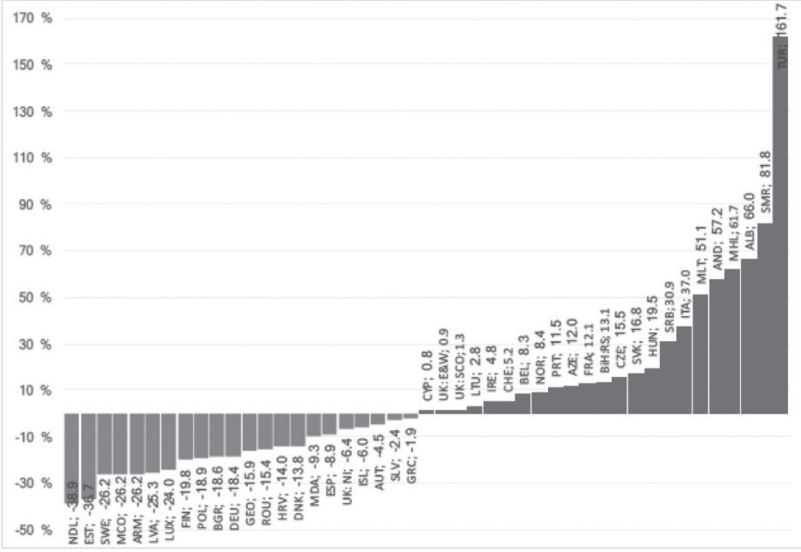

Figure 1: Evolution of the prison population rates between 2006 and 2016 (percentage change).

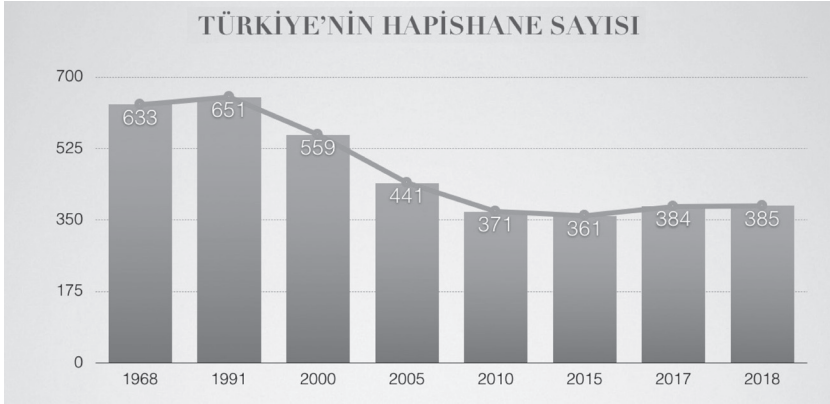
↑ % 223

Burada, Avrupa konseyine üye ülkelerin mahpus değişimini görüyorsunuz. Sağ başta gördüğünüz ve yukarıya doğru yükselen kırmızı çubuk Türkiye'yi gösteriyor. Sol başta olan ise Hollanda, mahpus sayısını ciddi oranda düşüren bir ülke. Hatta hapishanelerini kapatıyor ya da başka ülkelere kiratıyor.

Tüm bu rakamlar Türkiye'nin 2000'li yıllarla beraber mahpus sayısını ciddi oranda arttırdığını, ceza infaz sistemleri açısından dünyada ilk ona giren ülkelerden biri haline geldiğini, demokratik olduğu kabul edilen ülkelerle farklı bir rotaya girdiğini göstermektedir.

Yeni Hapishanelerin İnşası

Mahpus sayılardan ve oranlarından söz etmenin kendisi önemli ve değerli. Ama aynı zamanda hapishane sisteminin kendisine de bir bütün olarak dönüp bakmak gerekiyor. Çünkü söz konusu olan ceza infaz alanı ve hapishaneler olduğunda, özellikle 2000 yılından sonra Türkiye ciddi bir transformasyon süreci içerisinde. Bir yeniden inşa süreci olduğunu söylemek mümkün. Bu inşa süreci içerisinde mahpus sayısı artarken hapishane sayısında ciddi bir azalma var.

Bu tablo Türkiye'nin hapishane sayısını gösteriyor. Mahpus sayısı aritmetik olarak artarken hapishane sayısı nasıl azalabiliyor? Bu sorunu cevabı bize önemli şeyler söylüyor. Çünkü bir dönüşümü işaret ediyor.

Geçmişte ilçelerde “kaza hapishaneleri” de denilen, o ilçe sınırları içerisinde mahkemeler tarafından suç olarak addedilen bir fiile karıştığınızda ve hakkınızda hüküm verildiğinde kapatıldığınız, kendi ilçenizdeki küçük kapasiteli hapishaneler büyük oranda kapatıldı. Bunların yerine kampüs tipi çok yüksek kapasiteli hapishaneler açılıyor. İlçelerdeki küçük kapasiteli hapishaneler kapatılıp çok daha büyük kapasiteli hapishaneler açıldığı için hapishane sayısı ciddi bir azalma gösteriyor.

Kapanan ve Açılan Hapishane Sayıları		
Yıllar - Years	Kapanan - Closed	Açılan - Opened
2002-2005	82	20 (2000-2005)
2006	20	7
2007	51	8
2008	16	13
2009	22	8
2010	6	7
2011	3	2
2012	8	14
2013	21	10
2014	22	14
2015	15	18
2016	13	38
2017	10	12
2018	6	21
TOPLAM	295	192

Bu da 2000 yılından bu yana kapatılan ve açılan hapishanelerin sayısı, 295 hapishane kapatıldı, 192 yeni hapishane açıldı. Bunlardan yirmi birinin sadece 2018 yılı içerisinde açılması planlanıyordu ve geçtiğimiz hafta Mecliste konuşma yapan Ceza ve Tevfikevleri Genel Müdürlüğü temsilcisi bu hapishanelerin 17'sinin tamamlandığını, 4'ünün de aralık ayı sonuna kadar tamamlanacağını söyledi.

- Sincan
- Tekirdağ
- Maltepe
- Silivri
- Kocaeli
- İzmir/Aliağa
- Kayseri
- Şanlıurfa
- Hatay
- Elazığ
- Van
- Tarsus
- Diyarbakır
- Çorlu
- Konya
- Aksaray

KAMPÜS HAPİSHANELER

İlk kampüs hapishane 2006 yılında inşa edildi

2018 yılı başında 16 kampüs hapishane vardı

Bu slaytta kampüs tipi hapishanelerden birini görüyorsunuz. Şu an Türkiye’de bunun gibi 16 tane kampüs tipi hapishane var. Örneğin buraya en yakını olanlardan biri Maltepe, diğeri Silivri. Silivri’de on farklı hapishane var ve bu kampüste son olarak 18.500 mahpus tutuluyordu. Yaklaşık 6.000 civarında personel var. Yani orada aslında 25 bin kişilik, devasa, Türkiye’nin pek çok kentinden daha büyük bir “cezakent” var.

Aslında benden önceki konuşmacı bu işi sosyolojik olarak irdelemek gerektiğini söyledi. Kampüsten, kaza tipi hapishanelerden kampüse dönüşüme dair çok ciddi eleştirilerimiz söz konusu dernek olarak.

Kampüs Hapishaneler

- * Birkaç cezaevinden oluşan hapishane kompleksleridir.
- * Genellikle şehirlerin dışında bulunurlar.
 - Ulaşılması zordur (avukatlar, aileler ve arkadaşlar...).
 - Mahpusların dünyayla iletişim kurması zordur.
- * Bu hapishane kompleksleri mahkeme salonlarına sahip olabilir
 - Açık yargılama ilkesinin ihlali (SEGBİS)

Silivri Ceza İnfaz Kurumları Kampüsü
11 Hapishane ve
yaklaşık 18.500 mahpus ve 6.000 hapishane personeli vardır

Öncelikle şunu tespit etmek lazım, siz kendi ilçenizde mahkemeler tarafından suç olarak atfedilen bir fiil nedeniyle yargılanıp tutuklandığınızda kendi ilçenizdeki bir yere kapatılırdınız ve hem aile ziyareti hem avukat ziyareti sizin, aileniz ve avukatınız için kolay olurdu; fazladan emek, zaman ve para harcamak gerekmezdi. Ayrıca sosyal çevrenizden kopmak zorunda kalmazdınız. Aile ve avukatınızın yanı sıra arkadaşlarınız da sizi rahatça ziyarete gelebilirdi. Bunların yanı sıra o hapishanede görev yapan personel de çoğunlukla o yörenin insanı olurdu ve bu personel için siz hiç tanımadığı, sadece farklı bir ilden getirilmiş bir “suçlu” değilsiniz, aynı zamanda belki onun komşusunuz, belki oğluyla aynı okula gidiyorsunuz, belki çocukluk arkadaşısınız. Sizi yaşamın içinde bir “insan” olarak gördüğü, bildiği, tanıdığı için sadece “suçlu” olarak damgalaması, “insan olanın dışına atması” çok daha zordur. Bu nedenle kaza tipi hapishaneler kampüs tipi hapishanelere oranla kötü muamelenin ortaya çıkabilme olasılığını aslında çok daha azaltan yerlerdir. Tam da bu nedenle bu dönüşümün kendisi başlı başına eleştiriye açıktır ve eleştiriyoruz.

Kampüs Hapishaneler

* Hapishane personeli kampüs içerisindeki lojmanlarda yaşıyor

- Personelin ve ailelerinin hayatları hapishane yaşantısının etrafında şekillenir. Farklı rollere bürünmek ve sosyalleşmek için yer yok.

* Şiddet olasılığı, karşılaştırmada daha yüksektir

Aliaga (İzmir) Ceza İnfaz Kurumları Kampüsü

Kampüs tipi hapishanelerde sadece mahpuslar açısından değil aslında personel açısından da çok ciddi problemler söz konusudur. Örneğin Silivri Ceza İnfaz Kurumları Kampüsü'nde personelin aileleriyle birlikte kaldığı lojmanlarda o kampüsün içerisinde. Hatta personelin ilkokula giden çocuklarının okuduğu okul, alışveriş yaptıkları AVM ve ibadethane dahi kampüstedir. Siz, “şehre ineyim” demediğiniz, buna ihtiyaç duymadığınız sürece o cezakent alanının dışına çıkmıyorsunuz. 1800’lerin, 1990’lerin ada tipi Alcatraz hapishanelerini andıran bir yanı var bu yönüyle.

Kaza Hapishaneleri

* Mahpusların yerleşim yerlerine yakındır
- Ulaşılması kolaydır (avukatlar, aileler ve arkadaşlar...)

* Cezaevi memurları mahpuslarla aynı bölgenin insanıdır
- Bu nedenle birden fazla ilişkiye sahip olma olasılığı: sadece infaz koruma memuru-mahpus değil değil aynı zamanda bir komşu, çocukluk arkadaşı vb.

* Şiddet olasılığı, kıyaslandığında daha düşüktür

Siverek A3 Tip Ceza İnfaz Kurumu
Şehrin içerisinde

Mahpuslar dışarıda akan hayatın sesini duyabilirler

Kaza tipi bir hapishanelerde ise personel olarak hapishane kapısından dışarıya çıktığınızda şehrin içerisindesinizdir ve gittiğiniz bir berberin müşterisi, gittiğiniz okulda çocuğunuzun velisisiniz. Farklı rollere bürünebilme imkânınız var. Ama kampüs tipi hapishanede hapishane kapısından çıksanız da görebileceğiniz insanlar ya infaz koruma memuru ya askerdir ya da onların aileleridir ve onların gözünde her zaman için hapishane personelisiniz. Sizin farklı bir role bürünebilme imkânınızı da ortadan kaldıran yapılardır buralar. Bu nedenle, “kimliği fikslediği” için, kimliği sizin üzerinize yapıştırdığı için, farklı bir role bürünemediğiniz için bu ruh halinin, bu psikolojinin ortaya çıkardığı potansiyel tehlikelidir. Stanford hapishane deneyini bilenleriniz vardır, ki bunun üzerine çekilmiş üç tane de film var, bu tür yapıların neler ortaya çıkarabildiğine odaklanır. Bu yanıyla da kötü muameleye olanak tanıyan zemin tanıyan yerlerdir bu tip büyük kapasiteli hapishaneler.

Güncel Durum ve Sorunlar

Biraz da güncel durum ve sorunlardan kısaca bahsetmek istiyorum. Aslında kapasite fazlası var. Cennet Ceyda Boğa arkadaşımız da değindi, Ekim 2018 itibariyle aslında kapasite 213 üç bin ama mevcut, son açıklamalara göre 258 bin. 45 bin kapasite fazlası var.

Kaldı ki burada şunu da vurgulamak lazım, bu kapasite 213 bin derken Adalet Bakanlığı ilk defa geçtiğimiz sene şunu dile getirdi; bir gerçek kapasite, bir de “arttırılmış kapasite” var. Aslında burada arttırılmış kapasiteden bahsediyoruz. Bu kapasite büyük oranda %70, belki %80, belki %100’e yakın bir oranda aslında arttırılmış kapasite. Düşünün burada 150 tane koltuk var, siz buranın sağına soluna koltuk sıkıştırıp burayı 250 kişilik hale getirebilirsiniz. Ama kişi başına düşen metrekare oranını, kişilerin yaşam alanlarını daraltmış oluyorsunuz ki bu kapasite “arttırılmış kapasite”dir. Ona da dikkat çekmek lazım.

Hapishanelerde kapasite fazlası mahpus tutulması sonuçları düşünüldüğünde başlı başına bir sorundur ve pek çok soruna yol açmaktadır. Kapasite fazlalığının yanı sıra diğer temel sorunlara da değinmek, en azından başlıklar halinde bunlara dikkatinizi çekmek hapsetmenin alternatiflerini konuşmanın neden zorunlu olduğu hakkında fikir verebilecektir.

Temel Sorunlar - Basic Problems

*Sevklar - Transfers

2016 yılında Sevk sayısı - Number of transfers in 2016: 146.059

*Sağlığa Erişim Hakkı - Right to Health

2016 yılında hapisanede ölüm sayısı - Number of death in prison in 2016: 477

*Kitap ve Yayınlarla Sınırlama - Limitations to Books&Publications

Bazı hapisaneler hiç kitap kabul etmezken bazıları 5 kitap sınırlaması getiriyor - Some prisons do not let the books enter the prisons and some prisons allow only 5 books per prisoners

*Ziyaretler - Visitations

Aile üyelerine ziyaret yasağı - Temporary denying family visits
Ziyaret öncesi kapsamlı arama - Thorough searches for the visitors

*Öğrenim Hakkı- Right to Education

69.301 mahpus öğrenci olarak kayıtlı ancak sadece 35.647'si devam ediyor
69.301 prisoners who are registered to school But 35.647 prisoners can continue

*Şiddet - Violence

Şiddet ve kötü muamele şikâyetleri darbe girişimi sonrası arttı
Violence and ill treatment complaints increased after July 2016 coup attempt

Bu slaytta temel sorunları görüyorsunuz. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevfikevleri Genel Müdürlüğü 2017 raporunu açıklamadığı için 2017'de yaşanan sevklerin sayısını tam olarak bilmiyoruz ama 2016 yılı raporuna göre örneğin sadece bir sene içerisinde sevk edilen insan sayısı 146 bin. Aslında mahpusların kendi talebiyle yaşanan sevkler dışındaki taleplere dair çok ciddi eleştirileri söz konusu. Sağlığa erişim hakkına ilişkin çok fazla şey söyleyebilmek mümkün ancak şimdilik sadece 2016 yılında hapisanelerde yaşamını yitiren insan sayısının 477 olduğunu söylemekle yetinelim. Derneğimize en fazla gelen şikâyetlerden birisi de kitap ve yayınlara getirilen sınırlamalar. Bazı hapisaneler artık dışarıdan gönderilen kitapları hiç zarfını dahi açmadan geri gönderiyor, çünkü artık mahpusların kendi parasıyla kantine kitap yazdırıp almaları isteniyor. Ya da bazı hapisanelerde beş kitap sınırlaması var, beş kitaptan fazlasını mahpus yanında tutmuyor. Yine ziyaretlere ilişkin ziyaretçilerden gelen ve daha önce örneğini yaşamadığımız birtakım şikâyetler almaya başladık. Geçmişten bu yana mahpuslara “ziyaretten men” cezası verilirdi ancak artık sadece mahpusa değil ziyaretçiye de ziyaret yasağı veriliyor. Örneğin mahpusu ziyarete gelen aileler arama sırasında sorun yaşadığında,

haklarında “aramaya direndikleri” gerekçesiyle tutanak tutulduğunda ailelere “iki ay ziyarete gelmeme” cezası verilebiliyor. Öğrenim hakkı konusunda ise kayıtlı öğrenci mahpus sayısının 69.301, öğrenimine devam eden öğrenci mahpus sayısının ise 35.000 olduğunu söylemekle yetinelim. Diğerleri öğrenimlerine devam edemiyor ya da etmemeyi tercih ediyor. Şiddete dair de özellikle darbe girişimi sonrası dernek olarak aldığımız şikâyetler arttı. Bunu söylemek önemli.

HAPİSHANE PERSONELİ PRISON STAFF

- Total number of prisoners in 2016: 201.010

The low number of social worker compared to prisoners, invalidates the ‘rehabilitation’ purpose of prisons.

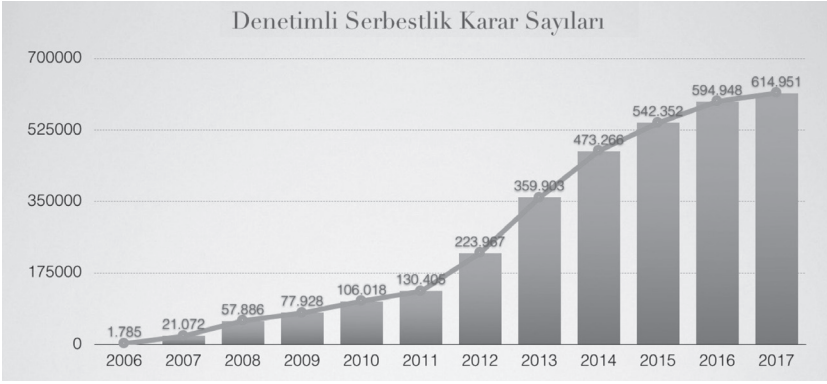
	Staff According to Law	Vacant Position	Employed Staff	Per Prisoner
Manager	1240	188	1052	191
Chief Correction Officer	3973	1711	2262	88,8
Correction Officer	40081	2477	37604	5,3

	Staff According to Law	Vacant Position	Employed Staff Kadro	Per Prisoner
Sociologist	790	365	425	472
Social Worker	660	411	249	807
Psychologist	1065	390	675	297
Educator	1261	609	652	308
Education Specialist	15	14	1	201010
Education Directory	5	5	0	!
Pedagog	5	5	0	!
Librarian	5	5	0	!

Bu slaytta ise hapishanelerdeki personele dair rakamları görüyorsunuz. Daha önce de dediğim gibi 2017 yılı raporu henüz Adalet Bakanlığı tarafından açıklanmadığı için 2016 yılı rakamlarını sunabiliyorum ancak bunun önemli bir veri olduğunu düşünüyorum. Örneğin Türkiye hapishanelerinde 2016 yılı itibariyle 472 mahpusa 1 sosyolog, 807 mahpusa 1 sosyal çalışmacı, 308 mahpusa 1 öğretmen, 297 mahpusa 1 psikolog düşüyor. Sosyal görevliler söz konusu olduğunda en düşük üç yüz mahpus söz konusu. Ama söz konusu olan güvenlik olduğunda görüyoruz ki 5 mahpusa 1 infaz koruma memura düşüyor. Aslında bu şunu da gösteriyor, Türkiye hapishanelerinde güvenlik temelli bir yaklaşım var. Yasalarda ifade edilen “yeniden sosyalleştirme”, “rehabilitasyon”, “topluma kazandırma” vs. gibi iddiaların bu rakamlara bakıldığında kâğıt üzerinde kaldığını söylemek mümkün. Böyle olmasaydı 472 mahpusa 1 sosyolog, 807 mahpusa 1 sosyal çalışmacı düşmezdi.

Türkiye'de Denetimli Serbestlik

Buraya kadar dile getirdiğim veriler Türkiye'de hapsedmeyi alternatif yöntemleri konuşmanın neden önemli ve gerekli olduğunu ortaya koymayı amaçlıyordu. Sunumumun bundan sonraki kısmında ise Türkiye'de başlıca alternatif yöntem olarak kullanılan Denetimli Serbestliği ele almaya ve bu uygulamanın yol açtığı sonuçları görünür kılmaya çalışacağım.

Bu grafikte ise denetimli serbestliğe ilişkin veriyi görüyorsunuz. Bu grafik benden önceki konuşmacıların dile getirdiği bir mevzuyu görünür kılıyor; “hapsedmenin alternatifleri” derken daha fazla insanın ceza infaz alanına dahil edilmesine yol açabilmek de mümkün. 2006 yılında başladı denetimli serbestlik. Sadece 2017 yılında dosya ve karar sayısı 614 bin.

Ekim 2018 / October 2018

* Denetimli Serbestlik
Yükümlüsü Sayısı
Yetişkin: 460.861
Çocuk: 13.646

* Adli Kontrol Sayısı:
416.053

* Numer of People in
Probation
Adult : 460.861
Children: 13.646

* Number of Judicial
Control
416.053

Y.C. ADALET BAKANLIĞI CEZA VE TEVKİFLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Denetimli Serbestlik Sayı Başlığı			
2018 YILI EKİM AYI İSTATİSTİKLERİ			
KARAR TÜRLERİ	YETİŞKİN	ÇOCUK	TOPLAM
Adli Kontrol (CKK 109)	400.769	15.284	416.053
Tedavi ve Denetimli Serbestlik (TKK 191)	61.072	3.905	65.078
Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanarak Cezanın İnfazı (COTBHK 188A)	95.382	510	95.892
Adli Para Cezası Karşılığı Kamuya Yararlı Çalışma (COTBHK 190D)	25.785	0	25.785
Mükerrerine Özgü Denetimli Serbestlik (COTBHK 108A ve B)	12.944	0	12.944
Beyanek Yapılmamış (TKK 80)	3.455	166	3.621
İstifi Hakları Kullanılmamış Yoksuz Bırakılma (TKK 83B)	3.814	0	3.814
Hükümlü Açıklanmasından Geri Bırakılması (CKK 231)	486	11	497
Birlikte Sürülmesinde Denetimli Serbestlik (TKK 51)	259	56	315
İstisna Piyasası (TKK 221B)	1.075	70	1.151
Çocukların Denetimli Alınması (CKK 36)	0	269	269
Konutta İnfaz (COTBHK 116D)	51	0	51
Kapalı Salıverilme Sonrası Denetimli Serbestlik (COTBHK 1077, B ve B)	49	0	49
TOPLAM	624.942	19.277	624.219
TAKİP VE DENETİMİ YAPILAN DOSYA VE KİŞİ SAYISI	Deneye Başvuru		624.219
	Yetişkin Sayısı	Çocuk Sayısı	13.646
Toplam Kişi Sayısı			474.507
ÖNCEKİ AYLARA AİT TAKİP VE DENETİMİ YAPILAN DOSYA SAYISI	30.09.2018		614.901
	31.08.2018		607.938

Bu slaytta ise Ekim 2018 itibariyle devam etmekte olan 624 bin dosyanın 473 bin kişiyi kapsadığını görüyoruz. Denetimli Serbestliğe tabi 473 bin kişiye 163 bin mahpusu eklediğimizde ortaya çıkan tablo bize gösteriyor ki 636 bin civarında insan ceza infaz sistemi içerisine dahil edilmiş durumda.

Burada aslında dikkat çekilmesi gereken diğer bir konu da denetimli serbestlik uygulamalarının yol açtığı sonuçlar. Bu rakamların neredeyse %90'ını "adli kontrol" oluşturuyor. Ekim 2018 tarihi itibariyle 416 bin kişi adli kontrole tabi. Adli kontrol dediğimizde kişilerin pasaportlarına el konulmasından, araç kullanmaktan men edilmelelerinden, bir mekânı terk edememelerinden, düzenli imza verme durumundan vs. söz ediyoruz. Bu nedenle aslında pek çok vatandaşlık hakkı elinden alınan yüz binlerce insandan yaratılmış durumda. Bu

nedenle “hapsetmenin alternatifleri” derken daha dikkatli olmak ve yeni kastettiğimizi vurgulamak da önemli.

Son slayta geldim. Bu da benim açımdan özellikle çalışma arkadaşlarımdan birisinin dikkatime sunulduğu ve önemli olduğunu düşündüğüm bir konu.

2017 Yılı Adalet Bakanlığı Bütçesi

Yeni hapisanelerin inşası için ayrılan pay
1.224.300.000 TL

Alternatiflerin Ceza İnfaz
Yöntemlerinin Geliştirilmesi için ayrılan pay
212.500 TL

- Uluslararası alanda alternatiflerin en iyi uygulama örneklerinin araştırılarak ülkemizde uygulama olanaklarının tespit edilmesi 5000 TL
- Mevcut alternatif infaz yöntemlerinin aktif şekilde uygulanmasının sağlanması 3000 TL
- Ceza infaz kurumlarındaki dezavantajlı gruplara yönelik uygulamalarda özel önlemler alınmasına devam edilmesi 2000 TL
- Elektronik kelepçe uygulamasının yaygınlaştırılması 2500 TL
- Denetimli serbestlik tedbiri uygulamasının geliştirilmesi 200.000 TL

2017 yılı içerisinde yeni hapisanelerinin inşasına ayrılan pay 1 milyar 224 milyon TL. Fakat alternatif ceza yöntemlerinin geliştirilmesine ayrılan para sadece 212.500 TL ve burada uluslararası alternatiflerin incelenmesi ve bunların gündeme getirilmesine ayrılan pay sadece 5.000 TL. Yani yeni hapisanelerin inşasına ayrılan payla oranladığımızda aslında oldukça düşük bir miktardan bahsediyoruz.

Sunumumun başından beri dile getirdiğim veriler gösteriyor ki:

- “Hapsetmenin alternatifleri” söz konusu olduğunda Türkiye’de “Denetimli Serbestlik” öne çıkıyor, bu uygulama çok daha fazla sayıda insanın ceza infaz alınana dahil edilmesine ve pek çok vatandaşlık haklarının ellerinden alınmasına yol açıyor,
- Denetimli serbestlik uygulamasının yoğun kullanımına rağmen mahpus sayısı düzenli olarak artmaya devam ediyor,
- 2000’li yıllarla beraber Türkiye’nin ceza infaz sistemi bir dönüşüm süreci içerisinde ve bu dönüşümün mimari göstergesi olan “Kaza tipi hapisanelerden kampüs tipi hapisanelere geçiş” pek çok hak ihlaline zemin hazırlayacak bir potansiyel barındırmaktadır,
- Mahpus sayısının artışı ve bütçe verileri başta olmak üzere genel gidişat göstermektedir ki Türkiye ceza infaz sistemleri anlamında daha demokratik olduğu kabul edilen ülkelerin tam tersi bir gidişat içerisinde.

1. GÜN İKİNCİ OTURUM

YARGI CEPHESİNDEN CEZA POLİTİKALARI

Defne Bülbül*

Ben Yargıtay 6. Ceza Dairesi'nde tetkik hâkimi olarak görev yapıyorum. Aslına bakarsanız kürsüden 4 yıldır uzağım. Yüksek mahkemede tetkik hâkimi olarak görev yapıyorum. Kürsünün uygulamaları daha çok aslında Hakan Bey'in görevi içerisinde yer alıyor, o çok daha iyi biliyor, ben çoğu kısmı ona bırakacağım. Benim dikkat çekmek istediğim bazı konular var, onlarla ilgili konuşmak istiyorum.

Konumuz hapsedmenin alternatifleri. Yalnız ilk etapta düşündüğümüzde neredeyse alternatifsiz bir ceza aracıyla karşı karşıyız. Evet, neredeyse 17. yüzyıldan bu yana diğer cezalandırma araçlarına göre başat ve neredeyse tek cezalandırma aracı olarak elimizde hapsedme kurumu var. Bu tarihten öncesine gittiğimizde pratik anlamda bugünkü anlamda bir hapis hane kurumunun olmadığını görüyoruz. Ortaçağ'da hapis haneye benzetilecek hücreler var ancak bugünkü anlamda cezalandırma amacıyla dizayn edilmiş bir yapının Ortaçağ'da olmadığını görüyoruz. Daha çok mahkemeye çıkmadan önce veya

* Hâkim - Demokrat Yargı Derneği

öldürülmeden önce bir bekletme yeri, bir tecrit olarak yapılandırılmış yapılar var, ama bildiğimiz anlamda bir hapishane pratiğiyle o dönemde karşı karşıya değiliz. Yani bir cezalandırma aracı olarak hapis sistemi kullanılmıyor. Foucault'ya göre de hapishane adli bir aygıt olmadan önce mantalite olarak veba salgınlarıyla ortaya çıkmış, ancak bir cezalandırma pratiği olarak onun tezine göre ortaçağda yer almıyor. Foucault çalışmalarında bugünkü anlamıyla hapishanenin, Fransa'da XIV. Louis döneminde, 1656 yılında çıkarılan bir fermanla, genel hastane adı altında temelinin atıldığını ifade ediyor. Adı hastane ama bildiğimiz anlamda bir hastane değil. Evet, deliler yani akıl yoksunları oraya alınıyor, suçlular alınıyor, serseriler alınıyor, müsrif babalar orada kalıyor. Hatta bir dönem öyle bir hale gelmiş ki Paris nüfusunun neredeyse %81'i bu yapının içerisinde korunuyor. Bu aslında bir istihdam sorunundan kaynaklanmış o tarihlerde, çünkü o dönemlerde burjuvazi yeni yükseliyor, bir zenginlik ortaya çıkmış ve bu zenginliğe karşı birtakım tehditlerin ortaya çıkması, ayaklanmaların olması ihtimaline binaen suç işleyebilecek, asayiş bozabilecek kişiler buraya alınmışlar. İlk anlamda burada ceza anlamında, ceza pratiği anlamında bir dönüşümün olduğunu görüyoruz. Bu büyük kapatmanın adı her ne kadar hastane olsa da temeli ekonomiye dayalı. Çalışamayanlara yönelik bir istihdam sorununa çare olarak ortaya çıkmış. Daha sonrasında bu akıldan yoksun olanlar daha nitelikli bir ayrışmaya tabi tutulmuşlar, yani bizim tımarhane dediğimiz kurumun ilk kuruluş aşamasına denk geliyor. 17. yüzyıldan sonra 18. ve 19. yüzyılda delilere özgü bir yapılanma ortaya çıkıyor.

Hapishane ise bildiğimiz anlamda şu anda kullanageldiğimiz anlamda Foucault 18. yüzyıl sonuyla 19. yüzyıl başında bir dönüşüm momentine işaret ediyor. Diyor ki klasik çağda hükümrânın buyruğuna hâle getiren, hakkın intikamı olarak ortaya çıkan bir cezalandırma varken bu noktadan sonra, yani bu momentten sonra, artık yeni bir cezalandırma zihniyeti ortaya çıkıyor. Mahkûmdan intikam almayı,

bedenen eziyet çektirmeyi değil onun sözde insani vasıflarına saygı duyarak cezalandırmayı, suçluyu ıslah etmeyi amaçlayan bir sistemin ortaya çıktığını söylüyor. Foucault'ya göre bunun temel sebebi de ekonomiktir. Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle, bu üretim ilişkilerinin güvenliğini tehdit eden norm dışı hareketleri cezalandırmayı amaçlayan yeni bir sistem gelir; bununla cezanın sistematigi de yapısı cezalandırma biçimi de değişir.

Hapishane kurumunun doğumunu böyle anlatıyor bize, yani tehlikeli olan bireylerin bir şekilde gözetlenmesi, izlenmesi böylece tehlikenin bertaraf edilip güvenliğin test edilmesi amacıyla yönelik olarak hapishane kurumu ortaya çıkıyor. Bireyin bedeninin rehin alınması rolü hapishaneye kalmış ve insan bedeni bu hapishane kurumu içerisinde yepyeni bir iktidar fiziği tarafından kuşatma altına alınıyor. Bentham'ın ünlü bir mimarisi vardır: panoptikon, gözetlenme yeri... Böylelikle yeni bir disiplin ortaya çıktı diyor, yeni bir disiplin düzeneği ortaya çıktı ki buna da hapishane diyoruz...

Ülkemize, kendi topraklarımıza baktığımızda ise bugünkü manada ilk hapishanenin 1870 yılında yapılan yasalarla ortaya çıktığını görüyoruz, daha önce bu anlamda böyle bir şey yok. Zindanlar var, kaleler var, orada belli bir süre, asıl cezanın infazına kadar bekletilme süreçleri var; ama bildiğimiz anlamda hapishaneler, yani hapis cezaları yok. Bu tarihten sonra gelişmeye başlıyor. Tarihsel olarak da zaten biraz önce Fransa'da anlattığım dönemin bir sonraki dönemine işaret eder, çok yakın dönemlidir, eş zamanlıdır. Fransa'da Paris'te, Almanya'da Berlin'de vs. her yerde bu şekilde yapılar oluşmuştur. Genel hastaneler dönüşerek tımarhaneler ve hapishaneler oluşmuştur.

Bugüne geldiğimizde ise neredeyse uzun ve orta ağırlıktaki suçların karşılığı olarak hapis cezasından başka bir alternatifle karşı karşıya değiliz, hapsetme elimizde tek cezalandırma aracı gibi gözüküyor. Daha hafif suçlar için elbette para cezaları mümkün, müsadere mümkün... Denetimli serbestlik gibi alternatif cezalandırma alanları, uygulama-

lar olduğunu görüyoruz ama uzun ve ağır dereceli suçlarda bunu pek göremiyoruz. Benim kendi alanımda 6. Ceza Dairesi yağma suçlarına bakıyor ve alt sınırı basit halinde 6 yıl hapis cezasını gerektiriyor. Dolayısıyla kendi alanım için söyleyeyim, hapis cezasından başka bir alternatifin uygulanabilirliği yok, ama hapis cezasını sadece infaz olarak değil gözaltı için de düşünmemiz gerekiyor. Hapsetme uygulaması içerisinde bir ceza pratiği olarak gözaltı, tutuklamalar, hapsen taziyelerin hepsini hapsetme pratiği içerisinde düşünmemiz gerekiyor. Kendi alanıma dönüp baktığımda tutuklamadan kaynaklı birtakım hak ihlallerinin olduğunu, dolayısıyla hapsetme pratiğinin yanlış uygulamalarının olduğunu görüyorum. Yargı genel olarak cezalandırma ve hapsetme eğilimli, yüksek yargıda da aynı eğilim mevcut. Belli suçlarda 8 yılın üzerinde 8 yıl 4 ay aldı niye hükmen tutuklama kararı vermedi diye hâkimi eleştirirler. Yani tutup hükmünü kurduktan sonra tutuklu yargılanmıyorsa, niye hükmen tutuklama kararı vermemiş diye eleştirirler. Kişinin bir şekilde adresinde bulunup daha sonrasında cezasının infaz edeceği göz önüne alınmaz. İllaki orada bir tedbirin uygulamaya girmesini isterler.

Elbette tutuklama çok ciddi bir sorun, ülkemiz açısından baktığımızda bir hapsetme pratiği olarak, son derece yanlış, son derece kusurlu uygulanan bir pratik olduğunu görüyoruz ve gerçekten çok ciddi hak ihlalleri doğuruyor. Tutuklamada uzun tutukluluk süreleri de bir sorundur. Tutuklama şartları yerine gelmeden verilen tutuklama kararları var. Burada hâkimlerin birtakım eğilimlerinin, yani tutuklamaya eğilimli, hapsetmeye eğilimli, cezacı bir eğilime sahip olmalarının yanı sıra, bu tutuklamaların yargının tavrından öte, bir siyasi sistemle de ilişkili olduğunu okumamız gerekiyor. Özellikle bazı suçlarda siyasi iktidarın ve yargı iktidarının tavrı aslında tutuklamaya yol açan alanı da genişletiyor. Belli suçlar için biz tutuklamanın aksini düşünemiyoruz. Aksini yargıçlar düşünemiyorlar. Çünkü ellerinde öyle bir alternatif yok, uygulamada da gördük, bir dosyada tahliye kararı verdiler

diye ertesi gün bütün mahkeme açığa alındı; yani böyle bir sistemle karşı karşıyayız. Geçenlerde Selahattin Demirtaş'a AİHM'de ihlal kararı verildi, biliyorsunuz, ihlal birden fazla noktadan verildi, tutuklama şartlarına ilişkin verildi, uzun tutukluluğa verildi. Ben o gün twitterdan insanların yorumlarına bakıyorum şöyle bahisler dönüyor; serbest bırakır ama açığa alınır ya da serbest bırakmaz. Aslında tümüyle yargı açısından bağlayıcı bir karar verilmiş ve bu tartışma konusu olabiliyor. Ben de insanların hangi birisine hak vereceğimi bilemedim çünkü ikisi de mümkün gerçekten, tahliye eder ve açığa alınabilirler ya da bağlayıcı olan AİHM kararını uygulamazlar. Yani her şekilde hukukun çiğnendiği bir iklimde yaşıyoruz ve bu tabii ki yaşadığımız siyasal iklimle, siyasal iktidarın nüfuz etmesiyle çok ilgili, çok alakalı. Bu bizim artık çok sık bir şekilde hissettiğimiz hukuk, ve güvenlik ve özgürlük paradigması. Devlet aygıtları güvenlik yönünde önlemlerini arttırdıkça aynı şeyin yansıması yargıya da oluyor ve yargı da daha hapsedmeye eğilimli, daha tutuklamaya eğilimli kararlar veriyor. Yani bunu sadece yargının bir hatası, bir kusuru olarak da görmememiz gerekiyor. Şimdi düşünebiliyor musunuz, cumhurbaşkanına hakaret suçundan dava açılanların neredeyse hepsi tutuklanıyor, tutuklanmadığı takdirde ilgili cumhuriyet savcısının görevinden alındığı uygulamaları da gördük. Arkadaşlarımız, bu anlamda yargıçlarımız maalesef çok özgür ve bağımsız değil.

Ancak hâkimlerin de tabii ki tavırlarından, yapılarından, almış oldukları eğitimin yetersizliğinden ve birtakım kendi refleksleriyle hareket etmelerinden kaynaklı da hapsedmenin alanının genişlediğini görüyoruz. Yani hukuk uygulayıcılarının da sorunları var, mesela nerede var, hapsedme eğiliminin çok arttığı terör suçlarında. Ben istatistik bilgileri size toplayıp getiremedim ondan önce böyle bir çalışma imkânım olmadı ama çok ciddi anlamda bir terör suçu, terör mahkûmu ve terör tutuklusu olduğunu biliyoruz. Bu da aslında normun yanlış uygulanmasından, yanlış yorumlanmasından kaynaklanıyor. Her an hepimiz

herhangi bir terör suçundan, herhangi bir şekilde sanık olabiliriz, bunun olmayacağını kimse garanti edemez. Öyle bir iklimde yaşıyoruz ki, hepimiz her an bir terör suçundan hüküm giyebiliriz hatta. Dün elime geçen bir iddianame vardı, Afrin iddianamesi, kamuoyunda böyle çok duyuldu ve o iddianameyi merak ettim ve onun sanıklarından biriyle irtibat kurdum o iddianameyi istedim. İnanın bana tweetleri sadece haber nitelikli, bunlar haberci, muhabirler. Oradan yani olay mahalinden, Afrin'den aldıkları bilgileri tweetlemişler. İşte şuradan güvenlik kuvvetleri geldi, Türk kuvvetleri buraya girdi, şöyle oldu, böyle oldu, bu tarafa ateş açıldı şeklinde. Hiçbir şekilde ne bir terör örgütün adı geçiyor ne terörle ilgili bir şey geçiyor, sadece Türk kuvvetleri şuradan giriş yaptı, burada ateş altında, buradan bombalamalar oluyor, bu tarz tweetler. Bu tarz üç tane tweetten bu muhabirler hakkında terör örgütüne üyelikten dava açılmış. İnanın bana iddianamede başka hiçbir şey yok, tabii başka başka olaylarla örgütsel bağlantısı olmasına dair bunları birleştiriyorlar, öyle de bir eğilim ortaya çıktı, beş benzemez hakkında birden dava açılıyor. Terör suçu diyor halbuki birbirlerini tanımıyorlar, birbirleriyle irtibatları yok, hiçbir şey yok. Aynı iddianamede şunu gördüm, cumartesi annelerinin fotoğrafının Facebook'ta paylaşmasını terör suçu olarak yorumlamış cumhuriyet savcısı. Şimdi cumartesi anneleri terör örgütü üyesi değiller, buradan nasıl bir terör suçu yorumladı, nasıl ortaya çıktı, ama bunlara bakıyorsanız bunların hepsi tutuklamayla ve hapsetmeyle sonuçlanıyor. Hepsi neredeyse mahkûmiyetle sonuçlanıyor. Burada da hukuk uygulayıcılarının yine yorumdan kaynaklı ve tabii ki siyasi iklimden kaynaklı birtakım hataları ve problemleri var, yani yargının böyle bir problemi var. Ben birkaç konuyu ve birkaç başlık altında kendimce önemli gördüğüm konuları sizinle paylaşmak istedim, çok teşekkür ediyorum.

TÜRKİYE'DE DENETİMLİ SERBESTLİK UYGULAMASI

Fatih Güngör*

Hocamızın da bahsettiği gibi hem pratisyen hem de teorisyen olarak bu sektörün bazı yerlerinde görev yaptım. 6 yıl Türkiye'nin çeşitli yerlerinde hâkim olarak görev yaptıktan sonra Adalet Bakanlığı'na tetkik hâkimi olarak atandım ve yedi yılı mütecaviz süredir de Adalet Bakanlığı'nda görev yapıyorum. Görev yerim hep Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü oldu. Orada yaklaşık beş seneye yakın tetkik hâkimi olarak görev yaptım. O günden bugüne yaklaşık üç yıldır da daire başkanı olarak görev yapıyorum. Sorumluluk saham genel müdürlüğümüzün uluslararası ilişkileri, yürüttüğü pek çok uluslararası projeler, ulusal projeler, mevzuat işleri, insan hakları alanında sorumlu birimlerde görev yapıyorum. Sunumumda da Türkiye'de denetimli serbestlik uygulamalarıyla alakalı, zamanımızın elverdiği ölçüde sistemi de sizlerle paylaşmaya ve anlatmaya çalışacağım. Foucault'nun ismi çok anıldı haklı olarak toplantıda, çünkü iyi ki

* Hâkim - Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü

yazmış, *Hapishanenin Doğuşu* isminde bu alandaki kült bir kitabın yazarı olduğu için ismi çok anılıyor.

Suç ve ceza kavramlarının insanlık tarihi kadar eski olduğunu biliyoruz ama hangi eylemlerin suç olarak kabul edileceği, bu eylemlere ne tür yaptırımlar uygulanacağı meselesinde ise tarihin çok değişik dönemlerinde, çok farklı uygulamalarla karşılaştığımızı görüyoruz. Sunumda gördüğümüz üzere eski dönemlerde insan bedenini hedef alan cezaların yoğunlukla uygulandığını görüyoruz. Cezalar daha çok, işlediği suçun karşılığında kişiye acı verme, yaptığının karşılığını ona ödetme şeklinde bir cezadır. Yine Foucault'nun bir analiziyle, cezalar sadece böyle bir amaca hizmet etmiyor, bu cezalar özellikle krallıkların hüküm sürdüğü dönemlerde, kral bu tür cezalarla aynı zamanda kendi otoritesini insan bedeni üzerinde ifşa ediyordu herkese. Yine ilginç bir analiz var. Üç amaç birden aslında hedefleniyor. Birincisi, kralın kendi otoritesini herkesin bedeni üzerinde ifşa etmesi, ikincisi suç karşılığında yaptığını ödetme ve yine gravürde gördüğümüz üzere, devamındaki gravürde de benzer fotoğraflar var, kalabalıklar önünde icra edilmek suretiyle, bu infazların yeniden suç işlemeyi tasavvur eden kişileri eylemlerinden caydırmak da hedeflenir. Yine mesela bu görmüş olduğunuz kötü cihazlar infaz süreci içerisinde belli aşamayı da gösteriyor. Mesela giyotin ilk Fransa'da icat edildiğinde halk tarafından biraz tepkiyle karşılanmış, çünkü yeterince cezalandırıcı bulunmamış. Ölüm sonucunun çok ani tevlit ettiği için yeterince cezalandırıcı bulunmamış bir aygıt olarak görülmüştür. Yine bu beden üzerindeki cezalara eşlik eden, onunla eş zamanlı ya da ondan sonra bizim kendi geçmişimizde de kürek cezası olarak adlandırılan kişilerin ağır kamusal hizmetlerde çalıştırılması bir yaptırım olarak görülür. Daha sonra da, çokça konuşulduğu için çok detaylarına girmeden anlatacağım, insanoğlu, çoğu zaman bizim tasavvurumuzda sanki ceza ve suç kavramı kadar geçmişe götürdüğümüz ya da insanlığın yerleşik hayata geçtiği

dönemlere kadar geriye götürmeye çalıştığımız ve fakat aslında çok yakın bir tarihe tekabül eden, belki 200-300 yıllık bir tarihe tekabül eden bir süreç içerisinde hapisaneyi, hapis cezasını icat etti.

İlk hapisane Amsterdam hapisanesi ama modern anlamda bugüne yakın hapisaneleri ilk defa 18. yy'da İngiltere'de görüyoruz. İlk hapisanede bu anlamda Milbank Cezaevi, Thames Nehri'nin kenarında. Hapisane ilk icat edildiğinde çok büyük umutlar bağlanmış hapisaneye. Kişiyi suça iten sebebin daha çok içinde bulunduğu sosyal çevrenin olduğu varsayımıyla; kişi bu sosyal çevreden kopartılır, kendi kendini dinleme imkânı olursa, kendiliğinden artık suç işlemekten vazgeçeceği varsayılıyor ve çok büyük umutlarla inşa ediliyor bu kamu binaları. Ancak Milbank Cezaevi'nde üç sene sonra çok ciddi bir isyan çıkıyor ve hapisanenin bu ilk ortaya çıkış anından itibaren de insanlar hapisaneyi sorgulamaya başlamışlar ve bu sorgulama halen sürüyor. Dolayısıyla hapis cezası ezeli bir ceza değil. Ebedi bir ceza mı olacak bunu tarih gösterecek ama insanlık çoktan beridir alternatifler üzerinde çalışmaya başladı ve bu toplantıyı da bu anlamda güzel bir toplantı olduğunu değerlendiriyorum, bu alternatif yönünü araştırması noktası itibarıyla. Şimdi ben gelmeden önce bizim kendi mevzuatımızda biz bu zamana kadar ne ürettik hapse alternatif olarak, sadece başlıklar halinde bir çalışma yaptım.

Aslında kendi mevzuatımızda da mebzul miktarda hapse alternatif müesseseleri ürettiğimizi görüyoruz. Mesela kimisi bunların soruşturma aşamasında, kimisi kovuşturma aşamasında, kimisi de infaz aşamasında öngörülen çeşitli alternatif tedbirler. Mesela kamu davasının açılmasının ertelenmesi bir müessese, adli kontrol bir müessese, özgürlükten kısıtlamaya bir alternatif, uzlaşma, ön ödeme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, hapis cezasının ertelenmesi, adli para cezası, koşullu salıverme, erken salıverme, özel infaz usulleri, uyuşturucu kul-

lanımında tedavi gibi hapsetmeye çeşitli alternatifleri sistemimizde mevzuatımızın üretmiş olduğunu görüyoruz. Şimdi bunların bazıları denetimli serbestlik kapsamında infaz edilen alternatif yaptırımlar, bazıları da denetimli serbestlik kapsamının dışında. Ben bunlar içerisinde denetimli serbestlik sistemi içerisinde biz hangi yaptırım ve tedbirleri yerine getiriyoruz onlardan bahsedeceğim ama öncelikle denetimli serbestliğin tanımını yapmak gerekiyor.

Denetimli serbestlik şüpheli sanık ya da hükümlünün toplum içerisinde denetim ve takibi ile iyileştirilmesi ve toplumla bütünleştirilmesi için ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynağın sağlandığı bir infaz sistemini ifade ediyor. Burada öne çıkartılması gereken vurgu, kişinin bir yere hapsedilmeksizin, yaptığının karşılığının belli bir şekilde ödetilmeye çalışıldığı, ama bunun yine suçu işlediği toplumun içerisinde yerine getirildiğidir. Neden denetimli serbestliğe ihtiyaç duyuldu, aslında sorunun başında ifade ettim ve bu toplantıda çeşitli vesilelerle ifade edildi. Hapis cezası hükümlülerin ıslahında tek başına yeterli olamıyor. Cezaların ertelenmesi ya da koşullu salıverilmesi durumunda kişiyi tamamen serbest bırakmak yerine onları yine toplum içerisinde denetleyen bir mekanizmaya ihtiyaç bulunuyor. Diğer taraftan ceza infaz kurumlarının mevcudundaki artış. Ülkemizdeki artışa ilişkin sabah sunumlar gerçekleştirildi ama aslında kalabalıklaşma bütün dünya ceza infaz sistemlerinde neredeyse bir ortak sorun haline gelmiş durumda. Hapis cezalarının infaz maliyetleri ciddi bir kamu gideri oluşturuyor aynı zamanda. Yine üyesi bulunduğumuz Avrupa Konseyi de üye ülkelere hapishane yerine alternatif tedbirleri çoğaltması yönünde çeşitli tavsiyelerde bulunuyor.

Mevzuatımıza baktığımızda 2005 yılından önce aslında denetimli serbestliğin iptidai düzeyde mevzuat içinde izlerini görmek, hapis-ten başka bazı müesseseler görmek mümkün ama ilk defa sistemi-

mize kurumsal olarak girişini, 2005 yılında ceza adalet sisteminde yapmış olduğumuz reformla görüyoruz. Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve infaz kanunu tümüyle değişip yeni yasalar yapıldı. Orada yerini aldı ve yine aynı yıl, 2005 yılı içerisinde, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, kurumsal yapısı da oluşturulmuş oldu. Yine aslında gördüğümüz üzere, bahsetmiş olduğum bu mevzuat çerçevesinde çeşitli yasal düzenlemelerle denetimli serbestliğe görevler veriliyor ama asıl teşkilat yapısını ve görevlerini düzenleyen kanun 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu. Temel görevlerine baktığımızda, bütün dünyada denetimli serbestliğin aslında üstlendiği dört ana görev var. Bunlar, denetimli serbestlik kararlarının infazı, eski hükümlülere yardımcı olma, mahkemelere yardımcı olma ve suçtan zarar görenlere yardımcı olma. Bizim mevzuatımızı da bu dört göreve aslında karşılık gelen düzenlemeler var ama ben size daha çok denetimli serbestlik kararlarının infazından söz etmek istiyorum. Diğerlerine kısaca değinerek geçeceğim. Sabah oturumunda yapılan sunumlarda bir istatistik vardı, onu bende gösterip tekrar geri geleceğim, çünkü denetimli serbestlik kararları hızlı bir artış gösterdi.

Denetimli serbestlik ilk 2006 yılında kurulduğunda dosya sayısı 1.700 civarındaydı ama bugün denetimli serbestlik sistemi içerisinde 614.000 dosya var. Bazısı mükerrer olduğu için kişi olarak yaklaşık 430 bin kişiye tekabül ediyor. Ama dosya sayısı olarak 614.000 bin dosyaya ulaştı. Onun için denetimli serbestliğin kurumsallaşması, yürütmüş olduğu hizmetler, daha çok denetimli serbestlik kararlarının infazı noktasında toplanıyor. Eski hükümlülere yardımcı olan bir mekanizma var. Koruma kurulları vasıtasıyla onlara iş bulma, çeşitli psiko-sosyal destek sağlama gibi vazifeler var. Mahkemelere yardımcı olma görevi var yine. Özellikle soruşturma ve kovuşturma aşamasında çocuklar için zorunlu olan, yetişkinler için ihtiyari olan sosyal inceleme raporları, sosyal araştırma raporları gibi çeşitli

belgeler denetimli serbestlik personeli tarafından hazırlanıyor. Yine suçtan zarar görenlere yardımcı olma fonksiyonu da var denetimli serbestliğin ama asıl fonksiyonu ülkemizdeki örgütleniş biçimi itibarıyla denetimli serbestlik kararlarının infazı.

Denetimli serbestliğe hangi mevzuat kapsamında infaz için ne tür kararlar geliyor? Hukukçuların çok yakından bildiği üzere, tutuklamaya bir alternatif olan adli kontrol tedbirleri birinci sırada geliyor. Yaklaşık 624.000 dosyanın 416.000'i adli kontrol dosyası. Tedavi ve denetimli serbestlik ikinci sırada. Kısaca bahsedeceğim bunların ne olduğundan. Denetimli serbestlik tedbiri kullanarak cezanın infazı, adli para cezasının ödenmemesi durumunda kamu yararına bir işte çalıştırma, mükerrirlere özgü denetimli serbestlik, seçenek yaptırımlar, belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, erteleme sürecinde denetimli serbestlik, etkin pişmanlık, çocukların denetim altına alınması, konutta infaz, koşullu salıverilme sonrası denetimli serbestlik olmak üzere; Kanun'un 14. maddesinde saymış olduğum bu görevler denetimli serbestliğin görev alanında tanımlanmış durumda.

Şimdi hepsini tek tek saymaya zamanımız yeterli olmadığı için ben en sık karşılaşılan ilk dördünün hukuki altyapısından da kısaca size söz etmek istiyorum. Adli kontrol, soruşturma aşamasında, henüz masumiyet karinesinden yararlanmakta olan kişinin, tutuklanması yerine belli bazı yaptırımlarla tutuklanmadan kamu içerisinde, toplum içerisinde denetim ve takibini içeren bir müessese. 2012 yılında çok ciddi bir değişiklik yapıldı bu müessesede. Önceden sadece üst sınırı üç yıl ve daha az olan suçlar bakımından uygulanabiliyordu ve sınırlı sayıda yaptırım bulunmaktaydı. 2012 yılında bu süre sınırı kaldırıldı. Yani şu anda bütün suçlar bakımından uygulanabilir durumda ve daha önce bulunmayan; konutu terk etmeme, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme ya da belirlenen yerleşim yeri veya

bölgelere girmeme gibi yeni ve etkin koruma tedbirleri getirilmiş oldu adli kontrol kapsamında ve bunun da denetim ve takibi bu kapsamdaki kişilerin denetim ve takibi denetimli serbestlik müdürlüklerimiz tarafından yerine getiriliyor.

İkincisi tedavi ve denetimli serbestlik. Yine 2012 yılında yapılan bir yasal değişiklikle ilk defa uyuşturucu kullanmak suç olmaktan çıkarıldı. İlk defa uyuşturucu kullanan kişilerin tedavi sürecine hızlı bir şekilde sokulması çok önemli. Uyuşturucu kullanan kişinin tedavi sürecine, mahkemeye dahi gitmeden, soruşturma aşamasında dahil olması sağlanıyor. Cumhuriyet Savcılığı kararıyla doğrudan denetimli serbestlik müdürlüklerine gönderiliyor ve orada tedavi ile çeşitli denetimli serbestlik yükümlülükleri bu kişilere yükleniyor ve bu kişiler hakkında 5 yıl süreyle kamu davasının açılmasının ertelenmesi isminde teknik bir karar veriliyor. Eğer bu yükümlülüklerine uyar ve bu süreci uyuşturucu kullanmadan geçirirse kovuşturmayaya yer olmadığına karar veriliyor. Bu arada kişi yeniden uyuşturucu kullanır ya da yükümlülüklerine uygun davranmazsa hakkında ertelenmesine karar verilen kamu davası açılıyor. Böyle bir uygulama tedavi ve denetimli serbestlik.

Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazı, Ceza ve Güvenlik Tedbirleri İnfazı Hakkında Kanun'a 105/A maddesi eklenmek suretiyle 2013 yılında mevzuatımıza girdi. Bu düzenlemeden önce infaz mevzuatımızda koşullu salıverilme diye bir müessese zaten vardı. Cezasının belli bir süresini iyi halli olarak ceza infaz kurumunda geçiren kişi koşullu olarak salıverilebilir. İstisnaları olmakla beraber bu süre bizim mevzuatımızda toplam ceza süresinin 2/3'üdür. Örneğin 9 yıl ceza alan birisi 6. yılında koşullu olarak salıverilebiliyor. Bu düzenleme ile koşullu salıverilme sürecine hazırlık, topluma karışmaya hazırlık yapılmak amacıyla bu süreye bir yıl kala, yani koşullu salıverilme süresine 1 yıl kala kişi denetimli serbestlik tedbiri altında

salıveriliyor ve 1 yıllık süreç içerisinde yoğun bir denetimli serbestlik süreci altında bulunduruluyor ki koşullu salıverilme sürecinde toplumla bütünleşmeye o dönemde hazırlanması amaçlanan bir süre.

Yine adli para cezasını ödemeyenler doğrudan hapis cezasıyla karşılaşıyorlardı. Getirilen yeni bir düzenlemeyle adli para cezasını ödemeyenler doğrudan cezaevine girmiyorlar, iki saati bir gün sayılmak üzere kamu yararına çalışma yükümlülüğüne tabi tutulup kamu yararında çalışıyorlar. Eğer çalışmazlarsa hapis cezasıyla karşı karşıya kalıyorlar. Böyle bir düzenleme var.

Teşkilat yapısına baktığımızda adli yargı adalet komisyonlarının bulunduğu her yerde bir denetimli serbestlik müdürlüğü kurulmak zorunda. Şu anda tüm ülke sathına yaygın bir yapılanması var. 139 yerde denetimli serbestlik müdürlüğümüz var. 2 tanesi de kurulma aşamasında 141 olacak. Teşkilat yapısı itibariyle bazı ülkelerde bağımsız müstakil bir yapı, bazısında özel sektör işbirliğiyle yürütülüyor ama bizde Adalet Bakanlığı bünyesinde, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün çatısı altında daire başkanlığı olarak örgütlenmiş durumdadır denetimli serbestlik.

Çalışma yapısında özellik arz eden bir durumdan bahsetmek istiyorum. Sunumda yükümlünün denetimli serbestlik sürecinin anlatıldığı kısımda ARDEF diye bir kavram görüyorsunuz. İlk olarak cezaevlerinde uygulamaya başladığımız bir yapı bu. Denetimli serbestliğe gelen herkese eşit muamele yapmak yerine, bir bireysel müdahale, kişinin riskine ve ihtiyacına uygun bir müdahale yapmayı hayata geçiren, bireysel ihtiyaç ve risk analizi yapan bir sistem. Onun üzerine oturtmaya çalışıyoruz biz bu sistemi böyle bir çalışma yapısı var.

Personel sayımıza baktığımızda 5.000 personelden söz edebiliriz ve bunun son on yıllık çok yeni bir müessese olduğunu

düşündüğümüzde ülke çapında 5.000'e yakın personelden oluşmaktadır ki önemli bir rakamdır. Bir de burada dikkat çeken bir husus, mesela cezaevlerinde uzman personel ile hükümlü oranı verilmişti sabah. Burada bu oranın daha yüksek olduğunu görüyoruz. Yaklaşık 1.000 uzman personel var. 5.000 personelde 1.000'i yani toplam personelin beşte biri, yaklaşık %20'si uzman personelden oluşuyor denetimli serbestlik müdürlüklerimizde.

Çeşitli eğitim ve iyileştirme çalışmaları var, değerlendirme görüşmeleri yapılıyor. Ardından uzmanlarımız da bireysel görüşmeler yapıyor. Öfke kontrol programı, hayat için değişim, sigara-alkol-madde bağımlılığı, çocuk müdahale, adım adım değişim programı gibi çeşitli psiko-sosyal müdahale programları uygulanıyor. Yine seminer çalışmaları gibi çeşitli çalışmalar denetimli serbestlik kapsamında yürütülüyor. Kamu yararına çalışma önemli bir çalışma alanı. Yeni yeni geliyor ülkemizde. Mesela 840 bin ağaç dikmiş kamu yararına çalışan hükümlülerimiz. Bunlardan örnekler göstereceğim sizlere. Denetimli serbestlik hükümlülerinin yapmış olduğu çalışmalar: kıyı temizliği, ağaçlandırma, özürllüler için kitap okuma –Boğaziçi Üniversitesi'yle yaptığımız ortak proje idi. Bu şekilde çeşitli çalışmalar var.

Son olarak da elektronik izlemeden bahsetmek istiyorum. Denetimli serbestliğin ana fonksiyonlarından birisinin kişilerin toplum içerisinde denetim ve takibi olduğunu söylemiştik. Bu denetim ve takip sırasında teknolojik imkânlardan önemli ölçüde faydalanıyoruz. Gelişmiş ülkelerin sıklıkla uygulamış olduğu bir elektronik takip sistemini 2012 yılından beri biz de uyguluyoruz ve elektronik cihazlarla hükümlülerin toplum içerisinde denetim ve takibini gerçekleştirebiliyoruz.

Teşekkür ediyorum.

DENETİMLİ SERBESTLİK UYGULAMALARININ MEDYADA YER ALAN HABERLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Aytekin Yıldız* - Burcu Yapar**

Suç, insanlık tarihiyle var olagelmiş bir olgudur. Suçla birlikte insanlar cezalandırma yöntemleri üzerine düşünmüş, çeşitli sistemler geliştirmiş ve bu sistemleri uygulamaya koymuşlardır. Ölüm cezaları, çeşitli işkenceler, sürgünler, hapis cezaları vb. uygulamalar suçluları cezalandırmada kullanılan yöntemlerden sadece birkaçıdır. Bedene yönelik olan bu ceza yöntemleri daha sonra kaldırılmaya çalışılmış, ceza bundan sonra bedenden çok ruha yönelik olmuştur (Foucault, 2013). Bu çalışmanın konusu olan hapishaneler ise hem bedene hem de ruha yönelik bir ceza yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ül-

* Psikolojik Danışman.

** Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

kemizdeki hapisanelerin durumuna bakıldığında özellikle gündelik hayatta da fark edildiği üzere cezaevlerinin şehir veya ilçe merkezlerin dışında, toplumdan koparılmış, büyük ve kampüs tipi yerleşkeler halinde oldukları görülmektedir. Bu durum, özellikle mahkûmların olmak üzere görevli personelin de kendilerini dışlanmış, damgalanmış oldukları hissine kapılmalarına sebep olmaktadır. Bu sebepten hüküm giyen bireylerde bu olumsuz etkilerin en aza indirilmesi için hapis cezasına alternatifler geliştirilmektedir. Denetimli serbestlik bu bağlamda hapsedmeye alternatif bir yöntemdir. Kamer'e göre (2007) denetimli serbestlik; tutuklama tedbiri yerine, adli kontrol tedbirlerinin uygulanması, kısa süreli hapis cezası yerine, eğitim kurumuna devam eden ya da parkta, yaşlı bakımevlerinde çalışma gibi kamuya yararlı işte çalışma yaptırımının verilmesi ile hükümlülerin cezalarını, sosyal çevresinden kopmadan, okulundan ve ailesinden uzaklaşmadan, uzmanların gözetiminde, toplum içinde yerine getirmeleridir. Atatürk de konuya dikkat çekmiş, 1923 yılında TBMM 4. yasama yılı açılış konuşmasında şu ifadeye yer vermiştir:

“Efendiler,

Cezaevleri sorunu çok önemlidir. Kişisel özgürlüğü kaldırılan vatan evladının ceza süresi sonunda topluma yararlı olacak bir eleman olarak yetiştirilmesi gereklidir.”

Başka bir deyişle, denetimli serbestlik, hükümlülerin suç işlemesine neden olan davranışlarının düzeltilerek, tekrar suç işlemelerinin önlenmesi, ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülerin takip edilmesi, madde bağımlılarının rehabilitasyonu, mağdurların uğradıkları zararın giderilmesi ve bu yolla toplumun korunmasıdır.* Ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülerin denetim altına alınama-

* Denetimli Serbestlik Genel Bilgi http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/dsm/genel_bilgi.asp (Erişim tarihi: 09.09.2018)

ması, takiplerinin yapılamaması, tutuklama tedbiri yerine verilebilecek başka bir tedbirin bulunmaması, uyuşturucu madde kullanan veya bulunduran sanıkların bugünkü anlamda uzman rehberliğinden ve gerekli tedavi hizmetlerinden yoksun kalmaları Türkiye’de denetimli serbestlik sisteminin kurulmasında etkili olan unsurlardandır (Kamer, 2007).

Medya ve Denetimli Serbestlik

Toplumsal olaylar ve konular hakkında bilgi edinmede medyanın başat rol oynadığı bilinmektedir. Medya yoluyla geniş halk kitleleri toplumda olup bitenlerle ilgili bilgi sahibi olmakta ve bu bilgiler ışığında olaylara çeşitli yorumlar getirebilmektedirler. Denetimli serbestlik uygulamalarıyla ilgili olumlu ve olumsuz çıktılar da medyada kendine yer bulmakta ve toplumun denetimli serbestli hakkında fikir edinmelerinde etkili olmaktadır.

Bilginin aktarımında medyanın gücü göze alındığında denetimli serbestlik uygulamalarının medyadaki yansımalarının çalışılması araştırmanın önemini oluşturmaktadır. İlgili haberler incelendiğinde daha çok sistemin iyi yanlarının ele alındığı görülmektedir. Genellikle yettişkin hükümlülerin aldıkları eğitim sonunda sertifika sahibi olduklarının, meslek edinerek üretime katkı sağladıklarının bilgisine ulaşılmaktadır. Bunların yanında denetimli serbestlikle ilgili ek bilgiler verilmekte, çeşitli istatistikî bilgiler sunulmaktadır. Uygulamaya tabi olan hükümlülerin görüşleri de paylaşılmaktadır. Bununla birlikte denetimli serbestlik yoluyla salıverilen hükümlülerin çıktıktan sonra işledikleri suçlar da medyaya yansımaktadır. Denetimli serbestlikle dışarıda olan hükümlülerin tekrar hırsızlık yapması, madde kullanmaya başlamaları, intihar etmeleri medyada denetimli serbestliğin eksik yanlarını kamuoyuna sunmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Mevcut çalışma, denetimli serbestlik uygulamalarının medyada yer almasını incelemektedir. Çalışmada incelenen örneklem son 5 yılda denetimli serbestlikle ilgili çeşitli haber sitelerinde (Habertürk, Hürriyet, Milliyet, Trthaber, Posta, Memurlar.net) yer alan haberleri ve haber görsellerini kapsamaktadır. Haberlere, Google arama motoruna “denetimli serbestlik”, “denetimli serbestlik uygulamaları”, “denetimli serbestlik intihar” anahtar kelimeleri girilerek ulaşılmıştır. İncelemeler sonucunda 27 haber araştırmaya dahil edilmiştir. Buna göre en eski haberin 2013 tarihine en güncel haberlerin de 2018 yılına ait olduğu görülmektedir.

Haberler çeşitli alt başlıklar altında incelenmiştir. Denetimli serbestlik yükümlülerine kazandırılan mesleki yeterlilikler (sertifika, iş sahibi olma vb.), yaptıkları faaliyetler (sergi, fidan dikimi, ev boyama vb.), kendilerine yapılan yardımlar (gıda, kırtasiye vb.), denetimli serbestlikle ilgili güncel bilgilerin ve denetimli serbestliğin tanıtımının yapıldığı seminerler, daha sonra işledikleri suçlar, intihar girişimleri olarak 6 başlık altında ele alınmıştır.

Yılı	Sayısı	%
2018	20	74.0740
2017	4	14.8148
2016	1	3.7037
2014	1	3.7037
2013	1	3.7037
Toplam	27	

Çalışmada 27 haber incelenmiştir. İncelenen haberlerin yıllara göre dağılımı ise şu şekildedir: 2018 yılı 20; 2017 yılı 4; 2016, 2014 ve

2013 yıllarında yayınlanan haberlerden ise 1'er haber incelenmiştir. İncelenen haberlerin en çok yayınlandığı yılın 2018 olduğu görülmektedir.

Haber Sitesinin Adı	Yapılan Haber Sayısı	%
Haberturk.com	8	29.62
Hurriyet.com	6	22.22
Milliyet.com	2	7.40
Trthaber.com	5	18.51
Bursadabugün.com	1	3.70
Memurlar.net	1	3.70
Gercekgundem.com	1	3.70
Posta.com	1	3.70
Gumushane.gen.tr	1	3.70
Mersinhaber.com	1	3.70
Toplam	27	

İncelenen haberlerin hangi sitelerde yayınlandığının dağılımına bakıldığında en çok haberin Haberturk.com'da yayınlandığı (8) görülmektedir. Diğer haber sitelerinin dağılımı ise şu şekildedir: Hurriyet.com 6, Trthaber.com 5, Milliyet.com 2; Memurlar.net, Bursadabugün.com, Gercekgundem.com, Posta.com, Gumushane.ge n.tr ve Mersinhaber.com sitelerinden ise 1'er haber incelenmiştir.

Tablo 3: İncelenen Haberlerin Alt Gruplarının Dağılımı		
Alt Grup	Haber Sayısı	%
Meslek Kazanımı- Kurs- Sertifika	7	25.92
Yardım	3	11.11
Etkinlikler	4	14.81
Güncel Bilgiler - Tanıtımlar	5	18.51
Suç	5	18.51
İntihar	3	11.11
Toplam	27	

İncelenen haberler konularına göre alt başlıklara ayrılmıştır. Denetimli serbestlik hükümlülerine verilen eğitim, kurs, sertifika ve meslek kazanımıyla ilgili olan haberler “Meslek Kazanımı-Kurs-Sertifika” başlığı altında; denetimli serbestlik hükümlülerine veya yakınlarına yapılan yardımların ele alındığı haberler “Yardım” başlığı altında; denetimli serbestlik hükümlülerinin yaptığı etkinlikler (fidan dikimi, çevre temizliği, ev boyama, sergi açma vb) “Etkinlikler” başlığı altında; denetimli serbestlikle ilgili güncel bilgilerin aktarıldığı, denetimli serbestliğin tanıtımının yapıldığı haberler “Güncel Bilgiler-Tanıtımlar” başlığı altında; denetimli serbestlik hükümlülerin denetimli serbestlik uygulamasına tabi tutulduktan sonra işlediği suçların yer aldığı haberler “Suç” başlığı altında; denetimli serbestlik hükümlülerinin intihar girişimlerinin yer aldığı haberler ise “İntihar” başlığı altında incelenmiştir. Buna göre “Meslek Kazanımı-Kurs- Sertifika” alt başlığında 7, “Yardım” alt başlığında 3, “Etkinlik” alt başlığında 4, Güncel Bilgiler-Tanıtımlar” alt başlığında 5, “Suç” alt başlığında 5 ve “İntihar” alt başlığında 3 haber yer almıştır.

HABER İÇERİKLERİNİN VE GÖRSELLERİNİN YORUMLANMASI

1. Meslek Kazanımı – Kurs ve Sertifika Programlarını Konu Alan Haberler

a. Denetimli Serbestlikle Meslek Sahibi Oldular (Habertürk-2018)*

İçerik: Haberde, denetimli serbestlik uygulamasıyla binlerce mahkûmun meslek sahibi olduğu bilgisi aktarılmaktadır. Hükümlülerin denetimli serbestlik müdürlüklerinde eğitimler alındıktan sonra belediyelerin temizlik işlerinde, park ve bahçe bakımı ve korunmasında, okulların temizlik, bakım ve onarım işlerinde, kaymakamlıklarda, karakollarda, kütüphanelerde ve buna benzer birçok kamu kurum ve kuruluşunda çalıştıkları ve böylelikle devlete katkı sundukları sayısal ifadelerle belirtilmektedir.

Okuyucuyu denetimli serbestlikle ilgili bilgilendirmek için bir uzman görüşüne de yer verilmiştir. Bazı mahkûmlara işyeri açmaları için hibe verilebildiği ve bu mahkûmların da daha sonra birçok kişiye istihdam sağladığına dikkat çekilmektedir. Bu durumu da 10 ay önce madde bağımlısı olan birinin şuan 30 işçi çalıştırdığı örneğiyle destekledikleri görülmektedir. Ayrıca hükümlülerin de uygulamayla ilgili ifadelerine yer verilmiştir.

Yorum: Haberde denetimli serbestlikle ilgili genel anlamda olumlu bir çerçeve çizilmektedir. Uygulamanın amacının bireyleri topluma kazandırmak olduğu ve bunun da fayda sağladığı bilgisi aktarılmaktadır.

* <https://www.haberturk.com/denetimli-serbestlikte-meslek-sahibi-oldular-2160634#> (Erişim Tarihi: 30.09.2018)

Görsel 1

Haberde kullanılan görsel incelendiğinde, bir bina içerisinde çalışan hükümlüler gözükmemektedir. Bu görselde bireylerin yüzlerinin belirli olmadığı, uzaktan bir çekim yaparak bireylerin haklarına saygılı bir tavır takınıldığı yorumu yapabilmemize olanak tanımaktadır.

b. Denetimli Serbestlik Yükümlüleri “Aile Eğitimi” ve “İşkur Bilgilendirme Toplantısı”na Katıldı.*

İçerik: Haberde, Denetimli Serbestlik Müdürlüğü yetkililerince yapılan açıklamalara yer verilerek hükümlülerin topluma kazandırmanın önemine, iş görüşmeleri konusunda bilgilendirilmelerinin, mesleki açıdan geliştirilmelerinin hem hükümlüler açısından hem de ülke piyasasına katkıda bulunması açısından faydalı olacağına dikkat çekilmiş.

* <https://www.mersinhaber.com/haber-denetimli-serbestlik-yukumluleri-aile-egitimi-ve-iskur-bilgilendirme-toplantisina-katildi/381725> (Erişim tarihi: 10.11.2018)

Yorum: *Haberde denetimli serbestlik uygulamalarına ve hükümlülerine dair olumlu bir çerçeve çizildiği görülmektedir. Bireyleri topluma kazandırmanın önemine yapılan vurgu ile okuyucuyu olumlu bir bakış açısına yönlentmektedir.*

Görsel 2

Haberde kullanılan görsel incelendiğinde, eğitime katılan bireylerin bulunduğu bir salon görülmektedir. Bu görselde bireylerin kimliklerinin gizlenmesi amacıyla yüzlerinin buzlanması bireylerin haklarına saygılı bir tavır takınıldığı yorumunu getirmemize olanak tanımaktadır.

c. Denetimli Serbestlik Yükümlülerine Girişimcilik Sertifikası*

İçerik: Haberse İzmir'in Ödemiş ilçesinde denetimli serbestlik hükümlülerine düzenlenen girişimcilik programının sertifika töreninin yapıldığı bilgisi aktarılmış.

* <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/izmir/odemis/denetimli-serbestlik-yukumlulerine-girisimcili-40998681> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

Yorum: *Haberde ilçe denetimli serbestlik müdürünün yaptığı konuşmaya yer verilmesiyle, bireylerin tekrar suça karışmalarının engellenmesi için bu tür faaliyetlerin yapıldığının bilgisinin aktarılması okuyucu bu tür uygulamaların umut vaat edici olduğuna dair bilgilendirmektedir.*

d. Hükümlüler, Meslek Edinerek Üretime Katkı Sağlıyor *

İçerik: Haberde Adana'da denetimli serbestlik altında kamu hizmeti yapmakla yükümlü olan hükümlülerin, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın "Eskimesin Eşyalar, Yenilensin Hayatlar" projesi kapsamında oluşturulan ütü, tekstil, çamaşır yıkama, el sanatları, overlok atölyelerinde meslek öğrenerek üretime katkı sağladıkları aktarılmaktadır. Haberin devamında kamuya yararlı bir işte çalışma cezası bulunan hükümlülerin, bağışlanan kumaş gibi malzemelerle her türlü kıyafet ve tekstil ürünlerini, atölyede yenileyerek ihtiyaç sahiplerine ambalajlı halde teslim edip cezalarını çektikleri belirtilmektedir.

Cumhuriyet Başsavcısının sözlerine de yer verilen haberde, hükümlülerin tahliye sonrası mutlaka bir işleri olduğundan, normalde cezaevinde yatacak bir işgücü üretime çevirdiklerinden ve yeniden suç işleme oranının azaldığından bahsedilmiştir. Ayrıca hükümlülerin ifadelerine de yer verilmiştir.

* <https://www.trthaber.com/haber/yasam/hukumluler-meslek-edinerek-uretime-katki-sagliyor-367255.html> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

Görsel 3

***Yorum:** Haber hem üretimi hem uzman görüşünü hem de hükümlü görüşünü yansıtması açısından zengin bir çerçeve çizmektedir. Uzman kişinin aktardığı bilgilerle okuyucu doğru bilgiyle buluşturulmakta ve hükümlünün sözlerine yer verilmesiyle de okuyucuyla hükümlü arasındaki sosyal mesafe azaltılmaktadır.*

Görsel 4

Haberde kullanılan görsellerde hükümlülerin yaptıkları ürünlerin odağa konulduğu ve bireylerin yüzlerinin belirli olmadığı görülmektedir. Burada da insan haklarına uygun bir şekilde hareket edildiği anlaşılmaktadır.

e. Eski Hükümlü Kendi İşinin Patronu Oldu *

İçerik: Manisa'da yaşayan eski hükümlü M.Ö.'nün ildeki denetimli serbestlik müdürlüğü ve İŞKUR'un desteğiyle serada çilek yetiştiriciliğine başladığı, Manisa Cumhuriyet Başsavcılığı'na bağlı Denetimli Serbestlik Müdürlüğünün, eski hükümlüleri iş sahibi yapmak için eğitimler verdiği anlatılmaktadır. Haberde, habere konu olan

* (<http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/manisa/eski-hukumlu-devlet-destegiyle-isinin-patronu-40982186>) (Erişim Tarihi: 24.09.2018)

kişinin sözlerine yer verilmiş, süreç hakkında aktardığı bilgiler okuyucuyla buluşturulmuştur.

Manisa Cumhuriyet Başsavcısının “Bireylerin meslek edindirilerek topluma faydalı olmaları, topluma üretken birer birey olmaları anlamında Denetimli Serbestlik Müdürlüğümüz alternatif bir infaz sistemi şeklinde faaliyetleri yürütmektedir.” sözleri de haberde yer almıştır.

Yorum: *Haber, denetimli serbestlik uygulamalarının olumlu sonuçlarını okuyucuya iletmesi bakımından anlamlıdır. Denetimli serbestlik uygulamaları ile ilgili olumlu bir perspektif çizmektedir. Bireyleri topluma kazandırmanın önemine yapılan vurgu ile okuyucu bu doğrultuda düşünmeye yönlendirilmektedir.*

Görsel 5

Haberde kullanılan görselde bireyin yüzü buzlanmış ve haber metninde de kimlik bilgileri gizli tutulmuştur. Böylelikle etik anlayışa uygun hareket edildiği görülmektedir.

f. Denetimli Serbestlik Yükümlülerine Kanser Anlatıldı *

İçerik: Mersin Denetim Serbestlik Müdürlüğü ile Akdeniz İlçe Sağlık Müdürlüğü işbirliğiyle adliyede “Kanser Hastalıklarını Tanıma” konulu seminer düzenlendiği, seminere kurum personeli ve 192 denetimli serbestlik yükümlüsünün katıldığı ve programda uzmanları tarafından kanser hastalıklarıyla ilgili bilgilendirmenin yapılp broşür dağıtıldığı aktarılmıştır. Seminerin ardından isteyenlere kanser taraması yapıldığı da belirtilmiştir.

Yorum: *Haberde herhangi bir yönlendirme yapılmamış, var olan durum anlatılarak yorum yapılmadan okuyucuya aktarılmıştır.*

g. Denetimli Serbestlik Yükümlülerine Önce Eğitim Sonda İş **

İçerik: Haberde, Denetimli serbestlikten faydalanan hükümlülere, triko sektöründe mutlak iş garantisi olan mesleki eğitim veren Türkiye Triko Sanayicileri Derneği (TRİSAD)’nin, 50 hükümlünün işe yerleştirilmesini sağladığı, hükümlülerin işe yerleşip sigortalı oldukları andan itibaren 4 saatlik kamu cezası şartından düşüp tam serbest oldukları ve kursu tamamladıklarında firmalarda işe başladıkları aktarılmaktadır. Haberde projenin katkılarının sayısal karşılıkları, adalet bakanlığı ile protokollerin imzalandığı bilgileri de yer almaktadır. Haberin sonunda denetimli serbestlikle ilgili bilgilendirici bir metnin varlığı da görülmektedir.

Yorum: *Haberde denetimli serbestlik yükümlülerinin böyle bir projede çalışarak cezalarını tamamladıkları, sonrasında ise bir meslek sahibi*

* (<http://www.milliyet.com.tr/denetimli-serbestlik-yukumlulerine-kanser-mersin-yerelhaber-3018171/>) (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

** (<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/denetimli-serbestlik-hukumlulerine-once-egitim-sonda-is-40989875>) (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

oldukları bilgilerinin aktarılması hapsedmenin alternatiflerinin ne şekilde uygulamaya konulacağına güzel bir örneğini sunmaktadır. Böylelikle diğer firmalara da fikir sahibi olmaları mümkün kılınmaktadır. Ayrıca haberin sonunda denetimli serbestlikle ilgili tanıtıcı metnin yer alması okuyucu bilgilendirme açısından anlamlıdır.

2. Yardım Faaliyetlerini Konu Alan Haberler

h. Ceyhan'da Denetimli Serbestlik Yükümlülerinin Çocuklarına Kırtasiye Yardımı*

İçerik: Haberde, Ceyhan Cumhuriyet Başsavcılığı Koruma Kurulu Başkanlığının, Denetimli Serbestliğe tabi olan yükümlülerin çocuklarına eğitim- öğretimine katkıda bulunabilmek amacıyla kırtasiye yardımı yapılmasını kararlaştırdığı, bu kapsamda da Ceyhan Ticaret Odası ile Ceyhan Ticaret Borsası Başkanlığının; anasınıfı, ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde eğitimlerine devam eden 20 yükümlü çocuğuna kırtasiye malzemesi ve yardım çeki temin ettiği bilgisi aktarılmaktadır.

Yorum: Haberde sadece durum ele alınmış, denetimli serbestlikle ve habere konu olan çocuklarının durumu ile ilgili ek bilgilere yer verilmemiştir.

i. Van Koruma Kurulu Denetimli Serbestlik Tedbiri Altında Bulunan Yardıma Muhtaç Çocuklara Yardımda Bulundu**

İçerik: Haberde denetimli serbestlik konusu dışında başka bir konu

* <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/adana/ceyhan/ceyhanda-denetimli-serbestlik-yukumlulerinin-c-40984025> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

** <https://www.haberturk.com/van-haberleri/64387879-van-koruma-kurulu-topland-idenetimli-serbestlik-tedbiri-altinda-bulunan-yardima-muhtac-106> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

için toplanan kurulun daha sonradan denetimli serbestlik tedbiri altında bulunan yardıma muhtaç olduğu tespit edilen 106 çocuk için Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve İpekyolu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile temin edilen kışlık kıyafetleri ailelerine teslim ettiğinin bilgisi aktarılmıştır.

Yorum: *Haberde sadece durum ele alınmış, denetimli serbestlikle ve habere konu olan çocuklarının durumu ile ilgili ek bilgilere yer verilmemiştir.*

j. Denetimli Serbestlik Yükümlülerine Gıda Yardımı Yapıldı *

İçerik: Haberde Mersin Cumhuriyet Başsavcılığı Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ile Türk Kızılayı Mersin Şubesi işbirliğinde yürütülen çalışma neticesinde, ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen denetimli serbestlik yükümlülerine gıda yardımı yapıldığı, Yapılan işbirliği kapsamında, denetimli serbestliğe tabi olup maddi durumlarının yetersiz olduğu tespit edilen hükümlüler ile ailelerine gıdama yardımı yapılması kararlaştırıldıktan sonra Türk Kızılayı Mersin Şubesi tarafından temin edilen dört yüz adet gıda yardımı yükümlü ve ailelerine teslim edildiği bilgisi aktarılmaktadır.

Yorum: *Haberde sadece durum ele alınmış, denetimli serbestlikle ilgili ek bilgilere yer verilmemiştir.*

* <https://www.haberturk.com/mersin-haberleri/63206359-denetimli-serbestlik-yukumlulerine-gida-yardimi-yapildi> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Görsel 6

Haberde kullanılan görsel de yardım yapılan bireylerin kimliklerini gizlemek amacıyla yüzleri kapatılmıştır. Bu da bireylerin haklarına saygılı bir tavır takınıldığı yorumunun getirilmesine olanak tanımaktadır.

3. Güncel Bilgiler – Tanıtım Faaliyetlerini Konu Alan Haberler

k. Hükümlüler İmza Atmak Yerine Yüzlerini Tanıtıyor *

İçerik: Haberde, Samsun Cumhuriyet Başsavcılığı Denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından uygulanan proje ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde (OMÜ) kamu yararı için çalışan hükümlülerin, yüz tanıma sistemi ile işe giriş ve çıkış yaptıkları, bu sistem sayesinde insan onuruna ters düşen imza atma olayından kurtulduklarının bilgi-

* <https://www.haberturk.com/samsun-haberleri/16851255-hukumluler-imza-atmak-yerine-yuzlerini-tanitiyor> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

si aktarılmaktadır. Uygulamanın yapıldığı üniversitenin rektörünün, “Denetimli serbestlikten yararlanan kişilerin topluma kazandırılması esnasında iş yerlerinde yüz tanıma sisteminin uygulanmasıyla bu kişilerin hiç kimseyle muhatap olmaksızın görevlerini yapma imkânı doğmuş oldu. Şu ana kadar üniversitemizde çalışan kişiler kimseyle muhatap olmadan kendilerine verilen birimlerdeki görevlerini başarıyla sürdürmektedirler.” şeklindeki sözü de haberde yer almaktadır.

Yorum: *Haberde denetimli serbestlik hükümlülerinin Türkiye’de ilk defa uygulanan bir sistemle kendilerine verilen görevi tamamladıkları bilgisi aktarılmıştır. Habere söz konusu alan uygulama insana hakları açısından sevindirici bir nitelik taşımaktadır. Bireylerin imza atma yükümlülükleri ortadan kalkmış ve kimseyle muhatap olmadan normal bir çalışan gibi mesai saatleri içinde görevlerine gidip gelmelerine olanak sağlanmıştır. bu durum da bireylerin toplumdan dışlanmadığı algısına yardımcı olacak ve topluma yeniden kazandırılmalarında önemli bir adım sağlayacaktır.*

1. Gümüşhane Üniversite Öğrencilerine Denetimli Serbestlik Anlatıldı *

İçerik: Haberde, Gümüşhane Denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümü öğrencilerine denetimli serbestlikle ilgili bir seminer düzenlendiği bilgisi aktarılmaktadır. Gümüşhane Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde görevli Psikolog Saliha Arslanpençe Düzköylü tarafından gerçekleştirilen programda Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümü öğrencilerine Denetimli Serbestlik Sistemi, Denetimli Serbestlik

* <http://www.gumushane.gen.tr/v2/gumushane/universite-ogrencilerine-denetimli-serbestlik-anlatildi-2-h22136.html> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Müdürlüklerinin görevleri, müdürlükçe gerçekleştirilen Rehberlik ve İyileştirme Çalışmaları, Koruma Kurulları ve Mağdura Yönelik Yapılan Çalışmaların anlatıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca konuşmacının, bu etkinliğin sosyal hizmet bölümü öğrencilerine mesleki hayatlarına katkıda bulunacağını söylediği ifadesi de yer almıştır.

Yorum: *Haberde, yapılan seminerin alt başlıkları okuyucuyu denetimli serbestlik müdürlüklerinin hangi konularda çalışmalar yaptığına dair bilgilendirmektedir. Konuyla ilgili hangi kurulların olduğu, denetimli serbestlikle ilgili çalışacak alanlardan birinin de sosyal hizmetler olduğu öğretilmektedir. Haberin, sosyal hizmet bölümü öğrencilerine konu ile ilgili farkındalık kazandırabileceği veya denetimli serbestlik konusu ile çalışmak isteyen üniversite öğrenci adaylarına yön verebileceğini söyleyebilmek mümkündür.*

m. 1300 Kişi Elektronik Takipte*

İçerik: Haberde, Denetimli serbestlik kapsamında suçluları izlemek amacıyla kullanılan elektronik kelepçe uygulamasında, bin 300 kişinin denetim ve takibi elektronik izleme sistemi ile yapıldığı, sistemin kalbi sayılan Elektronik İzleme Merkezi'nin Ankara'da bulunduğu, merkezde bulunan 35 görevlinin, 7 gün 24 saat, sisteme kayıtlı olanları saniye saniye takip ettiği aktarılmaktadır. Anlık denetim ve takibi yapılanların herhangi bir yükümlülük ihlali durumunda risk analizine göre değerlendirildiği, ilgili Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne ve kolluk birimine bilgi verildiği ve olası bir olumsuzluğun önüne geçmek için anında önlem alındığı ifade edilmektedir. Haberin sonunda kimlerin bu uygulamayla izlendiği de aktarılmıştır.

* <https://www.trthaber.com/haber/yasam/bin-300-kisi-elektronik-takipte-140395.html> (Erişim tarihi: 09.09.2018)

Yorum: *Haberde söz konusu elektronik kelepçe uygulamasından yararlı, önlem amaçlı, riskleri en aza indirgeyen bir uygulama olarak bahsedilerek aslında insan onuruna yakışmayan bir cezanın normalleştirildiğini görmek mümkündür. Denetimli serbestlik yükümlülerinin bu şekilde cezalarını dışarıda çekmelerinin makul bir yöntem olduğunun vurgusu yapılmaktadır. Sayısal rakamlarla desteklenerek de halk arasında ne kadar çok denetimli serbestlik yükümlüsünün olduğu konusunda gizil bir mesaj taşımaktadır.*

n. Denetimli Serbestlik Af Değildir*

İçerik: *Haberde, dönemin yetkili isimlerinden bir olan Bekir Bozdağ'ın denetimli serbestliğin af olduğu anlamına geldiği gibi yanlış bir inanişaya sahip olunduğunu ve bunun doğru olmadığını ifade eden sözleri yer almaktadır. Şartlı salıverilme uygulamasında birtakım değişikliklere gidildiği fakat bunu af anlamına gelmediği aktarılmıştır. Bekir Bozdağ'ın açıklamasında hangi suçları işleyenlerin uygulamadan yararlanıp yararlanmayacağına dair verdiği bilgiler de haberde yer almaktadır. Ayrıca haberde Bozdağ'ın bu uygulamanın başka birçok demokratik ülkede de uygulandığını belirttiğini görmek mümkündür.*

Yorum: *Yanlış olan bir bilginin yetkili biri tarafından düzeltilmesi okuyucunun konu ile ilgili doğru bilgi edinmesi anlamında önemlidir. Böylelikle okuyucu denetimli serbestliğin ne olup olmadığıyla ilgili sağlıklı bilgi edinmektedir. Bakan tarafından yapılan açıklamalarda denetimli serbestlik uygulamalarının birçok ülkede de gerçekleştirildiği bilgisi okuyucuya*

* <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/denetimli-serbestlik-af-degildir-266725.html> (Erişim tarihi: 09.09.2018)

o. 456 bin 157 Kişi Denetimli Serbest*

İçerik: Haberde, sayısal rakamlarla yıllara göre kaç kişinin denetimli serbestlikten yararlandığının bilgisi aktarılmaktadır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası cezaevleri dolarken denetimli serbestlik uygulanan dosya sayısı her geçen gün katlandığı, denetimli serbestlik uygulamasında sayı son 8 yılda yaklaşık 6 kat arttığı ifade edilmektedir.

Yorum: *Haberde yer alan ifadeler herhangi bir yoruma açık değildir. Salt bilgi aktarımı yapılmıştır.*

4. Yapılan Etkinlikleri Konu Alan Haberler

p. Hükümlülerden Çevre Temizliği**

İçerik: Haberde Muğla'nın Fethiye ilçesinde denetimli serbestlikten yararlanan 50 hükümlü, "Gelecek Elimizde" projesi kapsamında çevre temizliği yaptığı bilgisi yer almaktadır. Fethiye Cumhuriyet Başsavcısı Kurtca Eker'in projeye çevre duyarlılığına dikkati çekmeyi, aynı zamanda hükümlüleri suç işlemekten alıkoymayı, topluma kazandırmayı hedeflediklerini ifade ettiğini belirten sözleri de yer almıştır.

Yorum: *Haberde Cumhuriyet Başsavcısının sözleri okuyucuya denetimli serbestlik hükümlüleri ile ilgili olumlu bir çerçeveye çizmekte, onların topluma kazandırılmasının önemli olduğu konusunda düşündürmektedir.*

* <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/456-bin-157-kisi-denetimli-serbest-40936491> (Erişim tarihi: 09.09.2018)

** <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/hukumlulardan-cevre-temizligi-342291.html> (Erişim tarihi: 09.09.2018)

Görsel 7

Haberde kullanılan görselde yapılan etkinliğin bir parçası görülmektedir. Çekimin uzaktan, bireylerin yüzlerinin belli olmayacak şekilde yapılması insan haklarına saygılı davrandıkları yorumunun yapılmasına olanak tanımaktadır.

q. Yükümlülerden ‘Bin Dokunuş Bir Hayat’ Sergisi*

İçerik: Haberde Şırnak denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından yapılan “Bin Dokunuş Bin Hayat” projesinin açılışının yapıldığı aktarılmakta. Haberde Şırnak Cumhuriyet Başsavcısı Mehmet Yılmaz’ın ‘Bin Dokunuş Bir Hayat’ proje ile denetimli serbestlik yükümlülerin denetim süreci içerisinde sosyal kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılımı desteklenerek başarı duygusu, değer verilme ve takdir edilmenin verdiği motivasyon ile yaşamlarına, düşünce ve

* <https://www.haberturk.com/sirnak-haberleri/64507231-yukumlulardan-bin-dokunus-bir-hayat-sergisi> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

bakış açılarına katkıda bulunmayı hedefledikleri, 12 yükümlünün katılımı ve denetimli serbestlik personelinin desteği ile 2 ayda tamamlandığını belirttiği sözlerine de yer verilmiştir.

Yorum: *Haber, denetimli serbestlik yükümlülerinin üreticiliğinin, sanatsal faaliyetlerinin çıktısının paylaşılması açısından anlamlıdır. Ayrıca Başsavcı'nın denetimli serbestlik yükümlülerinin toplumdaki izole olmamaları, değer görmeleri, motive edilmeleri adına yaptığı vurgu da büyük önem taşımaktadır.*

r. Denetimli Serbestlik Yükümlüleri Kore Gazisi'in Evini Boyadı*

İçerik: Haberde Muğla Denetimli Serbestlik Müdürlüğü aracılığıyla denetimli serbestlikten yararlanan yükümlülerin kamu yararına çalışma yükümlülükleri kapsamında Muğla'nın Menteşe İlçesine bağlı Yerkesik Mahallesinde oturan Kore gazisi 88 yaşındaki Osman Bektaş'ın oturduğu evin içini, bahçesini ve dış cephesini boyadığı aktarılmıştır. Çalışmaya katılan yükümlüler S. P., M. K., B. D. ve M. D'nin yaptıkları işi bir mecburiyet olarak görmediklerini, vefa borcu olarak gördüklerini belirten ifadelerine de yer verilmiştir.

Yorum: *Haberde denetimli serbestlik yükümlülerinin sosyal sorumluluk projelerinde aktif ve gönüllü bir şekilde yer aldıklarının belirtilmesiyle hükümlülere karşı olumlu bir çerçeve çizilmektedir.*

* <https://www.haberturk.com/mugla-haberleri/64218547-denetimli-serbestlik-yukumlulere-kore-gazisiin-evini-boyadimugla-cumhuriyet-bassavciligi> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Görsel 8

Haberde kullanılan görselde de haber metninde de hükümlülerin kimlikleri gizlenerek, haklarına saygılı davrandıkları anlaşılmaktadır.

5. İntihar Konusunu Ele Alan Haberler

s. İmza Atmaya Gitmeyi Unutan Adam Tutuklama Kararı Çıkınca İntihara Kalkıştı *

İçerik: Haberde Sakarya'nın Karapürçek ilçesinde, denetim imzasına gitmeyince hakkında tutuklama kararı çıkarılan S.D. (53)'nin, çıktığı 4 katlı binanın çatısında intihara kalkıştığı aktarılmaktadır. Kendini topluma kazandırmaya çalıştığını belirtip, “Hastaydım, gitmeyi unuttum” diyen S.D.’nin polisin ikna çabasıyla eylemine son verdiği ifade edilmiştir. Haberde S.D.’nin şu açıklamasına yer verilmiştir: “Cahildim, bilmiyordum. Ben çalışıyorum, kötü bir insan değilim. Kendi ayaklarımın üzerinde durmaya çalışıyorum. Tek

* <https://www.posta.com.tr/imzaya-gitmeyi-unutan-adam-tutuklama-karari-cikince-intihara-kalkisti-1404078> (Erişim Tarihi: 11.11.2018)

yaşıyorum, hastaydım, gidemedim, bilseydim hastaneye gidip rapor alırdım. Ayakta duramıyordum, geç fark edip karakola gittim, evraki yollamışlardı. Lütfen bir şey yapılsın, kendimi topluma kazandırmak için uğraşıyorum.”

Yorum: *Haberde 53 yaşındaki birey örneğiyle denetimli serbestlik yükümlülerinin uygulamadan dolayı sıkıntı yaşadıkları görülebilmektedir. Denetimli Serbestlik uygulaması gereği bireyler yükümlülüklerini yerine getirmezlerse eski cezalarına geri döndürülmektedirler. Bu durum bireyleri sıkıntıya sokmakta, zorunlu haller nedeniyle imza atmaya gidemeyen bireyler hakkında tutuklanma kararının çıkması büyük bir sorun teşkil etmektedir.*

Görsel 9

Haberde kullanılan görselde ve metin içinde intihara kalkışan bireyin kimliğinin gizli tutulması için gerekli önlemler alınmıştır. Böylelikle insan haklarına saygılı davranıldığı yorumunun yapılmasına olanak tanınmaktadır.

t. Cezaevinden denetimli çıktı, odasında kendini astı*

İçerik: Haberde Adana Seyhan ilçesi Hürriyet Mahallesi'nde oturan ve bir süre önce uyuşturucu suçundan cezaevinden denetimli serbestlikle çıkan Aydın Ç.'nin odasında kendisini asarak yaşamına son verdiği aktarılmaktadır.

Yorum: *Yakın bir süre önce uyuşturucu suçundan denetimli serbestlikle çıkan bir yetişkinin çıktıktan sonra intihar etmesi, denetimli serbestlikte eksik noktalar bırakıldığını göstermektedir. Okuyucuya uygulama hakkında olumsuz bir çerçeve sunmaktadır. Haberde intihar eden kişinin adresiyle ilgili çok detay verilmesi ve isminin gizlenmemesi insan haklarına uygun hareket edilmediğini, birey ne kadar hayatta olmasa da haklarını korumadıklarını göstermektedir.*

u. Adana'da 4 Ay Önce Cezaevinden Çıktı Evde İntihar Etti**

İçerik: Haberde Adana'da 4 ay önce cezaevinden Denetimli Serbestlik Yasası kapsamında çıkan kişinin, 16 yaşındaki kızının yanında tabanca ile kendini vurarak intihar ettiği aktarılmaktadır.

Yorum: *Bu haberde de yakın bir süre önce uyuşturucu suçundan denetimli serbestlikle çıkan bir yetişkinin çıktıktan sonra intihar etmesi, denetimli serbestlikte eksik noktalar bırakıldığını göstermektedir. Okuyucuya uygulama hakkında olumsuz bir çerçeve sunmaktadır.*

* <https://www.memurlar.net/haber/773795/cezaevinden-denetimli-cikti-odasinda-kendini-asti.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2018)

** <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1437918-adanada-4-ay-once-cezaevinden-cikti-evde-intihar-etti> (Erişim Tarihi:11.11.2018)

v. Bursa'da cezaevine girmemek için adliye sarayında intihara kalkıştı*

İçerik: Haberde Bursa'da, denetimli serbestlik kurallarını ihlal ettiği gerekçesiyle yeniden cezaevine gönderilecek olan 32 yaşındaki Cengiz Ataş'ın, adliye sarayında, balkona çıkarak intihara girişiminde bulunduğu aktarılmaktadır. Hırsızlık ve uyuşturucu maddeden dolayı hüküm giyen evli ve iki çocuk babası Cengiz Ataş'ın, zorunlu kamu hizmetini yapmayarak denetimli serbestli kurallarını ihlal ettiği gerekçesiyle Birinci İnfaz Hakimliği'ne çağrıldığı, burada kendisine kuralları ihlal ettiği için yeniden cezaevine gireceği söylenince bunalıma girerek, F Blok ikinci kattaki balkonun kenarına çıktığı ve burada elindeki jiletle bileklerini kestiği belirtilmektedir. Kamu hizmetleri için Ataevler Adliyesi'nde görevlendirildiği fakat parası olmadığı için oraya gidemeyerek görevini ihmal ettiği bu sebepten de cezaevine gönderildiği bildirilmektedir.

Yorum: *Haberde zorunlu kamu hizmeti görevi için bulunduğu yerden uzak bir yere gitmesi gereken yükümlünün parasal nedenlerle gidememesi sonucu intihara kalkışması denetimli serbestlik uygulamasında birtakım hataların olduğunu göstermektedir. Tekrar cezaevine girmemek için kişinin kendine zarar verici yollara başvurması, okuyucuda denetimli serbestlik hükümlülerinin suça yönelimli olduğu kanısını güçlendirebileceğini düşündürmektedir. Yükümlünün önceki suçlarının haberde yer alması ve denetimli serbestlik uygulamasına tabi tutulması okuyucunun denetimli serbestlik hükümlülerine karşı tutumlarında etkili olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca haber metninde bireyin isminin açıkça ifade edilmesi, kullanılan görselde de yüzünün buzlanmaması, bileğinde oluşturduğu tahribat sansürlenmeden yayınlanmıştır. Bu durumun gerek insan haklarına aykırı olduğunu gerekse okuyucuda korku uyandırma ihtimali olduğunu söylemek mümkündür.*

* <http://www.bursadabugun.com/haber/bursa-da-cezaevine-girmemek-icin-adliye-sarayinda-intihara-kalkisti-835275.html> (Erişim Tarihi: 11.11.2018)

w. Fünye İle İntihara Kalkıştı*

İçerik: Haberde kısa süre önce denetimli serbestlikle cezaevinden tahliye olan, Aydın Karayel'in, dinamit görünümü verdiği fünye ile komşulara kendisini öldüreceğini söylemesi aktarılmaktadır. Olaya polisin müdahil olarak intiharın önüne geçildiği bildirilmektedir.

Yorum: *Kısa süre önce denetimli serbestlikle salıverilen bir kişinin hem kendini hem de başkalarını tehlikeye atması, denetimli serbestlikle dışarıda olan kişilerin tekrar suç işleme potansiyeline dikkat çekmektedir. Toplumda var olan algı bu örneklerle pekişmektedir.*

Habere söz konusu olan kişinin isim bilgilerinin, adres bilgilerinin açıkça verilmesi etik anlayışa göre hareket edilmediğini göstermektedir.

6. Suç Konusunu Ele Alan Haberler

x. Denetimli Serbestlikle Serbest Kalan Hırsız Çetesi 310 Bin TL'lik Soygun Yaptı**

İçerik: Haberde, Bartın'da daha önce tutuklanan ve 'denetimli serbestlik' hükümlerinden faydalanarak serbest kalan bir grup hırsızlık sanığının lüks yaşamı polisin dikkatini çektiği, Emniyeti Asayiş Şube ekiplerinin, polis merkezine giderek imza verme yükümlülüğü bulunan şüphelilerin oldukça lüks giyinmeye başladığını, sık sık eğlence mekânlarına gittiğini, lüks bir yaşam sürdüğünü tespit edince fiziki takibe başladığı aktarılmaktadır. Takip sonucu gözaltına alınan zanlıların soygun yaptıklarının anlaşıldığı anlatılmaktadır. Haberin sonunda denetimli serbestlikle ilgili bilgilendirici bir metin yer almaktadır.

* <http://www.hurriyet.com.tr/funye-ile-intihara-kalkisti-40686047> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

** <https://www.haberturk.com/denetimli-serbestlikle-serbest-kalan-hirsizlik-cetesi-310-bin-liralik-soygun-yapti-1871364> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Yorum: *Bu haberde de denetimli serbestlik yükümlülerinin tekrar suç işleme olasılıklarının bulunduğu mesajı verilmesiyle uygulamaya ilişkin olumsuz bir çerçeve çizilmektedir. Haberde denetimli serbestlikle ilgili uzman görüşünün alınması okuyucuyu konu hakkında ilk elden bilgilendirmesi açısından anlamlıdır. Fakat zanlılarının isim bilgilerinin verilmesi etik anlayışa uygun davranılmadığını göstermektedir.*

y. Hapishaneden Çıkar Çıkmaz Hırsızlık Yaptı*

İçerik: Haberde Bolu'da, suç işlediği iddiasıyla hapisten çıktıktan üç gün sonra gözaltına alınan zanlının, adliyeye sevk edildiği, 19 yaşında olduğu ve son 4 yılda 360 ayrı hırsızlık suçundan kaydını olduğunu anlaşıldığı anlatılmaktadır.

Yorum: *19 yaşında bir gencin 4 yılda 360 ayrı suçtan kaydının olması, hapishaneye girip denetimli serbestlikle salıverilmesi uygulamada kaçırılan noktaların olduğunu göstermektedir. Bu haber de denetimli serbestlik uygulamalarına ilişkin olumsuz bir çerçeve sunmaktadır. Bir gencin hırsızlık suçundan hapishaneye girip çıktıktan çok kısa bir süre sonra tekrar aynı suçu işlemesi denetimli serbestliğin işlerliği hakkında soru işareti uyandırmaktadır.*

z. Acı Olay... Oğlunu Mezara, eşini Cezaevine Gönderdi**

İçerik: Haberde, Samsun'da baba Nesim Yıldırım'ın, oğlu Çağlar Yıldırım'ı öldürmesi anlatılmaktadır. Çağlar Yıldırım'ın birçok dav-

* <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/hapisten-cikar-cikmaz-hirsizlik-yapti-87940.html> (Erişim Tarihi: 29.09.2018)

** <https://www.gercekgundem.com/guncel/43269/aci-olay-oglunu-mezara-esini-cezaevine-gonderdi> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

ranışsal sorunları olduğu, şiddete başvurduğu, eşine, eşinin ailesine ve kendi ailesine zarar verme ihtimalinin olduğu ifade edilmektedir. Çağlar Yıldırım'ın uyuşturucu sorunu olduğu, bu konuda denetimli serbestliğe tabi olduğu ve buna rağmen AMATEM'e hiç gitmediği belirtilmektedir. Çıkan tartışma sonucu baba Nesim Yıldırım'ın, oğlu Çağlar Yıldırım'ı öldürdüğü aktarılmaktadır.

Yorum: *Uyuşturucu sorunu sebebiyle AMATEM'e gönderilen bir hükümlünün AMATEM'e hiç uğramaması, uyuşturucu sorununun devam etmesi, dolaylı olarak da suça eğilmesi, tartışma sonucu hayatını kaybetmesi okuyucuya trajik bir öykü sunmaktadır. Denetimli serbestlikle salıverilen kişinin, yönlendirildiği AMATEM'e gidip gitmediğinin kontrolünün yapılmaması denetimli serbestlik uygulamasının başarısız olduğu bir noktayı karşımıza çıkarmaktadır. Haberde söz konusu aile mensuplarının isimlerinin verilmesinin insan haklarına uygun habercilik anlayışının benimsenmediğini göstermektedir.*

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada, denetimli serbestlik uygulamalarının medyada ele alınışı incelenmiş, çeşitli internet sitelerinde konuyla ilgili yayınlanan 27 haber çalışmaya dahil edilmiştir. Seçilen haberler içeriklerine göre alt başlıklara ayrılmıştır. Denetimli serbestlik hükümlülerine verilen eğitim, kurs, sertifika ve meslek kazanımı ile ilgili olan haberler “Meslek Kazanımı-Kurs-Sertifika” başlığı altında, denetimli serbestlik hükümlülerine veya yakınlarına yapılan yardımların ele alındığı haberler “Yardım” başlığı altında, denetimli serbestlik hükümlülerinin yaptığı etkinlikler (fidan dikimi, çevre temizliği, ev boyama, sergi açma vb) “Etkinlikler” başlığı altında, denetimli serbestlikle ilgili güncel bilgilerin aktarıldığı ve denetimli serbestliğin tanıtımının yapıldığı haberler “Güncel Bilgiler-Tanıtımlar” başlığı altında, dene-

timli serbestlik hükümlülerin denetimli serbestlik uygulamasına tabi tutulduktan sonra işlediği suçların yer aldığı haberler “Suç” başlığı altında, denetimli serbestlik hükümlülerinin intihar girişimlerinin yer aldığı haberler ise “İntihar” başlığı altında incelenmiştir.

Denetimli Serbestlik uygulamalarının medyaya en çok yansıdığı alt başlık “Meslek Kazanımı-Kurs-Sertifika” alt başlığı olmuştur. Bu konuyla ilgili yapılan haberler genellikle denetimli serbestlik uygulamalarının bireyleri topluma nasıl kazandırıldığı konusunda olumlu örnekleri toplumla buluşturmaktadır. Denetimli serbestliğin amaçlarından biri olan, suç işleyen bireyleri topluma kazandırma ve yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmesi konusunda mesleki eğitimlerin verilmesi, kendi işlerini kurabilmeleri, istihdam olanağı yaratmalarının toplumun suçlu bireylere olan bakışını değiştirdiği düşünülmektedir. Bu alt başlıkta yer alan haberlerde kullanılan görsellerin etik anlayışa uygun olarak kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan görsellerde bireylerin kimliklerinin gizlenmesine önem gösterilmiştir.

“Yardım” alt başlığında yer alan haberlerde sadece yetişkinlerin değil çocukların da denetimli serbestliğe tabi tutulduğu görülmektedir. Bunun da okuyucuya konu hakkında farkındalık kazandırdığı düşünülmektedir. Ayrıca çeşitli kurul ve kuruluşların maddi yetersizlikleri olan denetimli serbestlik yükümlülerine yardımda bulunulmasının diğer kurul ve kuruluşlara da örnek olabileceğini düşündürmektedir. Bu başlıkta yer alan haberlerde de yardımda bulunulan kişilerin yüzleri kapatılarak haklarına saygılı davranıldığı görülmektedir.

“Etkinlikler” alt başlığında da denetimli serbestlik hükümlülerinin fidan dikimleri, resim sergisi açmaları, onarım işleri, ev boyama, çevre temizliği gibi konularda görev almaları hem hükümlülerin toplumla iç içe olmaları adına hem faydalı bir işte bulunmaları adına olumlu sonuçların ele edildiği uygulamalar olarak karşımıza çıkmak-

tadır. Toplumun da hükümlülere karşı daha ılımlı bir bakış açısında sahip olmalarına katkıda bulunacağını akla getirmektedir. Ayrıca bu tür haberlerin yapılması diğer denetimli serbestlik müdürlerinin de çeşitli faaliyetler yapılabileceği konusunda model oluşturacaktır. Denetimli Serbestlik hükümlülerinin topluma faydalı birer birey olarak geri dönmelerinde neler yapılacağı konusunda geniş bir yelpaze sunmaktadır. Sanatsal faaliyetlerde bulunan bireylerin o alanla ilgili uzman kişilerle görüşmelerinin sağlanması da bireylerin iyilik hallerine etki edebilir ve daha üretken ve uyumlu birer birey olmalarına katkı sunabilir.

“Güncel Bilgiler-Tanıtımlar” alt başlığında denetimli serbestlikle ilgili resmi makamlardan alınan bilgiler topluma aktarılmıştır. Denetimli serbestliğin, af olmadığı, belirli suçlara özel uygulandığı, farklı biçimlerinin olduğunu öğretmesi açısından anlamlıdır. Üniversite öğrencilerine, ilgili bölümlere seminerler verilmesi uygulama hakkında daha çok kişinin bilgi sahibi olmasında etkili olacaktır. Bu çalışmaların halka da yayılması, denetimli serbestlik hükümlüleri ile ilgili herkesin bir şeyler yapabileceğinin vurgulanması, uygulamadan daha verimli sonuçlar alınmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca OMÜ örneği bireylerin kendilerini toplumun bir parçası olarak görmelerine katkı sağlayan bir uygulamaya adım atarak, insan haklarına duyarlı davranmanın önemine dikkat çekmiştir.

“Suç” alt başlığı altında yer alan haberlerde de denetimli serbestlik yükümlülerinin uygulama ile dışarı çıktıklarında işledikleri suçlar yer almaktadır. Bu haberler, uygulamanın olumlu sonuçlarına gölge düşürmekte ve toplumun denetimli serbestlik hükümlülerine “potansiyel suçlu” bakış açılarını pekiştirici rol üstlenmektedir. Denetimli serbestlik uygulamasının takibinin iyi yapılmadığını düşündürmektedir. Uygulamanın bazı konularda revize edilmesi gerektiğini söylemeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca her ne kadar suçlu da olsalar

bireylerin kimlik bilgilerinin paylaşılmaması gerektiği konusunda haber yapımcılarının eğitilmesi, bilinç kazanmaları gerekmektedir.

“İntihar” alt başlığı altında yer alan haberler de “Suç” başlığında olduğu gibi denetimli serbestliğin iyi örneklerine tezatlık teşkil etmektedir. Denetimli serbestlik sonrası intihara kalkışan, intihar eden bireylerin haberlerinin yapılması denetimli serbestliğin izleme ve kontrol mekanizmasının işlerlik göstermediğini bu konuda ruh sağlığı uzmanlarından, sosyal hizmet uzmanlarından destek alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bireylerin denetimli serbestliğe tabi tutulacak suçlarının iyi irdelenmesi, bireyin salıverilmesi sonucu iyilik halini koruyup koruyamayacağından emin olunmalı, önleyici çalışmalarla risk faktörleri en aza indirilmelidir. AMATEM’e yönlendirilen bireyin takibinin yapılmamasının birçok olumsuz sonuca sebep olduğu haberde görülmektedir. Bunun yanında bireyin aileye, topluma geri döndüğünde uyum sağlayıp sağlamayacağı değerlendirilmeli bu konuda gerekli rehberlik çalışmaları yapılmalıdır. Bu destek sadece bireye değil, ailesine ve topluma da verilmelidir. Söz konusu hükümlülerin topluma geri kazandırılmaları için topluma düşen sorumlulukların neler olabileceği konusunda da bilgilendirmeler yapılmalıdır. Dilin, düşüncüyü etkilediği göz önünde bulundurulduğunda haber üreticilerinin hak temelli bir dil kullanımı için eğitilmeleri de önem arz etmektedir. Haberlerde kullanılan görsellerin şiddeti, vahşeti yansıtmaması ve söz konusu kişiyi etiketlemesi açısından gerekli titizliğin gösterilmesi gerekmektedir. Böylesi olumsuz durumların kamuoyuyla buluşması denetimli serbestlik uygulamasının etkiliği hakkında bireyleri düşünmeye sevk etmektedir. Bunu önlemek adına birtakım yöntemler geliştirilmesi gerekmektedir. Denetimli serbestlikle salıverilen hükümlülerin tam anlamıyla rehabilite edilmelerini ve takiplerini sağlayacak uygulamalar yaparak, sosyal politikalar geliştirerek, personellerin yetkinliklerini güçlendirerek, bireyleri denetimli serbestlik merkezlerinde gönüllü

çalışmaya davet ederek, denetimli serbestlik uygulamalarının olumlu sonuçlarının artmasına katkı sağlanılabileceği düşünülmektedir. Denetimli serbestlik uygulamalarının işlerliği sorgulanmalı, hükümlülerin sıkıntı yaşadıkları konulardaki eksiklerin tamamlanması için gerekli altyapının oluşturulması önemli görünmektedir.

Kaynakça

- Foucault, M.**, *Hapishanenin Doğuşu*, Ankara İmge Kitabevi, 2013.
- Kamer, V.**, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, Adalet Yayınları, Ekim, 2007.

Web Siteleri

- Denetimli Serbestlikle Meslek Sahibi Oldular** <https://www.haberturk.com/denetimli-serbestlikte-meslek-sahibi-oldular-2160634#> (Erişim Tarihi: 30.09.2018)
- Denetimli Serbestlik Yükümlüleri “Aile Eğitimi” ve “İşkur Bilgilendirme Toplantısı”na Katıldı.** <https://www.mersinhaber.com/haber-denetimli-serbestlik-yukumluleri-aile-egitimi-ve-iskur-bilgilendirme-toplantisina-katildi/381725> (Erişim tarihi: 10.11.2018)
- Denetimli Serbestlik Yükümlülerine Girişimcilik Sertifikası** <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/izmir/odemis/denetimli-serbestlik-yukumlulerine-girisimcili-40998681> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)
- Hükümlüler, Meslek Edinerek Üretime Katkı Sağlıyor** <https://www.trthaber.com/haber/yasam/hukumluler-meslek-edinerek-uretime-katki-sagliyor-367255.html> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)
- Eski Hükümlü Kendi İşinin Patronu Oldu** (<http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/manisa/eski-hukumlu-devlet-destegiyle-isinin-patronu-40982186>) (Erişim Tarihi: 24.09.2018)
- Denetimli Serbestlik Yükümlülerine Kanser Anlatıldı** (<http://www.milliyet.com.tr/denetimli-serbestlik-yukumlulerine-kanser-mersin-yerel-haber-3018171/>) (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

Denetimli Serbestlik Yükümlülerine Önce Eğitim Sonda İş <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/denetimli-serbestlik-hukumlulerine-once-egitim-sonda-is-40989875> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

Ceyhan'da Denetimli Serbestlik Yükümlülerinin Çocuklarına Kırtasiye Yardımı <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/adana/ceyhan/ceyhanda-denetimli-serbestlik-yukumlulerinin-c-40984025> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

Van Koruma Kurulu Denetimli Serbestlik Tedbiri Altında Bulunan Yardıma Muhtaç Çocuklara Yardımda Bulundu <https://www.haber-turk.com/van-haberleri/64387879-van-koruma-kurulu-toplandidenetimli-serbestlik-tedbiri-altinda-bulunan-yardima-muhtac-106> (Erişim Tarihi: 09.09.2018)

Denetimli Serbestlik Yükümlülerine Gıda Yardımı Yapıldı <https://www.haberturk.com/mersin-haberleri/63206359-denetimli-serbestlik-yukumlulerine-gida-yardimi-yapildi> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Hükümlüler İmza Atmak Yerine Yüzlerini Tanıtıyor <https://www.haberturk.com/samsun-haberleri/16851255-hukumluler-imza-atmak-yerine-yuzlerini-tanitiyor> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Gümüşhane Üniversite Öğrencilerine Denetimli Serbestlik Anlatıldı <http://www.gumushane.gen.tr/v2/gumushane/universite-ogrencilerine-denetimli-serbestlik-anlatildi-2-h22136.html> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

1300 Kişi Elektronik Takipte <https://www.trthaber.com/haber/yasam/bin-300-kisi-elektronik-takipte-140395.html> (Erişim tarihi: 09.09.2018)

Denetimli Serbestlik Af Değildir <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/denetimli-serbestlik-af-degildir-266725.html> (Erişim tarihi: 09.09.2018)

456 bin 157 Kişi Denetimli Serbest <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/456-bin-157-kisi-denetimli-serbest-40936491> (Erişim tarihi: 09.09.2018)

Hükümlülerden Çevre Temizliği <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/hukumlulardan-cevre-temizligi-342291.html> (Erişim tarihi: 09.09.2018)

Yükümlülerden ‘Bin Dokunuş Bir Hayat’ Sergisi <https://www.haberturk.com/sirnak-haberleri/64507231-yukumlulardan-bin-dokunus-bir-hayat-sergisi> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Denetimli Serbestlik Yükümlüleri Kore Gazisi’in Evini Boyadı <https://www.haberturk.com/mugla-haberleri/64218547-denetimli-serbestlik-yukumlulere-kore-gazisiin-evini-boyadimugla-cumhuriyet-bassavciligi> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

İmza Atmaya Gitmeyi Unutan Adam Tutuklama Kararı Çıkınca İntihara Kalkıştı <https://www.posta.com.tr/imzaya-gitmeyi-unutan-adam-tutuklama-karari-cikinca-intihara-kalkisti-1404078> (Erişim Tarihi: 11.11.2018)

Cezaevinden denetimli çıktı, odasında kendini astı <https://www.memurlar.net/haber/773795/cezaevinden-denetimli-cikti-odasinda-kendini-asti.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2018)

Adana’da 4 Ay Önce Cezaevinden Çıktı Evde İntihar Etti <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1437918-adanada-4-ay-once-cezaevinden-cikti-evde-intihar-etti> (Erişim Tarihi:11.11.2018)

Bursa’da cezaevine girmemek için adliye sarayında intihara kalkıştı <http://www.bursadabugun.com/haber/bursa-da-cezaevine-girmemek-icin-adliye-sarayinda-intihara-kalkisti-835275.html> (Erişim Tarihi: 11.11.2018)

Fünye İle İntihara Kalkıştı <http://www.hurriyet.com.tr/funye-ile-intihara-kalkisti-40686047> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Denetimli Serbestlikle Serbest Kalan Hırsız Çetesi 310 Bin TL’lik Soygun Yaptı <https://www.haberturk.com/denetimli-serbestlikle-serbest-kalan-hirsizlik-cetesi-310-bin-liralik-soygun-yapti-1871364> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Hapishaneden Çıkar Çıkmaz Hırsızlık Yaptı <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/hapisten-cikar-cikmaz-hirsizlik-yapti-87940.html> (Erişim Tarihi: 29.09.2018)

Acı Olay... Oğlunu Mezara, eşini Cezaevine Gönderdi <https://www.gercekgundem.com/guncel/43269/aci-olay-oglunu-mezara-esini-cezaevine-gonderdi> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

1. GÜN ÜÇÜNCÜ OTURUM

CEZAEVLERİ YERİNE VE CEZAEVLERİNDE ONARICI ADALET UYGULAMALARI

Galma Akdeniz*

Ben konumuza onarıcı adalet perspektifiyle değinmek istiyorum. Bu toplantının konusu cezaevlerinin *alternatifleri* olduğundan, cezaevlerini aslında belli bir adalet anlayışın çerçevesinde kullandığımızı hatırlamamız gerekiyor. Onarıcı adalet perspektifi, bu klasik *cezalandırıcı adalet* anlayışının bir alternatifi olduğu için, farklı bir adalet yapma, yaratma yöntemi düşünebilir miyiz diye kendi kendimize sormalıyız. Mevcut ceza adalet sistemini ve onunla beraber gelen cezalandırma biçimlerini de bu alternatif adalet anlayışın içine yerleştirilmesi mümkün mü, yoksa onlara da alternatif düşünebilir miyiz? Biraz bundan bahsedeceğim.

Onarıcı adalet kavramı hâlâ çok bilinen bir kavram değil. Nedir peki, onarıcı adalet? Yeni bir adalet anlayışı olarak 1970'lerde karşımıza çıkmaya başlıyor. 1990'lardan sonra da özellikle popülerite kazanıyor. Onarıcı adalet farklı bir adalet yapma anlayışıdır –adaleti-

* İstanbul Bilgi Üniversitesi

nin kendinin ne olduğuna dair, adaletin nasıl sağlandığına dair farklı bir anlayış olarak tanımlanabilir– aynı zamanda şu anda dünyada bir sosyal hareket halini de almıştır ve bu anlamda onarıcı adalet hareketinden de bahsetmemiz mümkündür. Şu anda bu onarıcı adalet fikirlerinde dayanan adalet mekanizmaları hem suçlar için hem başka tür çatışmalar için tüm kıtalarda kullanılmaktadır, farklı seviyelerde olsa da. Hem ceza adalet sisteminde farklı bir suça yanıt yöntemi olarak uygulanmakta, hem de toplumda problem çözme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Eğitim sistemlerinde disiplin soruşturmaları yerine, hatta işyerlerinde çalışanlar ve işveren arasındaki problemleri çözmek için de kullanılmaktadır. Sonuç olarak, sadece suç meseleleri için değil, farklı ve çeşitli çatışmalar için bir problemi çözme mekanizması olarak kullanıldığını görebiliyoruz.

Peki onarıcı adalet anlayışının klasik cezalandırıcı adalet anlayışından farkı nedir? Birinci konu, suç olayı yaşandıktan sonra, birisi suçu işledikten sonra, biz toplum olarak ve adımıza devlet, ceza adalet sistemiyle bu suça nasıl bir tepki veya nasıl bir yanıt vereceğiyle ilgilidir. Bu anlamda öncelikle kendimize şunu sormalıyız: Bu suça yanıtın amacı ne olmalı? Onarıcı adalet bu soruya alışık olduğumuzdan farklı bir cevap veriyor, ki ona birazdan döneceğim. İkinci konu da yöntem konusudur: Suça yanıtın ne olacağını karar verirken, kim ve nasıl karar vermeli?

Klasik cezalandırıcı adalet sistemlerinde, ki Türkiye'deki ceza adalet sistemi ve onun çerçevesinde oluşan suç politikaları da cezalandırıcı adalet yaklaşımıyla oluşturulmuştur, ceza adalet sürecinde cevabını bulmaya çalıştığımız sorular şöyledir: Hangi suçu işlendi, bu suçu kim işledi ve bu kişiyi nasıl cezalandıracağız? Varsayımımız şudur: Birisi suç işlediğinde, bir adaletsizlik yaratılmıştır, ve cezayı verdiğimizde (yani cezalandırarak) o adalet tekrar sağlanıyor. Cezalandırıcı bakış açısıyla kurulan ceza adalet sistemlerinde, cezanın belirlenmesi

ve uygulanmasıyla adalet dengesi yeniden oluşturuyor ve adalet sağlanıyor. Başka bir deyişle, adalet, olumsuz bir davranışta bulunan bir kişiye (suç işleyene), olumsuz bir şey uygulayarak (ceza) sağlanmış oluyor.

Onarıcı adalet başka bir yerden yola çıkıyor. Adalet sürecinde cevabını aradığı sorular farklıdır: Bir suç yaşandığında hangi zararlar oluştu, bu zararlar nasıl giderilebilir ve bu zararların giderilmesi için kimin neyi yapması gerekiyor? *Suçluluğa odaklanmak yerine, zarara odaklanmaya çalışıyoruz.* Suçu soyut bir hukuki kuralın ihlali değil, zararların oluşmasına sebep olan bir davranış olarak tanımlıyoruz, ve çıkış noktamız budur. Bu zararlar maddi olabilir, manevi de olabilir, ama daha da önemlisi ilişkisel de olabilir. Bir suç işlendiği zaman, bu toplumun içinde bir kopukluk yaratıyor ve insanların arasındaki güven ve güvenlik hissi sarsılıyor. Gruplar arasında ilişkiler sarsılabilir ya da kopabilir. Klasik ceza adalet sisteminde suça yanıt ve adalet yapma yöntemi olarak kullandığımız cezalandırma, aslında bu zararların hiçbirini onarmıyor, ele bile almıyor. Onarıcı adalet bakış açısının temel farklı da belki budur: Adaletin zararların onarılmasıyla sağlanacağını kabul ediyor. Ancak ve ancak yaratılan tüm zararlar onarıldığında, maddi manevi, ilişkisel, ancak o zaman bir adaletten bahsetmek mümkün. Onarıcı adalet bakış açısında göre, zararların onarılmasını sağlamayan ve bu anlamda suçun yarattığı problemi aslında çözmeyen bir sistem, adalet sağlayan bir sistem olamaz.

Yöntemler açısından onarıcı adalet nedir? Cezalandırıcı adalet sistemimizde, adalet yapmayı biz devlet kurumlarına ve *adalet profesyonellerine* delege ettik, mahkemelere bıraktık bu işi. Adalet profesyonellerine: “Adaletin ne olduğunu, nasıl olması gerektiğini siz karar verin” dedik, toplum olarak. Onarıcı adalete dayanan yöntemlerde, onarılması istenen zararların ne olduğunu ve bunların nasıl onarılması gerektiğini mahkemeler, devlet, adalet profesyonelleri değil;

tarafklar (çatışmadaki paydaşlar) *kendileri* karar vermeli. Zararların ne olduğunu dışardan birisi taraflardan iyi bilemez ve zarar görenin kendini onarılmış hissetmesi için ne olması gerektiğini kendisinden kimse iyi bilemez bakış açısı mevcuttur. Onarmaya odaklanırken, nelerin onarılması gerektiğini düşünölmeli? Onarıcı adalet bakış açıcı bir suç olayında mağdur ve faili karşı taraflar olarak görmek yerine, bir çatışmayı birlikte çözmesi gereken bir paydaş olarak görüyor. Böylece sadece suçun sebebiyle mağdurun yaşadığı zararlar değil, failin de toplumdaki kopmuş olması, dışlanmış olması da düzeltilmesi gereken bir zarardır. Tekrar yeniden entegrasyonun başlatılabilmesi için ve o bozulan ilişkilerin düzeltilmesi için, suça konu olan davranışların yarattığı sonuçlara dair sorumluluğu üstlenmesi önemli bir ön şart oluyor. Onarıcı adalet perspektifiyle bakınca, ki bunu şimdiye kadar fark etmişsinizdir, adalet bir bireye devlet kurumları tarafından bir şey yaparak değil, suçu işlemiş kişilerin karşısında bu suçtan etkilenmiş kişilerle beraber birlikte çözmesi gereken bir meseledir.

Bu belki şu anda biraz teorik ve ütöplik bile gelebilir. Fakat değil. Onarıcı adalet bakış açısı bir çok ülkenin adalet politikasında önemli yer alıyor. Hatta 3 Ekim 2018'de Avrupa Konsey Bakanlığı Komitesi, ceza uyumsuzluklarında onarıcı adalet hakkında bir yeni bir tavsiye kararını kabul etmiştir.*

Cezaevlerini onarıcı adaletle nasıl ilişkilendirebiliriz ama? Bir tarafta, cezaevleri (cezalandırıcı adalet sistemin bir aracı olarak) *yerine* onarıcı adalet kullanılabilir. Bu çerçevede onarıcı adalet mekanizmaları öncelikle bir diversiyon yöntemi olarak kullanılabilir. Diğer tarafta, cezaevlerinin *içinde* onarıcı adalet yaklaşımı ve mekanizmalarını kul-

* Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Restorative Justice in Criminal Matters <https://rm.coe.int/cm-rec-2018-8-concerning-restorative-justice-in-criminal-matters-03-10/16808e3b08>

lanmak mümkün olabilir mi- Son olarak da onarıcı adalet alternatif değil de cezalandırmayla *beraber* ek bir adalet sağlama yöntemi olarak da kullanılabilir.

Diversiyon mekanizması olarak onarıcı adalet

Diversiyon kavramı bu toplantıda daha önce konuşuldu ve Adalet Bakanlığı'ndan gelen konuşmacı Türkiye'de de bir çok diversiyon mekanizmanın olduğunu söylemişti. Peki diversiyon mekanizmaların amacı nedir? Bir suç işlendikten sonra ceza adalet sisteminin aynı zamanda etiketleyici, ister istemez izole edici, insanları toplumdan dışlayan bir sistem olduğu için, ceza adalet sistemin içine çekilmek tek başına hem birey hem toplum açısından yeni birtakım zararları yarattığı artık kabul edilen bir gerçektir. Bundan dolayı, cezalandırıcı ceza adalet sistemlerinde bile cezalandırmanın her suç için iyi bir yanıt olmadığı kabul edilmektedir ve yerine mümkün olduğu kadar çok kişinin sistemin dışında yönlendirmesi amaçlanmaktadır. Diversiyon politikaları bu amaca hizmet eder: Suç işlemiş kişileri yargılayıp cezalandırmak yerine, alternatif birtakım yöntemlerle ceza adalet sistemi dışına yönlendirmek. Peki, onarıcı adalete dayanan mekanizmalar bir diversiyon mekanizması olarak da kullanılabilir mi?

Bu amaca hizmet eden farklı uygulama örnekleri var aslında dünyada. Bunlardan en yaygın olanlar mağdur-fail arabuluculuğu, konferans ve çemberlerdir. Çember "Circle" olarak bilinir ve amacı suça verilen yanıtın ne olacağını toplumun da katılımını sağlayarak ortak bir girişimle belirlemektir. Çok spesifik bir metodolojisi var ve diğer onarıcı mekanizmalardan daha geniş çaplı bir katılım sağlar, hatta adalet sistemi profesyonellerini de dahil eder. Kanada'da ortaya çıkan bu mekanizma, genelde daha küçük pilot projeler olarak uygulanıyor Kanada ve ABD'de, fakat Avrupa'da da kullanım olasılığını de-

ğerlendirmek amacıyla pilot projeler de yapılmıştır.* Aile ve toplum konferansları başka bir onarıcı adalet mekanizmasıdır. İlk uygulamalarını Avustralya’da ve Yeni Zelanda’da görüyoruz. Yeni Zelanda’da çok yaygın bir hale getirildi, özellikle suça sürüklenen çocuklar için. Bu durumdaki çocukları “suçlu” olarak görüp adalet sistemine almak yerine, “desteğe ihtiyaç duyan” çocuklar olarak tanımlanıp, aile konferansları yardımıyla onların suçluluğuna bir çözüm üretilmeye çalışılır. Böylece çocuk suçluluğu toplumun katılımıyla çözülmesi gereken bir problem olarak ele alıyorlar.

Üçüncü en yaygın kullanılan yöntem mağdur-fail arabuluculuğudur. Mağdur-fail arabuluculuğu şu anda tüm kıtalarda öyle veya böyle bir formatta var ve kullanılmaktadır, Avrupa ülkeleri de dahil. Ben kısaca bu yöntemden bahsedeceğim.

Klasik ceza adalet sürecinin akışını hayal edin: Suç soruşturulur, savcılık dava açmaya karar verir, kişi yargılanır ve suçlu bulunursa mahkeme tarafından cezaevine gönderilir. Diversiyon bu akışı bir yerde kesmeyi amaçlıyor. Mağdur-fail arabuluculuğu, dünyadaki en iyi örneklerinde, savcılık tarafından dava açılması yerine kullanılmaktadır. Genelde savcılık aşamasında ve savcılar tarafından diversiyon olarak kullanılır. Mağdur-fail arabuluculuğunda, bir mahkemede birtakım rasyonel kurallar çerçevesinde ve sıradan insanlardan çok uzak ve yabancı bir süreçle suç işleyen hakkında karar vermek yerine, bir kolaylaştırıcının (arabulucu) yardımıyla taraflar aktif bir biçimde ne yapılması gerektiğine birlikte karar verirler. Başka bir deyişle, suç olayının nasıl çözülmesi gerektiğini ve adaletli çözümün ne olduğuna dair taraflar kendileri karar verirler. Bu şekilde işleyen adalet süreci dikey ve hiyerarşik değil, yatay ve katılımcıdır. Kutuplaşma yerine diyalog odaklıdır: Yargılama ister

* Daha çok bilgi için bkz. <http://circlespaceurope.org/> ve http://euforumrj.org/assets/upload/PMC_EU_2_Research_Report_Final_Version_RevVer-HJK.pdf

istememez tarafları *kazanan* ve *kaybeden* olarak ayırır, mağdur ve faili *karşı* taraf olarak isimlendirir ve etiketler.

Onarıcı mekanizmalarda şu gerçeği kabul ediyoruz: Hiçbir suç olayı sadece hukuki bir mesele değildir. Bir suç işlendiği zaman ihlal edilen de sadece bir hukuki kuralı değildir, birçok başka problem de ortaya çıkarır. Mahkemelerde hukuki meseleler dışında herhangi bir şey konuşma imkânı olmuyor ama mağdur-fail arabuluculuğunda suçun bu *diğer* sonuçlarını konuşma imkânı oluşuyor: İnsanlar nasıl etkilendi bu suçtan? Hâlâ etkilenilmiş hissediyorlar mı? Yaşadıkları suç ve mağduriyet hayatlarını nasıl değiştirdi? Ne gibi yeni ihtiyaçlar yarattı? Tekrar güvende hissetmeleri için ne olması gerekir? Kısaca onarmayı gerçekleştirmek için nelere ihtiyaç olduğunu mağdur-fail arabuluculuğu sürecinde konuşulabilir.

Suçun mağduru açısından bunun faydası nedir? Araştırmalar gösteriyor ki suç mağdurları, ceza adalet sürecinde ikinci mağduriyeti yaşıyorlar: Kenara itilmiş, adalet sistemi tarafından araç haline getirilmiş, umursanmamış hissediyorlar. Nitekim ceza adalet sürecinde mağdurlar hakkında pek bir karar verilmez. Ceza adalet süreci faille ilgileniyor. Onarıcı süreçlerde ama mağdurlar merkezidir: Proaktif bir şekilde sürece katılırlar, kendi zararlarını ve ihtiyaçlarını konuşabilirler, taleplerini dile getirebilirler, ifade etmek istedikleri şeyler varsa ifade edebilirler. Odak noktası *ihlal* yerine *zarar* olduğu için, *suçlu(luk)* yerine *mağdur(iyet)* aslında merkezi konudur.

Suç işlemiş kişi açısından böyle bir mekanizmaya katılmanın faydası nedir? Öncelikle, diversiyon kişiyi ceza adalet sisteminden uzaklaştırıyor ve böylece kişinin yeniden topluma entegre olması için bir kapı açılıyor. Tarafların arasında bir diyalogun başlaması, topluma yeniden entegrasyon sürecinin birinci basamağıdır. Cezaevlerinde özellikle cezalandırma yöntemlerimiz tam tersidir, uzaklaştırma ve izolasyon: Toplumdan kişiyi uzaklaştırıyor ve aynı zamanda etiketliyor.

Mağdur-fail arabuluculuğu ve onarıcı mekanizmaları tam da buna ters işliyorlar, çünkü kişiyi toplumdan itmek yerine tam tersi kişiye topluma geri çekiyorlar. Bir anlamda, “Bir yanlış yaptım, ama onu düzeltirsen seni tekrar kabul ederiz” mesajı veriyor, bir el uzatıyor.

Bir de çok kısaca cezaevlerinin içerisinde onarıcı mekanizmalardan bahsetmek istiyorum. Onarıcı mekanizmaları cezaevlerin içinde kullanıldığında, ceza adalet sistemi yerine bir alternatif hal almıyor, sadece mevcut cezalandırma kurumlarını biraz daha onarıcı bir formata sokuyor. Böylece cezalandırıcı sistemin olumsuz sonuçlarını da azaltılabilir. Cezaevlerinde onarıcı mekanizmalar mağdur hakları çerçevesinde de ele alınabilir. Suç işlemiş birisi ceza adalet sürecinin sonunda cezayı aldığı için cezaevinde bulunuyorsa, o kişinin sonunda cezaevinden çıkacağını ve çıktıktan sonra belki mağdurla bir yerde karşılaşacağını, belki aynı ortamda yaşayacağını unutmamak lazım. Bir şekilde o kişiler yeniden aynı ortamda bulunabilirler ve bu hem mağdur hem fail için tedirgin edici bir mesele olabilir. İkincisi, araştırmalar gösteriyor ki suç mağdurları mağduriyetlerine anlam vermeye çalışırlar ve bu süreç travma atlatmanın çok önemli bir parçasıdır. O çerçevede, “Niye ben? Niye benim başıma bu geldi? Gene başıma gelmeyeceğinden nasıl emin olabilirim?” gibi soruları olur. Klasik ceza adaleti ve yargılama süreci, mağdurların bu tarz sorularına cevap vermekle ilgilenmez. Ama onarıcı mekanizmalar çerçevesinde cezası infaz edilen suçlular ve mağrurlar arasında, kontrolü bir ortamda ve bir kolaylaştırıcının yardımıyla, karşılaşmalar düzenlenebiliyor.

Bu tarz uygulamalar gördüğümüz örneklerde genelde mağdur hakları ya da mağdur destek birimleri tarafından yürütülür ve genelde mağdurların talebi üzerinde işler. Mağdurlar böyle bir görüşmeyi/karşılaşmayı talep ettikleri zaman, karşılaşmayı yönetecek olan kolaylaştırıcı hem faille hem mağdurla mutlaka ayrı ayrı hazırlama gö-

rüşmeleri yapar. Anca iki taraf da uygun görürse, iki taraf da bunu isterse, cezaevlerinde kontrollü bir diyalog için bir araya getirilebiliyorlar. Böyle bir süreç, hukuki bir süreç değil, kişisel bir süreçtir ve genelde katılımın ödüllendirilmemesi tercih edilir (mesela böyle bir görüşmeye katıldı diye failin daha erken cezaevinde çıkması gibi), ki mağdur için onarıcı olması gereken bu mekanizma fail için bir araç haline dönüşmesin. Amaç, aslında, suçtan dolayı bozulan toplumsal yapının azcık da olsa tekrar düzeltilmesi ve onarılmasıdır. Bu tarz uygulamaların bir çok örneği var: ABD’de Minnesota eyaletinde böyle bir proje Ceza İnfaz Birimi (Minnesota Department of Corrections) tarafından yürütülmekteyken,* California eyaletlerinde (Insight Prison Project**) ve Belçika’da (Suggnome, Moderator***) benzer çalışmalar sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmektedir.

Özür mektupları diye başka bir onarıcı uygulama var. Öncelikle, olur da fail özür dilemek isterse, bunu bilmek/duymak ister mi diye mağdura soruluyor. Mağdur olumlu yanıt verirse, suç işlemiş olan kişi *kendisi* özür dilemek istediğini karar verirse bir noktada, mağdura bir mektup yazıp gönderilmesine izin verilir. Mağdurdan önce onay almak tabii çok önemli, yoksa ikinci mağduriyet yaşanabilir. Böyle bir uygulamanın amacı cezalandırılmanın ötesine gitmektir. Cezaevine bir alternatif değil ama cezanın tek başına ne mağdurun, ne failin ihtiyaçların karşıladığını kabul edip, ek bir olanak yaratmaktır.

Son olarak da onarıcı adaleti suçlular açısından terapeutik bir yöntem olarak ele alan uygulamalar var. Bu tarz uygulamaların amacı suç işlemiş kişilerin yarattıkları mağduriyetler ve zararlar konusunda farkın-

* Daha çok bilgi için bkz. <https://mn.gov/doc/victims/restorative-justice/victim-initiated-restorative-practices/>

** Daha çok bilgi için bkz. <http://www.insightprisonproject.org/>

*** Daha çok bilgi için bkz. <http://moderator.be/>

dalıklarını arttırmak. Tipik bir uygulamada, cezaevindeki suç işlemiş kişiler suç mağdurlarıyla (fakat mağdurlar bizzat o suçluların suçlarındaki mağdurlar değil, başka suçların mağdurları) bir araya getiriliyorlar, yapılandırılmış tartışmalar için. Bu tartışmalar grup çalışması olarak genelde altı-yedi hafta devam eder ve empati geliştirmeye yönelik grup çalışmaları içerir. Bu tipteki en önde gelen projelerden 1996'dan beri yürütülen Syncamore Tree Project'tir (Prison Fellowship International tarafından yürütülmektedir).^{*} Syncamore Tree Project'ten ilham alan başka projeler ve uygulamalar da zamanla gelişmiştir.

Son olarak onarıcı adalet aynı zamanda cezaevlerinde bir cezaevi yönetme prensibi olarak da kabul edilebilir. Bu sefer onarıcı mekanizmalar, cezaevinin içinde işlenen disiplin suçları için diversiyon olarak kullanılabilir. Onarıcı mekanizmalar suçlular arasındaki çatışmalar için kullanılabilir gibi, ama suçlu ve cezaevi personeli ve yönetimi arasındaki çatışmalarda da kullanılabilir ya da hatta personel arasında yaşanan çatışmalar için de kullanılabilir. Tüm çatışmalarında onarıcı mekanizmalarını kullanan, *onarıcı kültür* etrafında kurgulanmış kurumları hayal etmemiz bile mümkün olabilir.

Peki, Türkiye'de bunlardan ne var? Cezaevleri yerine, yani diversiyon olarak, kurgulanmış mağdur-fail arabuluculuğuna benzer *uzlaşma* isimli bir uygulama var. Bu uygulama 2005'teki yeni ceza kanunlarıyla birlikte ceza adalet sistemimize girdi. Kanunun madde gerekçelerine bakıldığında, kanun koyucunun bu uygulamanın onarıcı prensiplere dayanması gerektiği görüşünde olduğu anlaşılıyor. Fakat zaman için *uzlaşma* onarıcı adaletten çok uzaklaştı. Evet, mevcut ceza adalet sisteminde bir diversiyon yöntemi olarak kullanılmaktadır ama onarma yerine, ceza yargılamasına hızlı ve ucuz bir alternatif olarak sistemimizde yer almaktadır.

* Web sitesi için bkz. <http://restorativejustice.org/we-do/sycamore-tree-project/#sthash.jvzZ9RCg.dpbs>

Kısaca, Şu anda TŐrkiye’de suç ve mağduriyet alanında onarıcı adalet bakış açısında uygulamalar var mı diye soracak olsak, cevabı *yoktur*. Peki imkân var mı? Var aslında, her zaman var, ŐnkŐ onarıcı adalet, sistemin içindeki gerçek insanların gerçek talep ve ihtiyaçlarına cevap vermektir. Bu hem mağdurlar hem failer için de geçerli olduğu için, devlet tarafından Adalet Bakanlığı’nın farklı birimleriyle çalışılması da mŐmkŐn olabileceği anlamına gelmektedir. Bir tarafta Ceza ve Tevkifevleri Genel MŐdŐrlŐđŐ, diğer tarafta Mağdur Hakları Daire Başkanlığı ve Alternatif ŐzŐmler Daire Başkanlığı da bu alandaki geliŐmelere ve yeni giriŐimlere destek vermelidir.

DENEYİMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI: İYİ UYGULAMALARI DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ

Carolina Nascimento Santana*

Bu sunum üç bölüm halinde düzenlenmiştir. İlk olarak, bugün sizlere temsil ettiğim Prison Insider'in amaç ve çalışmalarını sunmak istiyorum. Ardından Fransa'da tutukluluğa alternatif –özellikle toplum hizmeti olarak– neler yapıldığını kısaca sunacağım. Son olarak, Prison Insider'in her ülkeden bilgi ve deneyim alışverişinin ve karşılaştırmasının değeri hakkında düşüncelerini paylaşacağım.

Prison Insider, 1990 yılında Uluslararası Hapishane Gözlemevi'ni (IOP) kuran, gazeteci ve aktivist Bernard Bolze tarafından kurulmuştur. Kuruluşumuz bir bireyin fikri ile yüksek derecede motive ve adanmış bir takımın buluşmasının ürünüdür. 2015'de kurulan Prison Insider'in ana amacı, hapishane koşulları hakkında farkındalık yaratmak ve özgürlüğünden mahrum insanların onurunu ve hak-

* Prison Insider

larını duyurmaktır. Bizler bağımsız bir kuruluşuz ve temel hakların evrensel ve ayrıştırlamaz olduğunu kabul ediyoruz.

Çalışmalarımız dünyanın her yerindeki hapisanelerden külli ve farklı formatlarda yayılmış bilgilerin gözleminden meydana gelmektedir. Bunlar: parçalanmış notlar, gazete makaleleri veya sadece uzmanlar için olan kalın raporlardır. Zanaatımız, ülke ülke tutukluluk koşulları hakkında gerçek, detaylı ve güncel bilgiyi herkese –bireyle-re, gazetecilere, avukatlara, sivil toplum kuruluşlarına, mahkûmların akrabalarına, araştırmacılara– sunmaktır. Web sitemizde toplanılan bilgiler, tutukluluk koşullarını sorgulayabilmesi gereken ve iyi uygulamaların devamlılığını destekleyebilen sivil toplum için açık erişime sahiptir. Sitemizdeki bilgiler, ülke profilleri, ifadeler, foto grafik veya grafik projeler, basın makaleleri ve bilimsel makaleler formlarında üç dile çevrilmiş haldedir. (İngilizce, Fransızca, İspanyolca.)

Tutukluluk koşulları üzerinde çalışırken, aynı zamanda daha az hapisaneye sahip, hükümlerin özgürlüğü mahrum bırakmasının şart olmadığı ve adaletin anlamlı bir şekilde tecelli ettiği bir dünya istiyoruz. 11 milyon insanın halihazırda tutuklu bulunduğu bir dünyada, alternatiflerden bahsetmek bizim için gerekli gözükmektedir. Global trendler göstermektedir ki, buna karşılık, daha ve daha çok insan hapis cezası almakta ve hapisaneler kalabalıklaşmaktadır. Dünya çapında 112 ülkede, hapisanelerindeki yaşayacak yer sayısından daha fazla mahkûm bulunmaktadır ki, aşırı kalabalık hapisanelerdeki bireysel sorunların genel istatistiklere çoğu ülkede yansıtılmamasından bahsetmiyorum bile.

Yine de hapisanede harcanan zaman ortalaması genel olarak kısadır. Örneğin Fransa'da, ortalama mahkûmiyet süresi 10,6 aydır. Her yıl, Fransız hapisaneleri 86.000 erkek ve kadına yer vermektedir. Ancak görece kısa mahkûmiyet süreleri aynı zamanda bireylerin hayatlarında negatif etkiye sahiptir: mahkûmiyet hayatlara zarar verir,

aile bağlarını bozar ve kişiyi marjinalize ederek durumlarını istikrarsızlaştırır.

Fransa'da kısa hüküm sürelerine sürekli maruz kalınmaktayken, tutuksuz hüküm seçenekleri hâlâ az kullanılmaktadır. Geleneksel Fransız toplum görüşü ve kültürel öğretileri, cezalandırmanın hâlâ hapisle bağlantılı olduğu fikrine bağlıdır. Ancak Fransa'da adalet sistemi tutukluluğa alternatifleri içermektedir.

Günümüzde Fransa'da tutukluluğa mevcut alternatifler: şartlı tahliye ile ertelenmiş hükümler, adli takip ve toplum hizmeti. Sunumum için verilen sınırlı zaman nedeniyle bu bölümde toplum hizmetleriyle ilgili sorunlar üzerinde duracağım.

Topluma hizmet cezaları 1980'lerden beri Fransız mevzuatında yer almaktadır. Bu tedbir genel olarak kamuoyunda olumlu karşılanmıştır çünkü Fransız toplumunun iki ana değeriyle örtüşmektedir. Bunlar entegrasyon ve çalışmadır. Toplum hizmetleri iyi bilinen bir alternatif olmasına rağmen, Fransa'da genel mahkûmiyetlerin sadece %7'sini karşılamaktadır (2016). Resmi hukuki çerçeve, topluma hizmet cezalarını, "Bir kamu kuruluşu, özel veya toplumsal halk hizmet görevi veya yetkilendirilmiş bir kurumda topluma yarar sağlayan 20 ile 280 saat arasında ücretsiz çalışmayı kapsamaktadır." olarak tanımlamıştır.

Fransa'da toplum hizmeti iki ana sorunla karşılaşmaktadır. Birincisi, cezasını geçireceği toplumsal yapılardır. Bu türde yapılar hüküm giyen bireylerin, kuruluşları, şirketleri ve yerel otoriteleri içeren kuruluşlara toplum hizmeti için yerleştirmektedir. Günümüzde bu yapıların az olmasının nedeni, buna "cesaret" edilememesi veya bu imkânın farkında olunmamasıdır. İkincisi, hâkimlerin ev sahibi kurumların azlığını bilmesi ve teklif edebileceği görevler bulunmaması nedeniyle bireyleri hapis cezasına mahkûm etmek zorunda kalmasıdır. Bu cezanın desteklenmesi için, kurumlar, hâkimler ve sivil toplum arasında farkın-

dalığın artırılması çok önemlidir. Fransa'da toplum hizmetinin görünürlüğünün artırılması, değerlendirilmesi ve bu alternatif üzerine yansıtılması, yerel toplum hizmet aktörlerini bünyesinde barındıran TIG Forum adında bir platform tarafından sağlanmaktadır.

Bahsedilen, tutukluluğa alternatiflerin olumlu bir önlem olmasının ve farklı sosyal gruplara eşit uygulanmasının şart olmadığını önemini belirtmeliyiz. Toplum hizmeti için bahsederek, hüküm giyen kişiler arasında çok özel bir grubu etkilediğini dikkate almalıyız. Onların çoğu genç, erkek, nispeten vasıflı, işçi standardından uzak, bir engel taşımayan ve küçük suçlar işlemiş (özellikle hırsızlık, suça yataklık etme, trafik suçları ve kasıtlı şiddet) kişilerdir. Bu grup için toplum hizmeti cezası, tutukluluğun ağır sonuçlarına alternatif olarak, işçi pazarına girmelerine ve suç tekerrürünü önlemek için bir yoldur (hapishanelere oranla toplum hizmetlerinde suç tekerrürü oranı çok daha azdır).

Bu arada toplumun diğer alanları, toplum hizmetinde yeterince dikkate almamakta, örneğin çoğu ev sahibi kuruluş, kadın işçileri kabul etmemektedir. Kadınlar bu cezayı alanların sadece %7'sini oluşturmaktadır. Çoğu pozisyon, el işçiliğini ve fiziksel görevleri kapsadığı için (buna rağmen arabuluculuk, eğitim ve sekreterlik görevleri de vardır) bazı yapılar sadece erkek kabul etmektedir. İşçi dağılımındaki "cinsiyetçi" kalıbın aynı zamanda toplum hizmeti görevlerinde de olması dikkate değerdir. Ek olarak, az sayıda işveren engel sahibi insanlara ve büyük ihtimalle hapishaneye girecek evsizlere iş imkânı sunmaktadır. Bu sorunların farklı sosyal profillerde etkilerini göz önüne aldığımızda, hapishane yerine farklı tipte tutukluluğa alternatiflere ihtiyacımızın önemini göstermektedir.

Fransa'daki topluma hizmet cezaları hakkındaki bu kısa sunumun ardından, son konumuza geldik: Her ülkeden deneyim alışverişi yapmak ve bunları karşılaştırmak neden bu kadar önemli?

Suç işleyen insanlarla ilgilenilmesi ve tutukluluk uygulamaları ülkeden ülkeye büyük çapta farklılık göstermektedir. Bazı süreçler iyileştirmekte, bazıları da zarar vermektedir. Prison Insider’da bizler, her devletin suçlulara nasıl yaklaştığını ve ıslahın etkilerini bilmenin önemini vurgulamaktayız. Hapishane koşulları hakkındaki verilerin ve tutuksuz cezaların karşılaştırılması, bizlerin en iyi uygulamaları sunmamıza izin vermektedir. Bunlara örnek olarak, kişiden vazgeçmekten kaçınmak, suçun tekrerründen kaçınmak ve insan onuruna saygı göstermek verilebilir.

Hapishane cezasıyla ilgili olarak, hapis cezaları ve tutuksuz cezalarda suçun tekrerr oranları, tutuksuz cezalardan faydalanan mahkûmların hapis cezası alan mahkûmlara oranı, hali hazırda bu tedbirlere maruz kalan kişi sayısı ve diğerleri hakkında her ülkedeki alternatif cezalar üzerine bilgi toplayabiliriz. Bunlar her ülkenin uygulamaları ve ölçüleri hakkında nasıl karşılaştırma yapabileceğimizi gösteren örneklerdir. Bu bilgiyle, örneğin Fransa’da neden İtalya’ya oranla daha çok insanın hapis cezası aldığını sorgulayabilir veya bir başka yerdeki olumlu uygulama örneklerini kullanarak daha iyi çözümleri nasıl savunabileceğimizi kendimize sorabiliriz.

Prison Insider’ın amacı, net ve karşılaştırılabilir bilgiler elde edip genel bir anahtar soru örgüsü ile toplayıp analiz etmektir. Amacımız her ülkedeki yerel organizasyonların yardımıyla bu bilgileri ulaştırabilir kılmaktır. Sizleri (sivil toplum kuruluşları, öğrenciler, araştırmacılar, avukatlar) tutukluluğa alternatiflerle ilgili iyi uygulamaları desteklemek için bu bilgileri üretmeye ve paylaşmaya davet ediyoruz.

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Sorularınızı duymaktan ve diğer katılımcılarla konuyu tartışmaktan mutluluk duyacağımı belirtmek isterim.

CEZALANDIRICI YAKLAŞIMIN MAHPUSLARIN ÇOCUKLARI ÜZERİNE ETKİSİ VE FARKLI ÜLKELERDEN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Fulya Giray Sözen*

Kısaca kendimden bahsedeyim, adım Fulya Giray Sözen, Altınbaş Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümünde öğretim üyesiyim ama öncesinde bir herhalde on sene sivil toplum çalışmalarında yer aldım. Ağırlıklı olarak Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı'nda çalıştım. Bugün hem sivil toplum aracılığıyla cezaevlerinde yaptığım çalışmalardan sentez kurmaya çalışacağım hem de alternatifler üzerine aslında birtakım önerileri sizinle paylaşmaya çalışacağım. Onarıcı adalet kısmından yeterince bahsedildi dolayısıyla çok fazla oraya değinmeyeceğim ama bir yerde şunu belki de vurgulamam gerekiyor cezalandırıcı/denkleştirici adalet anlayışında aslında mağdurun/toplumun mağduriyeti ne yazık ki suçlunun cezalandırılmasıyla telafi edilmeye çalışılıyor, bir yandan denkleştirilmeye çalışılıyor. Ancak ne yazık ki bu telafi çoğu zaman suçlunun ailesinin, onların yakınlarının da mağdur olmasıyla karşılık buluyor ve bir yandan biz belki bu çocuklara, yani ebeveyni cezaevinde olan çocuklara, bu sistemin

* Altınbaş Üniversitesi

ortaya koyduğu tali mağdurlar da diyebiliriz. Çünkü gerçekten sistemin de aslında belki hiç öngörmediği ama dolaylı değil direkt olarak etkilediği bir grup.

Çocuk ve cezaevi hangi noktalarda bir araya geliyor? 12-18 yaş arası, ki bunu kullanmayı çok da sevmiyoruz, ama Çocuk Koruma Kanunu'nda hâlâ bu şekilde olduğu için bu şekilde ifade edeceğim, kendisi suça sürüklendiği için cezaevinde olan çocuklar; yani mahpus çocuklar. Bugün o kısma değinmiyor olacağım ben. Bunun yanı sıra 0-6 yaş arası olan grupta annesiyle birlikte cezaevinde kalan çocuklar veya anne ya da babası cezaevinde olduğu için ama kendisi dışarıda olsa dahi anne ya da babasını görüşlere, ziyarete giden çocuklar. Bu üç durumda çocukların cezaeviyle bir şekilde temas ettiğini ve ilişkiye geçtiğini görüyoruz. Bugün özellikle bu son iki grubu konuşuyor olacağız.

Kaç çocuk sorusu bence kritik bir soru. Kaç çocuktan bahsediyoruz? İstatistikleri tutuluyor mu, ne yazık ki tutulmuyor ve bilmiyoruz aslında. Ebeveyni cezaevinde olan şu an Türkiye'de kaç çocuk olduğunun resmi kayıtlarda ne yazık ki tutulan bir verisi yok. 0-6 yaş arası cezaevinde annesiyle birlikte kalan çocuklar Adalet Bakanlığı kurumlarında oldukları için bir şekilde onların sayılarını bilebiliyoruz. Bu sayı da kamuoyuyla direkt paylaşılmasa bile bilgi istediğimizde herhangi bir vatandaşla paylaşılabilir bu sayılar. Ama dışarıdaki çocukların sayısını ne yazık ki bilemiyoruz. Bu çocuklar dışarıda oldukları için asıl sorumluluk Adalet Bakanlığı'nda olmaya bilir. Ancak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ya da Milli Eğitim Bakanlığı da aslında bu verileri tutmuyor. Yani okullarda örneğin kaç çocuğun anne ya da babası cezaevinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın da elinde böyle veri yok ne yazık ki. Dolayısıyla aslında istatistiklerin tutulmaması bu grubun görünmediğini bize ifade ediyor ve ihtiyaçları da bir o kadar bilinmeyen, fark edilmeyen bir

gruptan bahsediyoruz. Avrupa Birliği ülkelerine baktığımızda birtakım rakamlar karşınıza çıkıyor. AB ülkelerinde anne ya da babası cezaevinde olan 800.000 çocuğun olduğu varsayılıyor. Onlar nasıl bu sayıyı buluyorlar? Tabii ki onlar da tek tek saymıyorlar, birtakım hesaplama yöntemleriyle, cezaevindeki bir mahpusun kaç çocuğu olabileceği varsayımından yola çıkarak aslında bir sonuca ulaşıyorlar. Avrupa Konseyi üye ülkelerinde de 2,1 milyon kadar çocuğun anne ya da babası cezaevinde olduğundan bahsediyoruz. Bizim ülkemizde biz de benzeri bir oran bulmaya çalıştık, ki elimizde cezaevi mahpus sayısı 2016'nın rakamları yani 185 binleri şu an çok çok aşmış durumdayız. Dolayısıyla bu rakam üzerinden sizlere sunmaya çalışacağım. TÜİK'in 2015 yılı doğurganlık oranı 2,14 bu sayıdan yola çıkarak, özetle vardığımız sonuç en az 400.000 çocuğun anne ya da babasının cezaevinde olduğunu düşünüyoruz. Bu rakamlar mahpusların her yaş grubundaki çocuklarını kapsıyor, yani çocuk olma rolünden bahsediyorum, 70 yaşındaki bir bireyin çocuğu da burada çocuk kategorisine giriyor. Şuradaki tabloda göreceksiniz bizi daha çok ilgilendiren grup tabii ki 21-39 yaş arası genç orta yetişkin mahpusların çocukları, burada da 250.000 civarı çocuktan bahsedebiliriz. Bu kategoride çocukların yaşları da daha küçülüyor elbette. Dolayısıyla sayılar nasıl bir tablonun karşımızda olduğunu anlamak ve ona göre önlemleri almak adına önemli.

Cezaevlerindeki 0-6 yaş arası çocuklar ikinci bir grup dedik. Onların sayılarına ilişkin evet nispeten elimizde birtakım rakamlar var. 500 civarıydı en son ama bu sayı son iki senede 700 civarına çıkmış durumda. Ülkemizde dışarıda bakım veren olmadığı ya da annenin bazı durumlarda bakım verene güvenmediği, çocuğunu emanet etmek istemediği durumlarda çocuklar cezaevinde anneleriyle birlikte kalabiliyorlar. Bazı geçmiş örneklerde bu çocuklar cezaevinde de doğabiliyorlardı. 0-6 yaş aralığını kapalı kurumda geçiren çocuklar, hayatlarının en kritik gelişim dönemlerini, çocuğa özgü olmayan bi-

rer yetişkin kurumunda geçiriyorlar. Birçok sorun var tabii ki 0-6 yaş arasıyla ilgili. Adalet Bakanlığı'nın da bu konuyla ilgili birtakım çalışmaları olduğunu biliyoruz. Yaşları en azından bölmeye ilişkin son dönemde birtakım çalışmalar vardı bildiğimiz kadarıyla. Ama bu sorunlar ne yazık ki bu kurumlar birer yetişkin cezaevi olduğu müddetçe devam ediyor olacak. Sadece 0-3 yaş arası çocuklar cezaevinde olsa dahi nihayetinde bu kurumlar birer yetişkin kadın cezaevi olduğu için sorunlar da devam ediyor olacak. Bu sorunlar neler diye baktığımızda, her şeyden öte mekânsal sorunlar var tabii ki. Sadece cezaevinin yapısı zaten o tahmin edebileceğiniz bütün olumsuzlukları barındırıyor ama sadece fiziksel özelliklerinden bahsetmiyorum, cezaevlerinin lokasyonları, şehrin çok dışında olması, ailelerinin belki çocuğun kardeşinin, babasının, yakınlarının ziyarete görüşe gelmekte zorlanıyor olmaları ve izole bir yaşam sürüyor olmaları. Oyun, oyuncak, çocuğun en kritik gelişim sürecini destekleyecek birçok etkenden ne yazık ki yoksun kalması. Uyarıcı eksikliğinin bulunuyor olması yine aynı şekilde. Dışarıyla temasın çok sınırlı olması, burada elbette biraz anne mahpusların da ne yazık ki dışarıya çocuklarına yollamak ve geri almakla ilgili bir endişesi olabiliyor. Anneler dışarı yollarsam çocuğumu tekrar alabilir miyim? Tekrar verirler mi? Ya da dış dünya çocuğuma belki çok güzel görünecek ve tekrar bu koşulları istemeyecek gibi kaygılarla da yollamak istemeyebiliyorlar. Okul öncesi eğitimdeki sorunlar, kreş, oyun odası gibi mekânların ne yazık ki yeterince olmaması ve aslında standart olmaması. Yani kendince belki idarecisinin çabasıyla ya da yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle oluşturulmuş bir oyun odası olabiliyor herhangi bir kurumda. Ama başka bir kuruma gittiğinizde Anadolu'da biraz daha yoksunluklar içerisinde olan bir kuruma gittiğinizde ne yazık ki bir kreş, oyun odası hiçbir şekilde bulamayabiliyorsunuz. Dolayısıyla bir standart uygulamanın olmadığını görüyoruz. Sosyalleşme ve akran ilişkisi ne yazık ki cezaevin-

de büyüyen çocuklarda çok sınırlı oluyor. Öyle ki bazen koğuşlarda sadece bir veya iki çocuk olabiliyor. Eğitim konusunda da tabii ki yine aynı sorunlar var. Sağlık, hijyen gibi temel meselelerde aslında çok ciddi problemler olduğunu görüyoruz 0-6 yaş arası çocuklarla ilgili. 2012 yılında birtakım olumlu adımlar atıldı. Denetimli Serbestlik Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair bir teklif sunulmuştu ve onun kabulünden sonra koşullu salıverilmesine iki yıldan daha az süre kalan 0-6 yaş arası çocuğu olan kadın mahpusların koşullu olarak salıverilmesi kararı alındı ve aslında bu olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. Bir yandan Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında bir protokol imzalandı. 0-6 yaş arası çocukların özellikle okul öncesi eğitim döneminde taşınmalı sistemle Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kreş ve anaokullarına gönderilmesi üzerine bir çalışmaydı bu, ama bunun da yazık ki uygulamada çok fazla karşılığını göremedik diyebilirim. Burada da taşıt sorunları, güvenlikle ilgili birtakım endişeler, kaygılar bu protokolün hayata geçmesini engelledi büyük ölçüde.

Çocuklar 0-6 yaş arasında cezaevlerinde olsun mu olmasın mı? Bunun artıları eksileri aslında bambaşka bir tartışma zemini olabilir. Her ülkede farklı uygulamalar mevcut ama genel itibarıyla biraz daha batılı ülkelerin aslında bu izni daha küçük yaşlarda durdurduğunu söyleyebilirim. Yani 0-3 yaş 0-4 yaşlar en fazla izin verilen yaşlar. Örneğin Almanya, İspanya'da açık ve kapalı kurum gibi ayrımlar var. 6 yaşa kadar izin veriliyor ama açık kurumda bir noktaya kadar, kapalı kurumda bir noktaya kadar izinler veriliyor. Örneğin Hollanda'da kapalı kurumlarda 9 aya kadar, yarı açık cezaevlerinde ve anne bebek ünitesinin olduğu –ki bu da tek bir cezaevi– kurumlarda ise 4 yaşa kadar izin var. Bu cezaevinin kampüsünün içerisinde anne bebek ünitesi var. Diğer mahpuslardan ayrı bir ünite. Orada 4 anne bebeğin kalabileceği şekilde dizayn edilmiş mekânlar olabiliyor. Norveç'te örneğin izin veriliyor. Danimarka'da babalara

da izin veriliyor. Ya da mesela Finlandiya'da, her konuda iyi örnek teşkil ettikleri gibi, burada da anne bebek üniteleri mevcut ve bu örnekte de yine anne ve bebekler aynı kurumlarda bir nevi sağlık kurumuna benzer hemşirelerin olduğu, çocuk gelişim uzmanlarının olduğu mekânlarda kalıyorlar. Yani aslında çocuğun üstün yararının öncelendiği, cezalandırmanın ikinci planda tutulduğu bir bakış açısı ortaya konuluyor diyebiliriz. AB ülkelerinde 0-6 yaş arası çocuklar cezaevinde yok denecek kadar az aslında. Örneğin İngiltere'de 3 kapalı cezaevinde 34, 1 açık cezaevinde de 20 çocuk kalıyor toplamda. Ve genelde de anne-çocuk üniteleri şeklinde kalıyorlar. Tabii psikolojik bir yorumla, bu alanda çalışan uzmanlar olarak, anne-çocuk arasındaki bağ çok önemli ve bu yerden bakmaya çalışıyoruz aslında konuya. Ama bir yandan Batılı ülkeler bu meseleyi ikame bakım verenin de çocukla bağ kurabileceği ve eksiklikleri telafi edebileceği üzerinden değerlendiriyorlar. Bu yorum bir bakıma anlamlı aslında, illa ki o bağ sadece anneye olmak zorunda değil, sağlıklı, güvenilir bir bakım veren de aslında annenin yerine çocuğun ihtiyaç duyduğu güveni, şefkati ve sevgiyi verebilir ve bu süreç kapalı kurumda değil dış dünyada gelişebilir. Örneğin İtalya da bize benziyor uygulama konusunda. Biraz daha sıcak ve geleneksel ülkelerde çocuğun yanı sıra annesinin yanısırdır bakış açısıyla daha vicdani bir yerden meseleye bakıyoruz. Dolayısıyla bu konuda bir fikir ayrılığı olduğunu söyleyebilirim ülkeler arasında. Ve batılı ülkeler şu an geline nokta aslında cezaevlerinde çocukların zaten olmaması gerektiğine dair artık bir inanç geliştirmiş durumdadılar.

Mahpusların çocukları genel olarak nasıl değerlendirilmeli? Dışarıdaki çocuklar da aslında cezaevine geliyorlar, görüşlere giriyorlar ve onlar da bir dolu zorluk çekiyorlar dışarıda. Ve "dışarıdaki çocuklarda aslında durum ne" diye baktığımızda, bu görsel de yine Avrupa'daki bir yayından alıntı aslında. Görsele baktığımızda çocuğun annesiyle bir yerde ve babasının çok devleşmiş kocaman bir halde

ve çok mutsuz bir halde başka bir yerde onları beklediğini görebilirsiniz. Çocuk bir ev figürü çizmiş ve evin ne yazık ki bir camı yok, eksik bir ev, noksan bir ev. Aslında bize birçok şey anlatıyor bir yandan. Ve dışarıdaki çocuklar için de gerçekten çok travmatik bir deneyim anne ya da babalarından birinin cezaevine girmesi. Çocuklar birçok duyguyu peş peşe birlikte yaşamak zorunda kalıyorlar. Korku, şok, birçoğu inkâr edebiliyor. Her gelişim döneminde çocuklar daha farklı tepki gösteriyor. Ergenlikte olanlar daha farklı bir tepki gösterebilirken daha küçük yaştakiler farklı reaksiyonlar verebiliyor, utanabiliyor, çok öfke duyabiliyorlar. Bunların yanı sıra bir yandan da anne ya da babalarının maruz kaldığı bu durumdan ötürü etiketleniyorlar. Birçok çocukta biliyoruz ki okul terki karşımıza çıkıyor, okula gitmek istemeyebiliyorlar. Dışarıdaki çocuklara bakım sağlayan anneanne, teyze, hala, babaanne gibi aile üyeleri bu durumun utancıyla ikamet ettikleri yerleri değiştirmek zorunda kalabiliyor ve aslında ciddi bir sosyal izolasyonla karşılaşılıyorlar. Diğer yandan ihmal-istismar riski de karşımıza çıkıyor, çünkü dışarıda olmanın böyle bir boyutu da var. Dışarıda bu çocuklar peki nerede kalıyorlar? Çünkü o da problemlili bir durum ve bakım verenlerin de yaşadığı bir dolu zorluk karşımıza çıkıyor. Ciddi ayrımcılık, yaftalama ve dışlanma mahpus ailelerin ve bakım verenlerin karşılaştığı zorluklar arasında. Mahpus ailelerinin yaşadıkları mekânları değiştiriyor olmanın bir sebebi de bu etkilerden uzaklaşmak. Bu aileler maddi zorluklar yaşıyorlar ve aile sistemlerinde ciddi bir değişimden bahsetmemiz mümkün. Burada tabii ki önemli olan benim biraz daha vurgulamak istediğim, her çocuğun, her ailenin aslında ihtiyacı birbirinden çok farklı ve çok bağımsız. Her çocuğun yaşadığı duygu da çok bağımsız. Dolayısıyla çocuğun içeride ya da dışarıda olmasıyla ilgili genel bir yorum yapmaktansa her çocuğun ihtiyacına yönelik bir bakış açısı sergilemek, kısacası çocuğun üstün yararını gözetilen bir bakış açısı sergilemek gerekiyor.

AB ülkelerinde COPE (Mahpusların Çocukları Avrupa Ağı) ağı var. Biz de zamanında Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı'yla bir proje yürütürken kendileriyle bir ortaklık geliştirmiştik. Bu ağ, anne babası cezaevinde olan çocuklarla çalışan doksana yakın sivil toplum kuruluşunun oluşturduğu bir ağ ve bu örgütlenme ciddi şekilde Avrupa'da olumlu adımların atılmasına vesile oluyor. Çeşitli eğitici materyaller hazırlıyor, okullarda öğretmenlerle çalışmalar yapıyor, ailelere danışmanlık veriyorlar büyük ölçüde. Dolayısıyla bir dolu olumlu adım atılmaya çalışılıyor.

Peki, ülkelerin sistemlerinde ne gibi olumlu adımlar var? Biz neresinden kendi kültürümüze, kendi hukuk sistemimize uyarlayabiliriz? Onunla ilgili de kısaca bilgi vermek istiyorum. Örneğin Norveç'te 2002'de yürürlüğe giren cezaların uygulanması yasası kapsamında bir cezanın uygulanması sürecinde çocuğun ebeveyne erişim hakkının mutlaka gözetilmesi gerektiği ve ziyaretlerin bu amaç için tasarlanmış bir odada gerçekleşmesi gerektiği, yani kapalı görüş ya da açık görüş gibi mekânlardan farklı olarak sadece çocuk ve ebeveyni için dizayn edilmiş ayrı mekânlarda bu görüşlerin yapılması gerektiği söz konusu. Fransa'da yine bir kanun önerisinde 16 yaşın altındaki çocuğu olan tek başına mahpus kadınlar için alternatiflerin değerlendirilmesine ilişkin birtakım hazırlıklar var. İtalya'da bir mutabakat metni var: İtalyan Adalet Bakanlığı, İtalya Çocuk Ombudsmanlığı ve İtalya'da sadece bu konuyla ilgili çalışan bir sivil toplum örgütü, bir araya geliyorlar ve bir mutabakat metni oluşturuyorlar. Bu da aslında hem sivil topluma hem bakanlığa hem çocuk ombudsmanlığına belli sorumluluklar yüklüyor ve bu kurumlar da bu sorumlulukları hayata geçiriyorlar. Belçika'da iyi örnek olabilecek uygulama da açık görüşlerin yapıldığı mekânlarda çocuklara özgü dinlenme alanı, hareket alanı gibi çocuk ve ebeveynin sanki evde normal bir yaşantıda geçirmeleri gereken zamanı çok mikro düzeyde kurgulamışlar ve dizayn etmişler. Aynı şekilde İtalya'da da cezaevin-

de ziyaretlerin yapıldığı alanlarda “yellow space” denilen sarı alanlar oluşturmuşlar. Bu alanlarda çocuklara özgü materyaller var ve anne-babasını görüşe gelen çocuk, yaşı kaç olursa olsun burada bulunan psikoloji, sosyal hizmet öğrencisi olan gönüllülerle vakit geçiriyor. Gönüllüler bu konuda çalışan sivil toplum kuruluşu tarafından eğitimlerden geçiyor ve bu sarı alanların standardını ilgili STK üstleniyor. Ve çocuk bu alanda aslında görüşe hazırlanıyor. Psikolojik olarak neyle karşılaşacak? Onu nasıl bir mekân bekliyor? İçeride onu nasıl insanlar bekliyor, tüm bu sorularla ilgili psikolojik bir hazırlık süreci oluyor. Bu psikolojik hazırlık için çocuğun temel kaygılarını giderecek bir ön hazırlık diyebiliriz. Örneğin şu sağdaki görselde bir harita görüyorsunuz. Çocuğa tek tek sen şimdi buradan gireceksin biraz ilerleyeceksin seni yeşil bir alan karşılayacak. Orada işte bak köpekler var –İtalya’da çünkü cezaevinin içerisinde köpekler olabiliyor– ama onlar iyi köpekler sana zarar vermeyecekler, ardından bir alana gireceksin park gibi bir alan, baban seni burada bekliyor gibi çocuğun karşılaşacağı tüm aşamalar aktarılıyor. İngiltere’de ise mahpusların ailelerine yönelik birtakım telefon hatları var, sorunlarıyla ilgili canlı destek alabilecekleri hatlar bunlar.

Türkiye’ye öneriler ne olabilir diye baktığımızda en temelde şunu söyleyebilirim, sivil toplum hafızasından yararlanmak bu noktada çok önemli. Ebette bakanlığın da birçok çabası olduğunu biliyoruz ama bir yandan sivil toplumla da eşgüdümlü çalışılıyor olunmasını gerekli görüyorum. Bu noktada hem Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı hem CİSST’in ya da TOÇEV’in birçok farklı projesi, çıktısı, gözlemi var anne babası cezaevinde olan çocuklarla ilgili. Bence biraz bu gözlemler önemsenmeli ve değerlendirilebiliyor olmalı her şeyden öte. Zamanı tasarruflu kullanmak adına burada noktalıyorum konuşmamı. Bu meseleyle ilgili de eğer farklı materyallere ihtiyacınız olursa 2016 yılında yürütülmüş olan Bekleyen Çocuk Projesi ekibinden gerekli materyalleri edinebilirsiniz. Teşekkürler.

2. GÜN BİRİNCİ OTURUM

GÜNEY AFRİKA HAPİSHANELERİ'NİN DURUM ANALİZİ VE HAPSETMENİN ALTERNATİFLERİNE İLİŞKİN ÇALIŞMALAR

Zia Alexandra Wasserman*

Günaydın ve bugün burada size sunum yapma şansını bahsettiğiniz için teşekkür ederim. Ben Sonke Gender Justice adında, devlete bağlı olmayan Güney Afrikalı bir kuruluşu temsil ediyorum. Bizler 2006 yılında kurulan, hiçbir siyasi partiye bağlı olmayan, kâr amacı gütmeyen, toplumsal ve eşitlikçi bir insan hakları kuruluşuyuz. Sonke, öncelikli olarak şiddeti önlemeye, özellikle de cinsiyet-temelli şiddete ve HIV virüsünün yayılışını, AIDS'in etkilerini azaltmaya odaklanmaktadır. Sonke'nin ana projelerinden biri olan Hapishane Dönüşüm Projesi, tutukluların haklarının korunmasını, tutukluluk şartlarının iyileştirilmesini, bağımsız hapishane gözlemi ve denetimini, tutukluluk hali sona ermiş bireylerin topluma sağlıklı bir şekilde entegrasyonunu savunmaktadır. Bunlar sadece temel insani hak problemleri olmamakla birlikte, deliller göster-

* Sonke Gender Justice

miştir ki bunları hedeflemek büyük olasılıkla hapishaneler ve eski tutukluların döneceği topluluklarda şiddeti ve hastalık yayılmasını azaltacaktır.

Güney Afrika yaklaşık olarak 164.000 tutukluya ev sahipliği yapan 243 hapishaneye sahiptir. Bunlardan %72'sini hüküm giymiş tutuklular oluştururken, %28'ini tutuklu olarak yargılanan (ya da duruşmayı bekleyen) tutuklular oluşturmaktadır. Bu demektir ki 46.000 henüz suçlu bulunmamış insan korkunç koşullarda tutuklu halde beklemektedir. Bu Güney Afrika'nın hapishane ve yargı sisteminin karşılaştığı büyük bir sorundur ki bu konuya daha sonra geri döneceğim. Neyse ki, Güney Afrika göreceli bir biçimde az sayıda kadın ve çocuk mahkûma sahiptir. Bunlar sırasıyla mahkûm popülasyonunun %2,5'i ve %0,1'ini oluşturmaktadır. Bu gerçeğin yanı sıra Güney Afrika'nın tutuklu popülasyonu, 56 milyonluk genel nüfusla karşılaştırıldığında sayıca az kalmakta, hapishaneler tutukluları layıkıyla yaşayacak yer temin etmekte sorun yaşamaktadır. Hapishanelerin ortalama %38'inin aşırı kalabalık olması buna bir örnektir. Önümüzdeki bölümde, diğer problemlerle birlikte Güney Afrika'nın hapishane sisteminin derinlemesine bir durum analizinin parçası olarak bunu ele alacağım.

Maalesef Güney Afrika hapishaneleri Nelson Mandela Kuralları'nda (aynı zamanda Mahkûmların Islahı için Asgari Standart Kurallar olarak da bilinmektedir) yazılı olan mahkûmların insancıl muamele görmesini, hapishane koşullarını ve tutuklularının sağlığını kapsayan standartların gerisinde kalmaktadır.

Anayasa Mahkemesi Hâkimi Edwin Cameron tarafından ünlü Pollsmoor Hapishanesi'ne yapılan bir ziyaret sonrası söyledikleri acınacak halde olan koşullara sahip Güney Afrika hapishanelerinin durumunu gözler önüne sermektedir:

“Hücreler kirli ve sıkış tıkiş haldeydi. Hücrelerden birinde, 60 mahkûm ve 24 yatak olduğunu not aldık... Bazı mahkûmlar deri dökülmeleri, yanıklar, yaralar ve iltihaplarını bize gösterdiler. 50 ile 60 civarı kişi aynı tuvaleti ve aynı duğu kullanmak zorunda bırakılmış. Ne mahremiyet ne de sıcak su vardı. Günün ortasında bile, hücreler karanlılık, soluk ve soğuktu... Çok net bir şekilde hücreler havasızdı ve havalandırma bulunmuyordu.”

Bu koşulların aşırı kalabalıktan dolayı daha da kötüye gitmesi reddedilemez bir gerçektir. Bu grafik Güney Afrika bölgelerindeki ortalamalar göstermektedir, ancak bazı hapishaneler aşırı yoğunluk yüzdelerini %150-%250 oranlarına kadar çıkarmaktadır. Böylesine bir kalabalıklaşmanın nedeni Güney Afrika'nın ünlü yüksek suç oranları ve hem polis soruşturmasında hem de dava ve suçlu bulma sürecinde yavaş bir ceza yargı sistemine sahip olması denebilir. Bu aynı zamanda büyük mahkûm nüfusunun oluşmasına katkı sağlamıştır, özellikle kefaletle tahliye taleplerinin sık sık ertelenmesi, gecikmesi ve kefaletle tahliyenin genel olarak istenmemesinin sebeplerindedir. Güney Afrika'nın aşırı kalabalık hapishanelerine katkıda bulunan bir diğer faktör ise hüküm ve şartlı tahliye politikalarıdır: Uygulaması zorunlu asgari cezalar, ceza süresi açısından önemli bir artış göstermekte ve şartlı tahliye talepleri daha sık bir şekilde reddedilmektedir.

Aşırı kalabalık olma sorunu zaten var olan zayıf altyapı gibi diğer hapishane sorunlarını da daha kötü bir hale getirmektedir. (2018 raporuna göre, 81 hapishane gözlemlenmiştir, 54 tanesi acil bakıma ihtiyaç duymaktadır, bu %67'lik bir oran demektir)

Bu koşulların birleşmesi tutuklular ve tutuklu yargılananlar için tehlikeli bir ortam oluşmasına neden olmaktadır. Aşırı kalabalıklaşma ve köhne yapı nedeniyle hücreler kötü havalandırma sistemine sahiptir

ve mahkûmlara yetersiz sağlık bakım hizmeti verilmektedir. Bu da mahkûmlar arasında yüksek seviyelerde tüberkülozun yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Dahası, cinsel şiddet nedeniyle tutuklular yüksek seviyelerde HIV virüsünün iletimine maruz kalmaktadır. Bu durum mafyacılık, yetersiz çalışan sayısı yüzünden yapılamayan gözetimler ve hapishaneye giriş yapılırken yapılan yetersiz risk değerlendirmelerine bağlanabilir. Grafikte gördüğümüz üzere mahkûmlar yüksek derecelerde fiziksel istismara uğramaktadır ki bu istismar genellikle hapishane yetkilileri tarafından uygulanmaktadır.

Güney Afrika'daki mevcut tutukluluk koşulları ıslah için olanak sağlamamaktadır. Mahkûmlar sürekli bir şekilde şiddet görmekte ve hapishane kültürü içerisinde asimile edilmektedir. En nihayetinde, bu durum onları suça itmektedir. Bu durum, sosyal hizmet görevlileri ve vaka yönetimi komitelerinin sırtlanamayacağı kadar büyük iş yükleri nedeniyle, tutukluların rehabilitasyon programlarına erişimini olanaksız kılmakta ya da şartlı tahliye için hazır olmamalarına neden olmaktadır. Sonuç olarak, Güney Afrika yüksek bir tekrar suç işleme oranına sahiptir (%40 ila %70 arasında olduğu varsayılmaktadır). Bütün bunlar net bir şekilde tutukluluk sisteminin amaçladığı caydırıcılık ve ıslah etmeye hizmet etmediği gerçeğini vurgulamaktadır. Bu sebeple, bir sistem değişikliğini göz önünde bulundurmalıyız.

Tutukluluğa alternatif olarak ortaya atılan birkaç temel argüman vardır. Öncelikle bunlar işlenen suça daha uygun veya orantılı olabilir. İkincil olarak hapis cezasına göre daha az maliyetli yaptırımlar bulunmaktadır. Üçüncü olarak hapishanelerin aşırı kalabalıklaşmasını engellemektedir. Dördüncü olarak ise, suçlular üzerindeki kriminal etkileri engeller ve ıslahı destekler. Son olarak, sosyal hayata yeniden entegrasyonu kolaylaştırır ve tutukluluk durumunun aile ve toplum bağları üzerindeki sosyal hasarı önler.

Tutuksuz hüküm seçenekleri Güney Afrika'nın tüzüklerinde on yıllardır bulunmaktadır. Hükümlü bir suçlu şartlı tahliye veya "ıslah edici gözetim" hükmü giyebilir. Bu mahkeme tarafından karar belirlenen koşullarda ıslah gözetim memurları tarafından kontrol altında tutulan hükümlünün cezasını çektiği toplum temelli bir cezadır. Bunlar: ev hapsi, mağdur tazminatı, toplum hizmeti ve rehabilitasyon programlarını kapsayabilir. Hükümlüye cezasını hapis hane dışında çekme imkânı tanıdığı için şartlı tahliye bir başka alternatiftir. Hem şartlı tahliye hem de kefaletle serbest kalma bir hak olarak görülmekten ziyade bir imtiyaz olarak görülmektedir. Mahkemeler ayrıca uyuşturucu ve diğer zararlı maddelere bağımlı kişileri hapis cezası yerine rehabilitasyon merkezlerine yerleştirme yetkisine sahiptir. Son olarak, çocuk suçluların ayırımı, hapis cezasına nispeten daha iyi ve fonksiyonel bir alternatiftir. Bu bir suçla yargılanan genç insanların resmi ceza yargı sisteminden ayırımına ve özel ya da özel olmayan koşullarda, hapis cezası yerine yaşam becerilerini geliştirmelerine odaklı programlarda zaman geçirmeleridir.

Güney Afrika'daki bu tutukluluk alternatiflerinin varlığının yanı sıra, bunlar kesinlikle kaide değil istisna olarak hükmedilmektedir. Hapishanelerimizin durumu göze alındığında, tutukluluğa alternatif olarak öne sürülen savlar (hali hazırda mevcut olanlar olduğu gibi, onarıcı adalet gibi diğerleri) düzenli olarak değerlendirilmelidir. Buna rağmen şuanda, tutuksuz hükmün gelişmesini bozan, bazı uygulama sorunları vardır. İlk olarak, Güney Afrika düzgün bir altyapıdan, insan kaynaklarından ve tutukluluğa alternatiflere kaynak sağlamaktan yoksundur. Bu durum sadece bu tür programların varlığını sürdürmesi için değil, aynı zamanda etkinliklerinin yeterince gözlemlenemeyeceği anlamına da gelmektedir. Devamında ilgili devlet kurumları arasındaki yetersiz işbirliği (rehabilitasyon, eğitim ve sosyal hizmetler gibi) bu programların düzgün olarak uygulanmasını zorlaştırmaktadır. İkincisi, genel olarak tutukluğa alternatif

olan programlara destek azlığıdır. Hâkimler, zorunlu performans göstergeleri dolayısıyla asgari sayıda insanı hapishaneye göndermek zorundadır ve halk suçluların sonsuza dek kilit altında tutulması gerektiğini düşünen cezalandırıcı bir kafa yapısına sahiptir. Bu tartışmasız olarak suçluluk hakkındaki kalıplaşmış yanlış anlaşılma ve kullanılabilir seçenekler hakkında bilginin az olmasından kaynaklanmaktadır.

Eğer Güney Afrika'daki tutukluluğa alternatifler düzenli bir biçimde değerlendirilirse, adli makama, parlamento ve halka hapisane sistemini bir salgın hastalık gibi ele geçiren sorunları ve tutuksuz hükmün faydalarını göz önüne almayı zorunlu kılacaktır.

Özetle, Güney Afrika'daki yüksek suç oranları “suça karşı sert bir tutum” ve her durumda suç kontrolü ve önlemede sürekli bir suçlayıcı yaklaşım ortaya çıkarmıştır. Bu aşırı kalabalık hapisanelerde tutuklu haklarının sürekli olarak ihlale uğraması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ancak süregelen yüksek suç oranları ve hapis cezalarının caydırıcı ya da ıslah edici amaçlara hizmet etmemesi göstermektedir ki suça karşı ortaya konulan mevcut metotlar etkili değildir.

Kesin olarak suçluyu ıslah edici, topluma yeniden kazandırıcı ve toplum uyumuna odaklanan onarıcı adalet alternatiflerine yönelip yalnızca cezalandırıcı mekanizmalara yöneltmekten vazgeçmeliyiz.

Bu statükocu anlayışı reddetmek ve tutukluluğa alternatifleri desteklemek için, devletin tüm ilgili kurumlarına ve sivil topluma ihtiyaç duyan çoklu disiplinli bir yaklaşım gerekmektedir.

ALMANYA'DA HAPSETMENİN ALTERNATİFLERİ

Eva Tanz*

Lisans derecemi Hollanda'daki Maastricht Üniversitesi'nde Siyasi Kültür alanında bitirdikten sonra Edinburgh Üniversitesi'nde (2013) Kriminoloji ve Ceza Adaleti üzerine yüksek lisans yaptım. 2014-2017 yılları arasında halen Yönetim Kurulu Üyesi olduğum İstanbul'daki CISST'te çalıştım. 2017'de doktora çalışmalarımı yaptığım Almanya'ya geri döndüm ve Berlin Teknik Üniversitesi'nde cezaevleriyle ilgili öğrencilere ders verme projesinin bir parçasıyım.

Özet

Sunumumun odak noktası Almanya'daki hapis cezasına alternatif önlemler olacaktır. Alman cezaevi manzarasına kısa bir genel bakıştan sonra para cezası alamadığı için hapsedilen insanlar ve hapisshane yerine hangi alternatif önlemlerin alınabileceği anlamına gelen

* CISST / TCPS / Berlin Teknik Üniversitesi

“Ersatzfreiheitsstrafen” konusuna odaklanılacaktır. Bazı uzmanlara göre, bu tür suçlardan yıl boyunca sayısı 50.000’i bulan kişi hapse girmektedir. Odağımdaki bir alternatif önlem de hapis cezası yerine tahliye memurları tarafından para yönetimi üzerine olacaktır. Almanya’da yapılan bu alternatif önlemleri inceledikten sonra, Alman sosyal devlet bağlamı dışında uygulanabilirliği tartışılacaktır.

1. Giriş

Bir tren ya da otobüs için geçerli bir biletin olmaması Almanya’da bir suçtur. Biletiniz olmadan yıl içinde üç kez yakalanırsanız, davanız polise gönderilir ve çoğu durumda para cezası ödemek zorunda kalırsınız. Bu para cezasını ödemezseniz, yerine başka bir denetleme cezası ve hapis cezası verilir. Bazı uzmanlara göre, otobüs bileti veya hafif suçlar için verilmiş olan para cezasını ödememek gibi bu tip suçlar nedeniyle yaklaşık 50.000 kişi hapse girmiştir. Ortaya çıkan soru, bu tür suçlar için hapis cezasına çarptırmanın alternatif yöntemler olup olmadığıdır, çünkü hâkimler suçu ilk etapta hapis cezası verecek kadar “tehlikeli” olarak görmemektedir. Bu tür suçlar için verilen hapis cezasının “yararlılığı” göz önüne alındığında, “hapis-hanenin suçlunun içine koyulduğu ve bir süre sonra toplum üyesinin serbest bırakıldığı bir çamaşır makinesi olmadığını” unutmamak gerekir.* Hapis için alternatif yöntemlerin kullanımına yönelik motivasyon, “suçluları rehabilite etme hedefinin hapis-hane duvarları dışında daha iyi sürdürülüp sürdürülemeyeceği [...]” sorusunu gündeme getirmektedir.**

* Deutschlandfunk (2016). *Strafarbeiten statt Gefängnis*. 8.11.2018 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: https://www.deutschlandfunk.de/alternativen-zur-haftstrafarbeiten-statt-gefaengnis.724.de.html?dram:article_id=363764

** ibid.

Bir sonraki bölümde, Alman cezaevi sistemine ve hapis cezasına alternatif yöntemlerin kullanımına genel bir bakış yapılacaktır. Odak noktası, suçlular için toplum hizmeti veya para yönetimi sunan, aksi takdirde para cezası alamadığı için hapis cezasına çarptırıldıkları programlar olacaktır.

2. Alman Cezaevi Sistemine Genel Bakış

Mevcut ceza kanunu 1.1.1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir (yeni-den birleşme ile eski Demokratik Almanya'da 3.10.1990'da yürürlüğe girmiştir) ve 2006'da yasama değişikliği ile "ceza sisteminin ve yargılama öncesi tutukluluk [...] devlet mevzuatına tabi olmuştur".* Bu nedenle, Alman cezaevi sisteminden bahsederken, alternatif olarak belirli kanunlar veya programlara ilişkin tüm ülke bazında kesin bir tablo çizmek her zaman mümkün değildir çünkü her eyalet kendi ceza yasasına mı sahip olacağına veya 1977 yılının Alman ceza yasasını mı kullanacağına ayrı ayrı kendi karar vermektedir. Alman hapisane sistemi, yasama önlemlerine ve ceza sisteminin uygulanmasına rehberlik eden iki ilkeye dayanmaktadır: yeniden sosyalleşme / rehabilitasyon ve kamunun diğer suçlardan korunması.**

31 Mart 2018'de 62.194 tutukluyla birlikte, Alman hapisane nüfusu, Batı Avrupa ülkelerinin alt orta alanında bulunmaktadır.*** Bu, Mart 2018'de Almanya'daki 82,93 milyonluk nüfus baz alındığın-

* Laubenthal, K. (2015). *Strafvollzug 17. Auflage*. Heidelber: Springer, p. 76-83.

** Laubenthal, K. (2015). *Strafvollzug 17. Auflage*. Heidelber: Springer, p. 75-83.

*** Statistisches Bundesamt (Destatis) (2018). *Bestand der Gefangenen und Verwahrten in den deutschen Justizvollzugsanstalten nach ihrer Unterbringung auf Haftplätze des geschlossenen und offenen Vollzuges, jeweils zu den Stichtagen 31. März, 31. August und 30. November eines Jahres*. Berlin: Statistisches Bundesamt, p. 5

da, ulusal nüfusta 100.000 kişi başına yaklaşık 75 mahkûm olduğu anlamına geliyor.* Haziran 2018 Alman nüfusunda 100.000 kişi başına 106 mahkûmun düştüğü ve mahkûm sayısının çok yüksek olduğu Berlin gibi eyaletlerle birlikte mahkûmların sayısı 16 eyalet (Leander) boyunca çeşitlilik göstermektedir.** Bu cezaevi nüfusunun yaklaşık %22,6'sı mahkeme öncesi tutuklu, %5,6'sı kadın ve %5,6'sı gençtir.***

Aşağıdaki SPACE I - Avrupa Konseyi Yıllık Ceza İstatistiklerinde belirtildiği gibi, 31 Mart 2015 tarihinde Almanya'da mahkûm olan tutukluların ana suç tablosu yer almaktadır. Sayılar yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 1: 31 Mart 2015 tarihinde Almanya'da mahkûm olan tutukluların ana suçu (son hüküm) (yüzde, yaklaşık sayı) SPACE I 2015'ten alınmıştır****

* ibid.; ICPR (2018). *World Prison Brief Data: Germany*. 30.10.2018 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: <http://www.prisonstudies.org/country/germany>

** Berliner Justizvollzug (2018). *Zahlen und Fakten*. 30.10.2018 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: <https://www.berlin.de/justizvollzug/service/zahlen-und-fakten/>

*** Statistisches Bundesamt (Destatis) (2018). *Bestand der Gefangenen und Verwahrten in den deutschen Justizvollzugsanstalten nach ihrer Unterbringung auf Haftplätze des geschlossenen und offenen Vollzuges, jeweils zu den Stichtagen 31. März, 31. August und 30. November eines Jahres*. Berlin: Statistisches Bundesamt, p. 5-8.

**** Aebi, M. F., Tiago, M. M. & Burkhardt, C. (2016). SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2015. Strasbourg: Council of Europe, p. 82. . SPACE'in yukarıda belirtilen rakamlarla ilgili olarak verdiği açıklama: "Kategorilerin toplamı, hüküm giymiş mahkûmların toplam sayısına ulaşmamaktadır çünkü bu iki rakamsal veriler Statistisches Bundesamt'in iki farklı yayımlarından alınmıştır ve iki rakamsal veri arasında küçük farklılıkların yansıtıldığı farklı yöntemlerle elde edilmiş verilere dayanmaktadır. Dolayısıyla, rakamlar parantez içinde gösterilmiştir ", ibid, s. 84

Cinayet (teşebbüsler dahil)	7.6
Saldırı ve darp	(12.7)
Tecavüz ve diğer cinsel suç türleri	(7.3)
Soygun	(13.2)
Diğer hırsızlık türleri	(23.5)
Ekonomik ve finansal suçlar	(11.7)
Uyuşturucu suçları	(13.4)
Diğer suçlar	(9.7)

Bu rakamlar, Drenkhan (2018) ve Dünkel'in, Geng ve Morgenstern'in (2010) hükümlü mahpusların ana suçu tanımına uymaktadır.* Araştırmalarına göre, "hırsızlık veya gasp nedeniyle cezasını çeken mahkûmların oranı yarıya düşerken, uyuşturucu suçundan mahkûm olanların oranı son 20 yılda %13-15 oranında nispeten sabit kalmıştır [....]** 1970'lerden bu yana "cinayet ya da cinsel suçlar nedeniyle hapsedilen tutukluların sayısı[...]" sabit kalmış, ancak dolandırıcılık, sahtecilik, soygun ya da kişisel yaralamadan dolayı mahkûm olan tutuklu sayısı artmıştır [...]** Uyuşturucu suçlarının sayısı 1970'lerde o kadar azdı ki istatistiklere neredeyse dahil edilmemekteydi ancak son yıllarda %13-15 oranlarına kadar yükseldi. Oldukça tartışmalı bir sayı da "2008'de tutuklanan uyuşturucu suçlarının %45'ten azı Uyuşturucu Yasalarını (BtMG) (cf. Şek. 5; bir başka deyişle az miktarda uyuşturucu bulundurma ve sat-

* Drenkhahn, K. (2018): **Entwicklung und Prognose der Gefangenenpopulation und ihrer Merkmale**, in: Maelicke, B., Suhling, S. (Hrsg.): *Das Gefängnis auf dem Prüfstand*. Wiesbaden, p. 51-72.; Dünkel, F., Geng, B., Morgenstern, C. (2010). **Strafvollzug in Deutschland. Aktuelle rechtstatsächliche Befunde**. Forum Strafvollzug – Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe 59, p. 20-32.

** ibid.

*** ibid.

ma, § 29 Para. 1 BtMG) ikincil ihlalden mahkûm edilmiştir [...]” *

SPACE I istatistiklerine göre, 31 Mart 2015 tarihinde mahkûmların yaklaşık % 46’sı Almanya’da bir aydan bir yıla kadar hapis cezasına çarptırıldı.** Ek olarak, “tutukluların neredeyse dörtte biri, normatif programda görülen 6 aydan daha az hapis cezasına çarptırıldı (cf. § 47 StGB), halbuki bu durum hiç olmamalıydı [...]”.** Altı aydan az olan yani kısa hapis cezaları, Alman ceza yasalarına (StGB) göre yalnızca istisnai durumlarda verilmelidir. Cezaevlerinde altı aydan daha az süre cezasını çeken hapishane nüfusunun neredeyse çeyreği “istisna” kavramını fazlasıyla esnetmektedir. Bunu daha iyi anlamak için hapis cezasına alternatifleri kullanmaya yönelik farklı olasılıklara bakmak, bir yandan da bunların nasıl iptal edilebileceği veya bunlara karşı neler yapılabileceğine de odaklanmak önemlidir.

Daha önce de belirtildiği gibi, mahkûmların genel sayısı göz önüne alındığında, Almanya ulusal nüfusun 100.000 kişisinde 75 mahkûm oranıyla kısmen “iyi orta seviyede” bulunmaktadır. Dünkel tarafından vurgulanan ilginç bir nokta da şudur: “Düşük cezaevi oranları düşük girdi yani koşulsuz hapis cezası ve yüksek oranda alternatif yaptırımlardan kaynaklanıyor olabilir... ancak aynı zamanda da kısmen kısa hapis cezalarından kaynaklanıyor olabilir [...]”.** Federe-

* Dünkel, F., Geng, B., Morgenstern, C. (2010). Strafvollzug in Deutschland. Aktuelle rechtstatsächliche Befunde. *Forum Strafvollzug – Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe* 59, p. 22-23.

** Aebi, M. F., Tiago, M. M. & Burkhardt, C. (2016). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2015*. Strasbourg: Avrupa Konseyi, s. 92; Dünkel, f., Geng, B., Harrendorf, S. (2016). Gefangenenraten im internationalen und nationalen Vergleich. *Bewährungshilfe-Soziales-Strafrecht-Kriminalpolitik*. 63:2, p. 187.

*** ibid.

**** Dünkel, f., Geng, B., Harrendorf, S. (2016). *Gefangenenraten im internationalen und nationalen Vergleich*. *Bewährungshilfe-Soziales-Strafrecht-Kriminalpolitik*. 63:2, p. 178-200.

ral İstatistik Ofisi (2015) broşürüne göre, beş hükümlüden dördüne para cezası verilmiş ve beş kişiden sadece bir tanesi hapis cezasına çarptırılmıştır.* Örneğin 2012 yılında 564 milyon Euro para cezası verildi.** Almanya’da para cezası şu şekilde toplanmaktadır:

“Para cezaları günlük olarak uygulanır. Günlük para cezası bir günlük hapis cezasına karşılık gelir. Maksimum ceza tutarı 360 günlük ücretlerdir. Günlük para cezası miktarı, suçlunun kişisel ve ekonomik koşullarına bağlıdır. Suçlunun günlük ortalama net gelirine karşılık gelmelidir.”***

Hapis cezasına yönelik bir başka saptırma da şartlı tahliyedir. Federal İstatistik Ofisi’ne göre, on hapis cezasından yedisi şartlı tahliye-ye çevrilmiştir.**** Bunu daha anlaşılır sayılarla ifade etmek gerekirse 2012’de “toplam 121.800 kişi hapis cezasına çarptırıldı. 85.400 kişi (%70) şartlı tahliyeyle hapis cezası askıya alındı”*****

3. Ersatzfreiheitsstrafe – İkame Hürriyet Bağlayıcı Ceza (SCS)

Almanya’da para cezaları ve şartlı tahliye kullanımının ardından “Ersatzfreiheitsstrafen” veya “ikame hürriyet bağlayıcı ceza” (SCS) konusuna ve kullanımına daha yakından bakmak önemlidir. İkame hürriyet bağlayıcı ceza şöyle tanımlanır:

* Statistisches Bundesamt (Destatis) (2015). Justiz auf einen Blick. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt, p. 26

** ibid, p.27

*** ibid.

**** ibid.

***** ibid.

“Eğer para cezasına çarptırılmış bir kişi artık parayı ödeyemiyorsa veya ödemek istemiyorsa, uygulanan ancak henüz ödenmemiş bir para cezası, yerine geçecek bir hürriyet bağlayıcı cezaya çevrilir. Bu ceza, ıslah tesisinde uygulanır. İkame hürriyet bağlayıcı cezanın gün cinsinden süresi, uygulanan günlük para cezası oranlarına göre belirlenir. Belli koşullar altında, geri alınamaz ceza da kamu hizmeti tarafından tazmin edilebilir.”*

Federal Adalet ve Tüketicinin Korunması Bakanlığı'na göre, 31 Ağustos 2017'de İkame Şartlı Tahliye Hizmeti (SCS) veren 4.700 kişi vardı.** Ayrıca bunun bir yıl içinde SCS hizmeti veren kişilerin toplam sayısı olmadığı, “temel tarih araştırmalarının” kullanımında olduğu ve Almanya'da yapıldığı gibi yalnızca o günün istatistiklerine ilişkin tabloya kısa bir bakış sağladığı kabul edilmektedir.*** Eleştirilenler, SCS kullanımı nedeniyle yıllık 40.000 ila 50.000 arasında kişinin hapsedildiğini belirtiyor.**** Alman hükümeti, Kriminolo-

* Statistisches Bundesamt (Destatis) (2015). *Justiz auf einen Blick*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt.; Bögelein; N., Ernst, A., Neubacher, F. (20149). Wie kann die Vermeidung von Ersatzfreiheitsstrafen gelingen?. *Bewährungshilfe-Soziales-Strafrecht-Kriminalpolitik*, (63:3), p.282-294.

** Bundesministerium für Justiz ve für Verbraucherschutz (2018). *Kleine Anfrage der Abgeordneten Niema Movassat, Dr. Andre Hahn, Gökay Akbulut u. a. und der Fraktion DIE LINKE*. “Handhabung und Bewertung von Ersatzfreiheitsstrafen” vom 25. Januar 2018 - Bundestagsdrucksache 19/601. Berlin: Berlin: BJV.

*** ibid.; Statistisches Bundesamt (Destatis) (2015). *Justiz auf einen Blick*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt, p.32-33.

**** Feest, J. (2016). *Strafvollzug und Resozialisierung? - ein Paradoxon? - Konferenz der Fraktion DIE LINKE im Bundestag un der FRAKTION DIE LINKE im Landtag Brandenburg*. 2.11.2018 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: https://www.wawzyniak.de/fileadmin/lcmawawzyniak/Dateien/Thomas_Galli_Das_Gefaengnis_-_Ein_ueberholtes_Prinzip.pdf; Deutschlandfunk Kultur (2016). Häftlinge ab auf die Insel. 2.11.2018 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: https://www.deutschlandfunkkultur.de/strafvollzug-haeftlinge-ab-auf-die-insel.1008.de.html?dram:article_id=351722.

gischen Zentralstelle e. V.'nin araştırmasına göre “başlangıçta telafi edilemez olarak kabul edilen cezaların %77’si eğer ikame hürriyet bağlayıcı ceza tehdidi mevcutsa ödendiğini” belirterek SCS’i önemli bulmaktadır.*

Almanya’nın en büyük eyaletlerinden North-Rhine-Westphalia’daki SCS’ye ilişkin bir çalışma, “yargı memurlarının uyum sağlamayı kasti reddetme olarak devamlı algıladığı şey, mahkûmların istediği şekilde olmamakla birlikte ancak bir hastalık semptomu olarak –örneğin alkol veya uyuşturucu bağımlılığı– veya en azından zorlu hayat koşullarının bir dışavurumu olarak analizimizde sık sık sunulmuştur.”** Çalışmaları, SCS olarak hizmet veren katılımcılarının 2/3’ünün “bağımlı ve / veya Methadone [...] gibi bağımlılık yapabilecek uyuşturuculara bağımlı olmuş” kişilerden oluştuğunu göstermektedir.*** Bir sosyal hizmet uzmanı, SCS cezası alan kişilerin yaşadığı döngüyü açıklamaktadır:

“Neredeyse mektuplarını bile açmayan, sözde yaşadıkları yerde bile yaşamayan insanlarla sık sık karşılaşıyoruz, karşılaştığımız insanların yaşam koşulları o kadar fazla düzensiz ve karmaşık ki her gün kendilerine ‘nerede uyuyacağım? Nereden yemek bulacağım?’ gibi sorular sormak zorundalar. Gizlemek zorunda oldukları diğer kişilerle devamlı çatışma halinde olan insanlarla karşılaşıyoruz ve bu şartlar genellikle onların bir şeyler yapabileceği durumları umursamaması-

* Bundesministerium für Justiz ve für Verbraucherschutz (2018). *Kleine Anfrage der Abgeordneten Niema Movassat, Dr. Andre Hahn, Gökay Akbulut u. a. und der Fraktion DIE LINKE*. “Handhabung und Bewertung von Ersatzfreiheitsstrafen” vom 25. Januar 2018 - Bundestagsdrucksache 19/601. Berlin: Berlin: BJV.

** Bögelein; N., Ernst, A., Neubacher, F. (20149). Wie kann die Vermeidung von Ersatzfreiheitsstrafen gelingen?. *Bewährungshilfe-Soziales-Strafrecht-Kriminalpolitik*, (63:3), p.282-294.

*** ibid

na neden oluyor.”*

SCS'nin muhtemelen para cezasını daha fazla ödeyemeyenlere zarar vermesiyle sonuçlanan sorunun yanı sıra, bir başka tartışma konusu bunun finansal tarafı. Diğer yandan hüküm giymiş mahkûmlar, Alman devletine ortalama günlük gözaltı ücreti 129,55 €'a mal olmaktadır (aşağıya bakınız).

Gözaltı günü başına gerçek harcamalar (inşaat maliyetleri dahil)**

Yıl	En düşük	En yüksek	Ortalama
2012	88,44 €	189,03 €	116,37 €
2013	98,90 €	171,14 €	121,56 €
2014	103,99 €	189,39 €	126,64 €
2015	104,89 €	193,05 €	129,62 €
2016	102,04 €	185,42 €	129,55 €

“Cezalarını ödeyemediği için cezaevine gönderilen kişilerin bir kısmı ‘beleşçilerdir’, toplu taşıma aracını geçerli bir bilet olmadan üçten fazla kez kullanırken yakalanmış olan kişilerdir ve bu Alman ceza yasasına göre bir suçtur[...]”.*** Geçerli bir bilet alamadığı ve para cezasını ödeyemediği için “7.600 civarında mükerrer suçlu 2016 yılında [...]”

* Deutschlandfunk (2016). *Strafarbeiten statt Gefängnis*. 2.11.2018 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: https://www.deutschlandfunk.de/alternativen-zur-haft-strafarbeiten-statt-gefaengnis.724.de.html?dram:article_id=363764.

** Bundesministerium für Justiz ve für Verbraucherschutz (2018). *Kleine Anfrage der Abgeordneten Niema Movassat, Dr. Andre Hahn, Gökay Akbulut u. a. und der Fraktion Die Linke*. “Handhabung und Bewertung von Ersatzfreiheitsstrafen” vom 25. Januar 2018 - Bundestagsdrucksache 19/601. Berlin: Berlin: BJV.

*** DW (2018). *Last stop jail? How to deal with fare-dodgers in Germany*. 2.11.2018 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: <https://www.dw.com/en/last-stop-jail-how-to-deal-with-fare-dodgers-in-germany/a-42407504>.

hapse gönderildi.* Bu, hükümet / vergi mükelleflerinin hapis cezaları için günde yaklaşık 984.580 € harcadığı anlamına geliyor.

Bilet olmadan Almanya’da bir tramvay veya trene girmek çok kolaydır, çünkü genellikle örneğin İstanbul veya Londra’da olduğu gibi, biletinizi kullanmanız için gereken herhangi bir bariyer yoktur. Ayrıca bu bariyerlerin inşa edilmesi bazı istasyonlarda sorunu çözebilir ancak birçok tramvay istasyonu birçok yönden halen ulaşılabilir konumdadır. Toplu taşıma şirketleri “beleşçiliğin” halen suç kalmasını istemektedir çünkü “toplu taşıma hizmetlerini devamlı olarak para ödmeden kullananlar için caydırıcı sonuçlar olmalıdır [...]” ** Ayrıca polis olmasına rağmen, hâkimler ve cezaevi idaresi SCS kullanımını önemli bir tedbir olarak görüyor, SCS kullanımını eleştiriyor çünkü “çok kısa hapis cezaları cezaevi sistemini zorluyor çünkü orantısız derecede yüksek idari harcama gerektiriyor [...]”***

SCS’nin Almanya’daki varlığı ve sorunları parlamentoda sıkça tartışılıyor. Siyasi parti “Die Linke” kanunları değiştirmek ve SCS’yi tamamen ortadan kaldırmak ve bunun yerine toplum hizmetinin kullanımını arttırmak istiyor. **** “Die Grünen” partisinin dile getirdiği bir fikir yeterince iyi düşünülmemiştir ve sorunu sona erdirmeyecektir. ***** Yukarıda da gösterildiği gibi, hükümetin içinde bile

* ibid.

** ibid.

*** Statistisches Bundesamt (Destatis) (2015). *Justiz auf einen Blick*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt, p.32-33.

**** Deutscher Bundestag (2018). *Linke will Ersatzfreiheitsstrafe im Gesetzbuch aufheben*. 5.11.2018 kaynağından alındı: <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2018/kw26-de-ersatzfreiheitsstrafe/561866>.

***** Bündnis 90 Die Grünen (2018). *Bundestagsrede von Canan Bayram 28.06.2018 - Ersatzfreiheitsstrafe*. 5.11.2018 kaynağından alındı: <https://www.gruene-bundestag.de/parlament/bundestagsreden/2018/juni/canan-bayram-ersatzfreiheitsstrafe.html>.

ihtiyaca ilişkin görüşler ve aynı zamanda SCS'nin kullanımıyla ortaya çıkan sorunların cevabı kolay değildir. SCS ile ilgili temel sorunlardan biri “mahkûmların genellikle sadece kısa bir süre gözetiminde tutuluyor [...]” olmasıdır, gözetimine alınmamaya yönelik politikaların ceza politikası kurumları içinde tartışılmasının nedeni budur.* Bunu ele alan bir başka yön de takip eden bölümde sunulacak olan bir SCS'ye hizmet etmenin eşliğinde olan insanlar için alternatif yöntemlerin kullanılmasıdır.

4. Almanya'da hapis cezasına alternatif yöntemler

Almanya'daki bazı eyaletlerde, SCS ile karşı karşıya kalan ve para cezasını ödeyemeyen kişilere yardım eden programlar bulunmaktadır. Bu programlar, cezaların tekrar ödenmesiyle birlikte toplum hizmeti veya sistematik bir yardım aracılığıyla sorunun ortadan kaldırılması imkânını sunar. Berlin'deki *SBH Fürsorge* tarafından verilen *Integration statt Inhaftierung* (hapis yerine entegrasyon) *her iki fırsatı da sunar*.** Ayrıca, *Freie Hilfe Berlin e. V.* gibi yerlerin programları da yeni bir daire bulmak veya sözleşmelerin iptali gibi müvekkilleri için pratik yardım sunar.*** Başka bir program İşçi Sendikaları Derneği'nden, *IsA-K - Entegrasyon statt Ausgrenzung - Kleiderwerkstatt* (Dışlama yerine entegrasyon - kıyafet atölyesi) “kadınların sosyo-eğitim desteğiyle topluluk çalışmaları aracılığıyla yasal gereklilikleri ve cezaları

* Statistisches Bundesamt (Destatis) (2015). *Justiz auf einen Blick*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt, p.32-33.

** SBH Fürsorge (2018). Daha fazla bilgi için: <http://www.sbh-fuersorge.de/integration-statt-inhaftierung-2/>.

*** Freie Hilfe Berlin eV (2018). Daha fazla bilgi için: <http://freihilfe.de/beratung/>.

ödemelerine olanak sağlamaktadır [...]”.* Burada ayrıntılı olarak sunacağım bir program *Brücke Bremen*'dir.

Hoppenbak e.V. STK'sının bir parçası olan *Brücke Bremen*, cezalarını ödeyemeyen ve hapis cezası hükmü almak üzere alan kişilerin cezaevine girmesini engellemek üzere çalışmalar yürütmektedir. AB tarafından finanse edilen “Cezaevi Nüfusunun Azaltılması: Avrupa’da adalet için gelişmiş araçlar” projesi (JUST / 2013 / AG / 4489) *Brücke Bremen*'i Almanya’daki iyi projelerin bir örneği olarak göstermektedir.

Bir para cezasının ödenmemesi ve bir sonraki adımın bir hapis cezası hükmü altında hapis cezası olması durumunda, savcı, davalıya “toplum hizmeti yoluyla hapis cezası vermeme [...]” hakkında bilgi verir.** Suçlu, *Brücke Bremen* ile iletişim kurmak ve kamu davasını, kabul edilen program başlangıç tarihi hakkında bilgilendirmek zorundadır.*** Denetim genellikle ilk irtibatın kurulmasından sonraki üç hafta içinde başlar.**** *Brücke Bremen* suç işleyenlerin para cezalarının tekrar ödemesini yönetmelerine yardımcı olur ve bu şekilde hapis cezası almazlar veya toplum hizmetine yerleştirilirler. Bu adımlarda, “konsültasyon sırasında suçluya Bremen’de toplum hizmeti yapmaya ilişkin farklı olanaklar hakkında bilgi verilir. Kişisel koşullar değerlendirilir ve ayrıca suçlunun bireysel bir kaynak profili ve bir yeniden ödeme planı geliştirilir [...]”***** Kamu hizmetinde geçirilen her

* AWO (2018). Daha fazla bilgi için: <https://awo-mitte.de/index.php/isa-k-freie-straftaelligenhilfe-fuer-frauen>

** Bähr, A., Hartmann, A., Ede, K. (2015). Almanya Ulusal Raporu: cezaevi nüfusunun azaltılması: Almanya’da ileri düzey adalet. Sinergia tarafından düzenlenmiştir. 6.11.2018 kaynağından alındı: <http://www.reducingprison.eu/downloads/files/National%20Report%20-%20Germany.pdf>, s. 10

*** ibid.

**** ibid.

***** ibid.

dört saat, cezalarının günlük bedeline karşılık gelmektedir.* Ayrıca, “kronik bir hastalık teşhisi konulduğunda, suçlular bir başvuruda bulunabilir, böylece gözaltı günü başına sadece üç saat çalışırlar” gibi bir durumda özel bir anlaşma yapılabilir.**

Brücke Bremen okullar, yaşlılar, kültür ve spor dernekleriyle birlikte çalışır. İnsanların kamu hizmeti için yerleştirilmesi, kişilerin yeteneklerine ve hangi iş akışının en uygun olacağına göre yapılır.*** *Brücke Bremen* toplum hizmeti için 400 yerleştirme fırsatı sunan yaklaşık 280 hayır kurumuyla birlikte çalışır.**** *Brücke Bremen* suçlu, kuruluş ve ceza adalet sistemi arasında bir köprü görevi görür. Topluluk çalışması sırasında herhangi bir sorun olması durumunda, kuruluş *Brücke Bremen* ile iletişime geçebilir.***** Ayrıca *Brücke Bremen* “suçluların sosyal ve eğitimsel takibini sağlar [...]”.*****

2017 yılında *Brücke Bremen* 570 davayı başarıyla sonlandırmıştır.*****
2017’de toplam 13.255 gün hapis cezasından “tasarruf edilmiş”,

* ibid, p.9.

** ibid.

*** ibid.

**** Hoppenbank e.V. (2018). *Brücke Bremen - Hoppenbank e.V. - Jahresbericht 2017*. 6.11.2018 kaynağından alındı: <http://www.hoppenbank.info/projekte/bruecke-bremen.html>, s.10.

***** Bähr, A., Hartmann, A., Ede, K. (2015). *Almanya Ulusal Raporu: cezaevi nüfusunun azaltılması: Almanya’da ileri düzey adalet*. Sinergia tarafından düzenlenmiştir. 6.11.2018 kaynağından alındı: <http://www.reducingprison.eu/downloads/files/National%20Report%20-%20Germany.pdf>, s. 10

***** ibid.

***** Hoppenbank e.V. (2018). *Brücke Bremen - Hoppenbank e.V. - Jahresbericht 2017*. 6.11.2018 kaynağından alındı: <http://www.hoppenbank.info/projekte/bruecke-bremen.html>, s.4.

yani yaklaşık 1,7 Milyon Avro tutuklama maliyeti harcanmamıştır (*Brücke Bremen* programının sürdürülmesi için 160.438 € hariç).^{*} Programın maliyeti, Bremen’de adalet sağlanması için senatör tarafından finanse edilmektedir. Bu günlerin %90’ı kamu hizmeti yoluyla, %10’u ise *Brücke Bremen*’in idari yardımıyla ödeme yapılarak “tasarruf edilmiştir”.^{**}

Brücke Bremen’in çalışmaları için göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli ve etkili faktör ise, başarılı bir yerleştirme için çok daha fazla dikkat ve kaynağa ihtiyacı olan davalardır. Para cezasını ödeyemeyen kişilerin sözde “sorunlu davalarının” nedeni bağımlılık sorunları, sağlık nedenli kısıtlamalar veya istikrarsız barınma şartlarıdır.^{***} 2017 yılında, *Brücke Bremen*’in ele aldığı davaların %71’i, yukarıda adı geçen etkili faktörlerden en az birine sahip olan ve bu nedenle kişilerin çalışma becerisini ve kamu hizmetine kolayca yerleştirilme olasılığını sınırlayan bu tür “sorunlu davaları”.^{****} Yukarıda değinilen bir problem de araştırmada ele alınmıştır. 403 “sorunlu vakanın” yaklaşık yarısı bağımlılık problemleri ve 95 vaka ise şiddetli zihinsel problemlere sahip kişilerle ilgilidir.^{****} 116 dava, daha önceki mahkûmiyetleri nedeniyle, çocuklarla ve ergenlerle temas kuracakla-

* ibid, p.4. Bu rakam, 2016’da Bremen’deki bir günlük hapisane bedeline (126,62 €) göre hesaplanmaktadır çünkü 2017’nin bedeline ilişkin bilgi henüz mevcut değildir.

** ibid.

*** Bähr, A., Hartmann, A., Ede, K. (2015). *Almanya Ulusal Raporu: cezaevi nüfusunun azaltılması: Almanya’da ileri düzey adalet*. Sinergia tarafından düzenlenmiştir. 6.11.2018 kaynağından alındı: <http://www.reducingprison.eu/downloads/files/National%20Report%20-%20Germany.pdf>, s. 10

**** Hoppenbank e.V. (2018). *Brücke Bremen - Hoppenbank e.V. - Jahresbericht 2017*. 6.11.2018 tarihinde şu kaynaktan alındı: <http://www.hoppenbank.info/projekte/bruecke-bremen.html>, s.6.

***** ibid, p.6.

rı “duyarlı” hayır kurumlarına yerleştirememiştir.*

Bu “sorunlu vakaların” artan sayısı, müvekkillerin destek ve denetimine olan yoğun ihtiyacı göstermektedir; bu durum, belki de ilk etapta para cezasını ödeyememe faktörüne etki etmektedir. Ayrıca bu tür programların uygulamasının, müvekkillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeterli kaynaklarla yapılması gerektiğini de göstermektedir. “Sorunlu davalar” için daha fazla yerleştirme fırsatı yaratmak amacıyla 2013 yılında *Hoppenbank e.V.* ile birlikte ve *Brücke Bremen*’in kavramsal katılımıyla *Werkraum Sonne 3* isimli atölye programı geliştirilmiştir. Programın amacı, “kayda değer iş engelleri olan müvekkillere düşük eşikli, mesleki terapi istihdam olanakları [...] sunmaktır”.** 2017 yılında buraya *Brücke Bremen* tarafından 103 vaka yerleştirilebilmiştir.

5. Tartışma

Brücke Bremen gibi programlar, yargıçlar tarafından ilk etapta hapsedilecek kadar “tehlikeli” sayılmayan insanlar için hapsedilmekten kaçınmanın harika bir yoludur. Suçlular için “para yönetimi” fikri, zihinsel olarak bu durumla kendi başa çıkamayan insanlar için çok yararlıdır. Düzgün çalışması için aslında bir çeşit gelir olduğu kabul edilmektedir. Bir işten gelir elde etmemeniz durumunda bile, İş Bulma Bürosu’ndan işsizlik maaşı veya sosyal yardım alma (özellikle bu programların yardımıyla) ihtimaliniz olduğu için bu Almanya gibi bir ülkede daha uygulanabilirdir.

Bir diğer önemli faktör, kamu hizmetine yerleştirmenin, bağımlılık veya psikolojik sorunlar gibi müvekkillerin yaşayabileceği problem-

* ibid, p.7.

** ibid, p.10.

ler nedeniyle görüldüğü kadar kolay olmamasıdır. Bu programların işe yaraması için bunun “yalnızca” yerleştirme ya da bir yeniden ödeme planıyla ilgili olduğu değil, müvekkillerin yeniden çalışabilmeleri ya da ödemelerini yapabilmeleri için yoğun ilgi gerektirdiğini unutmamak önemlidir. Bu programlar için ek personel ve çalışma saatleri gerektiğinden programların finansmanında bu faktör göz önünde bulundurulmalıdır.

Almanya'daki mevcut programlar harika bir iş çıkarmaktadır ancak hapis cezası hükmü nedeniyle her yıl hapsedilen insanların yüksek sayısı dikkate alındığında, bu programların kapsam ve erişim açısından büyütülmesi gerektiği açıktır.

Hapis cezası hükümlerinin saf varlığı hakkındaki politik tartışma, ilk etapta kolay cevap olmadığını, fakat sürmesi gereken bir tartışma konusu olduğunu göstermektedir. Öncelikle müvekkillerin özel ihtiyaçlarına yakından bakmak gerekir.

2. GÜN İKİNCİ OTURUM

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE HAPİSHANELER: ÜÇLÜ BİR MODEL ÖNERİSİ

Arda İbikoğlu*

Bu kısa sunumda oldukça iddialı iki temel hedefim olacak. Burada uzun uzadıya tartışmayacağım ve bu sunum için veri kabul edeceğim (ama elbette tartışmaya açık olan) birinci hedefim, Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine (hapisanelerden hareketle) cezalandırma alanını üçlü bir model üzerinden sınıflandırmak: Geleneksel Osmanlı Dönemi (1839 öncesi), Modern Dönem (1839 – 2000 arası) ve Güncel Dönem (2001 sonrası). Daha da spekülâtif olan ikinci hedefim ise bu üç dönemde cezalandırma alanında gördüğümüz iktidar kurgularının o dönemde toplumdaki hâkim iktidar kurgularının uzantısı ve yansıması olduğunu savunmak olacak.

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel dönemine baktığımızda, cezalandırma alanında üç temel özellik ön plana çıkıyordu. Bedene uygulanan ibretlik (teşhir) cezalar, kürek mahkûmlarının kadırğa ve tersanelerde işgücü olarak çalıştırılması ve son olarak da kadılar ile

* Dr. Öğretim Üyesi, Altınbaş Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

siyasi otoritelerin ta'ziren ve siyaseten verdikleri cezalandırma hakkındaki geniş takdir yetkisi. Tanzimat ile başlayan ve 19 Aralık 2000'deki Hayata Dönüş Operasyonu'na kadar devam eden yaklaşık 160 yıllık ikinci dönemde ise bedene uygulanan ibretlik cezalar azalırken, hapis cezasının giderek temel cezalandırma metodu haline geldiğini; kadıların ve siyasi otoritelerin takdir yetkisinin giderek ortadan kalktığını ve cezalandırma alanının giderek merkezi iktidarın kontrolüne girdiğini; fakat, bu merkezileşmenin İttihat ve Terakki Fırkası'nın (İTF) son yılları ve 1936-1950 arasındaki kısa süreli iş esasına dayalı cezaevleri dışında hapishaneleri istediği gibi dönüştüremediğini; bu başarısızlığın en temel nedeninin ise ayak direyen bürokrasi, aşırı kalabalık ve mali yetersizlikler olduğunu söyleyebiliriz. Şaşırtıcı bir şekilde İTF döneminden beri hayata geçirilmeye çalışılan ıslah (disiplin) esasına dayalı hapishane ancak 1990'larda siyasi mahpus örgütlerinin hâkimiyetindeki koşullarda gerçekleşecekti. 2000'lere geldiğimizde ortaya çıkan F tipi cezaevlerinin sembolize ettiği son dönemde ise yine üç temel özellik ön plana çıkıyordu. Hapishanelerde merkezi hâkimiyet net olarak sağlanıyor; koşu sisteminden küçük üniteli ceza infaz sistemine geçildiğinde, tecrit ile siyasi mahpus komünleri ortadan kaldırılıyor; ve son olarak da hapishaneler suçlunun iyileştirilmesi hedefinden giderek uzaklaşan ve tehlikeli görülen mahpusların ödüllendirici veya caydırıcı önlemlerle yönetildiği mekânlar haline geliyordu.

Zaten oldukça genel olan bu sınıflandırmayı daha da basitleştirme riskini göze alarak Osmanlı'dan günümüze cezalandırmayı, hapishaneler üzerinden şöyle özetleyebiliriz:*

* Kimi temel farklılıklar olsa da Mustafa Eren de benzer bir dönemlendirme yapar (Eren, 2014: 14).

Geleneksel Osmanlı Dönemi (1839 öncesi):

1. Yerel otoritelerin geniş takdir yetkisi
2. İbretlik bedensel cezalar
3. Hapis cezasının sınırlı kullanılması
4. Zorunlu çalıştırma

Modern Dönem (1839 – 2000):

1. Yerel otoritelerin takdir yetkisinin sınırlandırılması
2. Hapsin temel cezalandırma metodu haline gelmesi
3. İslaha (disipline) dayalı hapishane hedefi

Güncel Dönem (2001 ve sonrası):

1. Kurumsal merkezi idare
2. Güvenlik riskine karşı dereceli tecrit
3. Kişisel sorumluluk ve güvenlik yönetimi

Osmanlı'dan günümüze hapishaneler üzerinden cezalandırma alanını kısaca bu şekilde sınıflandırdıktan sonra bu sunumun geri kalanında bu üç modelin, her bir dönemde devletin toplumla kurduğu iktidar ilişkisini yansıtan ve yeniden üreten iktidar kurguları olduğunu öne süreceğim.

Geleneksel Osmanlı Dönemi (1839 Öncesi)

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel sistemindeki temel iktidar problematiğini Padişah'ın ve Osmanlı hanedanının hükmetmeye dair kendi kendine tanıdığı mutlakiyet ile üç kıtaya yayılmış farklı dil ve dinlerden insanları yönetmedeki varoluşsal güçsüzlüğü arasında kurmak gerekir. Diğer bir deyişle, söz konusu olan gücü soyundan türeyen mutlak bir yönetme hakkı ile zamanın teknolojileri göz

önünde bulundurulduğunda bir hanedanın tek başına yönetmesi mümkün olamayacak büyüklükte ve karmaşıklıkta bir coğrafyadır. Karşımızda bir yanda kendisini cihan imparatoru olarak gören bir padişah vardır. Diğer yanda ise aynı padişah, imparatorluğun dört bir yanında isyanlar ve eşkıyalar ile uğraşmaktadır. Mutlak güç iddiasında bulunan bir padişah, bu geniş ve çok kültürlü Osmanlı coğrafyasına nasıl hâkim olacaktır?

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel sisteminde hanedanın iktidarının yerelde kurulmasını makro boyutta en iyi anlatan metafor Karen Barkey'in göbek-ve-tekerlek metaforu olsa gerek (Barkey, 2008). Barkey'e göre imparatorluğun temel iktidar problematiğine merkezin cevabı yatay olarak bağ kurmalarını engellediği çevreler ile her biri kendine özgü ve başarılı dikey bağlar kurmaktı. Böylece kendine has farklılıkları olan çevredeki her bölge merkeze bağlanıyor ve birbirleriyle yatay bağlar kurmaları engellenerek büyük çaplı bir direnişin önü kesiliyordu. Merkezin her bir çevre bölge ile kurduğu özel ilişkinin araçları ise devleti taşrada temsil eden, en başta vali ve kadı olmak üzere, devlet görevlileriydi. Özellikle vali, padişahın o vilayetteki iktidarının vücut bulduğu kişiydi ve dolayısıyla, iktidar problematiğinin tam merkezindeydi. Bir yandan taşradaki alternatif iktidar odaklarına karşı padişahın mutlak otoritesini temsil etmesi gerekirken diğer yandan ise sınırlı kaynaklarla bu alternatif iktidar odaklarından bazılarıyla kuracağı koalisyonlar sayesinde kamu düzenini koruması gerekiyordu. Bu İstanbul'a yakın bölgelerde kuvvetli asker mevcudiyeti ile daha direk bir hâkimiyet anlamına gelebilirken, daha uzak bölgelerde iki rakip aşiretten birini diğerine tercih etmek suretiyle de olabiliyordu. Barkey'in altını çizdiği husus, Osmanlı hanedanının farklı çevre bölgelerle kurulan bu dikey ilişkilerde kurduğu esneklikti. Osmanlı her bölgede kurduğu farklı ve esnek

dengeler sayesinde iktidarını devam ettiriyordu.*

Osmanlı'nın farklı bölgelerde esnek pazarlıklarla farklı şekillerde kurduğu ama bu esneklik fayda etmediğinde ise şiddete yöneldiği iktidar kurgusunun cezalandırma alanında da benzer bir şekilde tecelli ettiğini söyleyebiliriz. Kadılar ve siyasi otoriteler tarafından kamu düzenini ve devleti korumak adına ta'ziren ve siyaseten verilen cezalar bu devlet görevlilerine çok geniş bir takdir yetkisi tanıyordu.** Üç kıtada farklı kültürlerden insanların oluşturduğu Osmanlı İmparatorluğu'nda Şer'i hukukun ve kanunnamelerin çözüm üretmede yetersiz kaldığı durumlar ortaya çıkması kaçınılmazdı. Bu durumlarda ancak kadıların ve valilerin (ve hatta onların bu yetkiyi delege ettiği kişilerin) sahip olabileceği yerel bilgiler ve görüşler ışığında cezanın verilmesi hem kamu düzeninin korunması hem de devletin meşruiyetinin bekası için çok önemliydi. Diğer bir deyişle, kadıların ve siyasi otoritelerin sahip olduğu geniş takdir yetkisi Osmanlı'nın hem esnek hem de şiddetli olabilen iktidar kurgusunun bir uzantısı ve yansımasıydı. Suç teknik olarak hukuken tam tespit edilemese de vali kamu düzenini korumak adına suçluya ceza verebiliyordu. Aynı şekilde, bir suçlu Şer'i olarak hakkettiği cezayı aldıktan sonra vali tarafından ibretlik olsun diye daha fazla cezalandırılıbiliyor hatta idama mahkûm olabiliyordu. Bu nihai takdir yetkisi, hem sistemin meşruiyet devşirme adına yerelde gösterdiği esnekliklerin hem de padişahın (ve onun temsilcilerinin) mutlak güç iddiasının fiziksel ve sembolik dışavurumuydu.

* 1504-1541 yıllarında, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Ayntab vilayetindeki Kadı sicillerini ve kadaströ dökümlerini inceleyen Leslie Peirce bu dengenin Ayntab'da nasıl kurulduğunu mükemmel bir şekilde ortaya koymaktadır (Peirce, 2003)

** Osmanlı'da ceza hukukunun işleyişiyle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. (Peters, 2005)market inspector.

Yukarıda gördüğümüz Osmanlı geleneksel sisteminde cezalandırma-yı özetleyen birinci modeldeki kadı ve siyasi otoritelerin ta'ziren ve siyaseten ceza verebilmedeki geniş takdir hakkının ve ibretlik bedensel cezaların ürettiği iktidar kurgusu Osmanlı'nın temel hâkimiyet düzeniyle doğrudan ilişkilidir. Osmanlı'nın bu geniş imparatorluk-taki farklılıkları merkezden idare etme uğraşında ürettiği çözüm her çevre bölgeyle bağımsız olarak kurduğu siyasi ve hukuki esnek bağlardı. Bu esnek bağlar devletin kapsayıcı ve yumuşak yüzüken bedene uygulanan ibretlik cezalar ise meşruiyet ve itaat hedefleyen devletin karanlık yüzüydü.

Modern dönemdeki cezalandırma ve iktidar ilişkisine geçmeden önce Osmanlı geleneksel sisteminde cezalandırma alanında da yansımasını gördüğümüz iktidar kurgusunun bireyi ve devleti nasıl tahayyül ettiğini irdelemek istiyorum. Geleneksel sistemde hukukun ve cezalandırmanın bireye göre farklılık gösterdiğinin altını çizmemiz gerekiyor. Osmanlı, farklılıkların eşitsiz olarak kabul gördüğü bir yapıydı. Farklı dil, din ve kültürlerden insanların farklılıkları resmen kabul edilirken, bu farklılıklar insanların kendi aralarında ve devletle kurdukları ilişkilerde resmen farklı muamelelere maruz kalmalarına neden oluyordu. Barkey'in deyişiyle bu bir farklılıklar imparatorluğu (Barkey, 2008). Devletin amacı bütün toplumu kendi arzu ettiği (Müslüman, Sünni, Türk, vb.) ortak paydalarda buluşturmak değildi. Bireylerin (büyük oranda cemaat temelli) farklılıklarının resmen tanındığı yerelde esnek olarak kurulan siyasi ve hukuki dengeye uyulduğu sürece hayat olağan akışında işliyordu. Diğer bir deyişle, Osmanlı'nın her bir yerelde pazarlığa açık olarak siyaseten ve hukuken inşa ettiği eşitsiz toplumsal sözleşmeler ile devlet meşruiyet ve itaat devşiriyordu. Bunun dışına çıkıldığında da ibretlik cezalarla toplumun dengesi sağlanmaya çalışılıyordu.

Modern Dönem (1839 – 2000)

Kaybedilen savaşlar, imparatorluktan kopuşlar ve kötüleşen iktisadi tablo sonucunda Osmanlı devleti Avrupa’da ön plana çıkan merkezi ulus-devlet modeline yönelmek zorunda kaldı. Tanzimat ile başlayan reform sürecini merkezi ulus-devlet modelinin kademeli bir şekilde Osmanlı sistemine uyarlanması olarak görebiliriz. Ama bu model Osmanlı gibi çok kültürlü bir ülke için hiç uygun değildi. Osmanlı’nın geleneksel sistemi, geniş coğrafyasındaki farklılıkları merkezîyetçi olmayan bir esneklik ile idare edebiliyordu ama uygulamaya konulan ulus-devlet modeli Osmanlı gibi kültürel çeşitliliğin üst seviyelerde olduğu bir imparatorluk için uygulanabilmesi neredeyse imkânsız bir modeldi. Dolayısıyla, Tanzimat’la başlayan ve Cumhuriyet döneminde tüm hızıyla devam eden merkezi modernleşme sürecini anlamak için ortaya çıkan yeni iktidar problematiğini çözümlenmemiz gerekiyor: Avrupa devletleriyle olan uluslararası siyasi, askeri ve iktisadi mücadelenin getirdiği artan asker ve vergi ihtiyacını merkezileşerek çözmeye yoluna giren modern dönem Osmanlı ve Cumhuriyet rejimleri çok kültürlü bu geniş coğrafyada meşruiyeti ve itaati nasıl devşirecekti?

Mustafa Reşit Paşa’nın öncülüğünde çıkan Tanzimat Fermanı ve ardından gelen Islahat Fermanı, devletin bu yeni iktidar problematiğine ürettiği cevabı açıkça ortaya koyuyor. Bu fermanların verdiği hukukun üstünlüğü, bireylerin can, mal ve namus güvenliği ve bireylerin dil, din, ırk farkı gözetmeksizin eşitliği gibi sözler geleneksel Osmanlı sistemindeki esnek eşitsizliğin yerini devlet ve eşit bireyler olarak kurgulanan vatandaşlar arasındaki toplumsal sözleşmeye bırakıyordu. Elbette ki bu fermanlarda verilen sözler pratikte uygulamaya geçtikleri anlamına gelmiyordu. Aynı şekilde, bir sonraki nesil reform bayrağını teslim alacak olan Genç Osmanlı düşünürleri de bu geçiş dönemindeki çelişkilerden tam anlamıyla kurtulamaya-

caklardı (Mardin, 1962). Fakat bu fermanlarda verilen sözlerin (ve altında yatan toplumsal sözleşme fikrinin) günümüze dek tutarlı bir şekilde devlet söyleminde yer almaya devam ettiğinin altını çizmeliyiz. Bu fermanlarla birlikte Osmanlı geleneksel sistemindeki araçlar çıkarılıyor ve modern devlet eşit vatandaşlarıyla doğrudan bir ilişki kuruyordu. Bu doğrudan ilişkinin altında yatan ise karşılıklı haklar ve sorumluluklardı. Tanzimat Fermanı'nda hem karşılıklı haklar ve ödevlere hem de devletin acil ihtiyaçlarına dair önceliklerini görebiliriz. Evet, devlet kanunların keyfi uygulanmasının önüne geçecek, yargılamada açıklık getirilecek ve her vatandaşın can, mal ve namus güvenliğini sağlayacaktı. Ama öte taraftan da çıkan yeni vergi yasasıyla kişinin gelirine göre yıllık ödeme yapmasını öngören vergi reformu gelecek ve her Osmanlı vatandaşı erkek dört yıl mecburi askerlik yapacaktı.

Tanzimat'ın bu hedeflerinin gerçekleşmesi ancak devletin hedeflediği gibi halkla doğrudan bir ilişki kurabilmesi ile mümkündü fakat geleneksel Osmanlı sistemi bunu sağlayabilecek kurumsal altyapıya elbette ki sahip değildi. Dolayısıyla Tanzimat'la birlikte başlayan süreçte merkezin gözlerini ve kollarını taşraya ulaştırmasını hedefleyen uzun soluklu bir bürokratik yeniden yapılanma başladı. Vergi reformundan eğitime, yargıdan kolluk kuvvetlerine Osmanlı devleti taşradaki kurumsal varlığını arttırmaya başladı. II. Abdülhamid döneminde hız kazanmış olan ve İttihat ve Terakki Fırkası döneminde de devam eden reformcu zihniyet, Kemalist Cumhuriyet döneminde tam anlamıyla olgunlaşacaktı. Kendilerini Aydınlanma felsefesinin ve Fransız Devrimi'nin Osmanlı topraklarındaki yansıması olarak gören İttihatçı/Kemalist gelenek geri kalmış eski rejimi modern prensipler üzerinden yeniden inşa etmeyi öngörüyordu. İttihatçıların II. Meşrutiyet'i takiben yaptıkları reform hamlelerinin çok daha kapsamlılarını Mustafa Kemal ve arkadaşları saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin kurulmasından sonra gerçekleştirdiler. İttihatçılar

ve Kemalistlerin buluştukları ortak paydayı “tepeden inmece modernleşme” olarak tanımlayabiliriz (Zürcher, 1993).

Kemalist Cumhuriyet’in korporatist ideolojisinin (Parla & Davison, 2004) ortaya koyduğu iktidar kurgusunun Osmanlı’nın geleneksel sistemindeki iktidar kurgusundan çok farklı olduğunu görüyoruz. Eski sistemde (büyük oranda cemaat temelli) bireysel farklılıkların her bir yerelde farklı şekilde kurulan esnek siyasi ve hukuki meşruiyetlerle yönetildiğini belirtmiştik. Diğer bir deyişle, Osmanlı İmparatorluğu’nda farklılıkların varlığı, eşitsiz bir şekilde de olsa, hukuken tanınıyordu. Kemalist Cumhuriyet’in korporatist ideolojisi ise tüm toplumu, toplumu oluşturan bireyleri, devletin ve bu aktörlerin birbirleriyle ilişkilerini yeniden tahayyül ediyordu. Artık farklı halklar yerine yekpare bir Türk Milleti vardı. Türk milleti ve onun iradesini temsil eden Türk devleti arasında karşılıklı hak ve görevler vardı. Türk milleti çalışacak, vergisini verecek ve gerekirse vatani için savaşarak ölecek; devlet de ülkenin kalkınması için liderlik görevini üstlenecekti. Bu çerçevede karşımızda artık farklı kimlikleri hukuken tanınmış onurlu bireyler yerine çalışkan, çağdaş ve vatanperver olmaları gereken Türk vatandaşları vardır. Farklı varoluşların hukuken tanındığı son derece esnek bir sistemden ideal vatandaşın devlet söyleminde net olarak tanımlandığı katı bir sisteme geçilmiştir. Tanzimat’tan beri merkezileşmeyi hedefleyen Modern Türkiye’nin artan sayıdaki kurumlarını, “Türk Milleti” söylemiyle ortaya atılan yeni idealin gündelik hayatta üretilmesini hedefleyen yapılar olarak düşünmemiz gerekir. Bu yeni iktidar kurgusunda bireyler eşitsiz de olsa farklılıkları tanınan ve yasalara uymaları beklenen hukuki özneler değil, farklılıklarının Türklük ortak paydasında eritilmesi hedeflenen ve ideal Türk tanımına uymaları sağlanması, diğer bir deyişle disipline edilmesi, gereken “eğitilecek” öznelerdir.

Tanzimat’la birlikte Osmanlı’da artarak kullanılmaya başlanan ve

cumhuriyetin en temel cezalandırma aracı haline gelen hapishaneleri işte tam da bu bağlantı noktasında, merkezileşen devletin Türk milleti söyleminde konumlandırmamız gerekiyor. Geleneksel Osmanlı sisteminde devletin valisinin ve kadısının takdir yetkisinde vücut bulan esnek iktidarı, giderek yerini birey ve devlet arasında kurulan doğrudan ilişkiye bırakırken suçun belirlenmesi ve cezalandırılması da doğrudan merkezi devletin sorumluluğuna giriyordu. Yeni ceza kanunları (1840, 1851 ve 1858'de),* kurulan yeni mahkemeler (özellikle Nizamiye mahkemeleri)** ve ortaya çıkan adli tıp ve savcılık makamı*** gibi kurumların eşliğinde hapishaneler cezalandırmanın merkezileşmesinin en temel unsurlarından biri oldular. Diğer bir deyişle, devletin kolları toplumun derinliklerine artan oranda doğrudan nüfuz etmeye çalışırken, cezalandırma ve hapishaneler bu çabanın önemli alanlarından ve araçlarından birisi haline geldi.

Hapishaneler iki açıdan merkezileşen Osmanlı ve cumhuriyet devletinde önemliydi. Birincisi, yekpare Türk milletinin temsilcisi olduğunu iddia eden devlet açısından, devletin meşruiyetinin en temel öğelerinden birisi suç ve ceza gibi anahtar bir alanda doğrudan belirleyici olma zorunluluğuydu. Tam da bu söylemden hareketle, ikinci olarak, devletin vatandaşlarının refahından ve “ıslahından” artık doğrudan sorumlu olması hapishaneleri bu yeni iktidar projesinin önemli mekânlarından birisi haline getiriyordu. Diğer bir deyişle, okul ve kışlanın yanı sıra, ideal vatandaşı yetiştirme sorumluluğunu üzerine alan devletin bu hedefi gerçekleştireceği diğer bir mekân da hapishaneydi.

* Bu ceza kanunları hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Schull, 2016).

** Nizamiye mahkemeleri ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. (Rubin, 2011)Rubin argues that the Nizamiye courts were (p. 53).

*** Bu kurumlarla ilgili daha fazla bilgi için bkz. (Aykut, 2011; Kalkan, 2015; Rubin, 2011)Rubin argues that the Nizamiye courts were (p. 53).

1871’de İstanbul’da ve 1873’te İzmir de törenlerle açılan Hapishane-i Umumi’ler “model” hapishanelerdi. Yıldız’ın bize Zabtiye Müşiri Hüsnü Paşa’nın 1870 yılındaki bir yazısından aktardığı üzere bu hapishanelerin “[b]irer cami, kilise, hastahane, eczahane ve hamam ile çok sayıda dükkanları bulunacak” ve buralarda mahpusların “beynlerinde uygunsuzluk vuku’una meydan verilmeyecekti” (Yıldız, 2012: 269-270). Yine 1880 yılında uygulamaya konan (ama İttihat ve Terakki dönemine dek tam anlamıyla resmîyet kazanmayan) “Memalik-i Mahrusa-yı Şahane’de bulunan tevkifhane ve hapishanelerin idare-i dahiliyelerine dair nizamname layihası”^{*} hapishanelerin Osmanlı cezalandırma sisteminde geldiği kilit noktayı gösteriyordu (Yıldız, 2012: 381). Hapishanelerin her alanını detaylı olarak düzenlemeyi hedefleyen oldukça kapsamlı bu nizamname altı bölümden ve doksan yedi maddeden oluşuyordu. ^{**} 1880 Nizamname layihasında mahpusların gündelik hayatı dikkatli bir şekilde planlanıyor ve kontrol altına alınıyordu. Mahpuslar düzenli olarak koğuşlarını temizleyecekler ve yataklarını yapacaklardı. Kesinlikle giysileriyle yatmayacaklardı. Gürültü çıkarmak, kumar oynamak ve silah bulundurmamak kesinlikle yasaktı. Hapishane içi kurallara uymayanlar için ise disiplin cezaları belirlenmişti. Herkese günlük 300 dirhem (yaklaşık 1 kg) ekmek verilecekti. Her koğuşa ve tuvalete kandil verilecek, kış günlerinde gerekirse soba verilecekti. Çalışmaları zorunlu olan kürek mahkûmları için her ay yıkanması zorunlu olan elbise, yatak, döşek ve yastık verilecekti. Diğer hapis mahkûmları ise bunları parasını vererek alacaklardı. Bu mahkûmlar gönüllü olarak çalışmak isterlerse çalışabileceklerdi.

İTF iktidara gelir gelmez 1880 hapishane nizamname layihasının

* 1880 nizamname layihası ile ilgili yorumlar için bkz. (Adak, 2017; Çakmakoglu Kuru, 2004; Eren, 2014; Schull, 2014; Şen, 2005; Yıldız, 2012).

** Bu nizamnamenin tam metni için bkz. (Yıldız, 2012: 475-489).

uygulanmasına hız verdi. 1911 yılında Dahiliye Nezareti altında kurulan Hapishane İdaresi, askeri ve elçilik hapishaneleri dışında imparatorluktaki yaklaşık bin tevkifhane ve hapishanenin merkezi haline geldi (Schull, 2014: 52). Bunun hemen akabinde ise Meclis-i Mebusan'dan geçirilen yasalarla 1858 ceza kanununda çok detaylı değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler merkezi idarenin ceza infaz alanındaki kontrolünü arttırırken hapsi tartışmasız olarak suçlunun cezalandırmasındaki en temel araç kılıyordu (Schull, 2014: 30, 52). Aslında bu değişiklikler, Tanzimat ile sözü verilen, kadıların ve yerel siyasi otoritelerin ta'ziren ve siyaseten verdikleri cezalardaki takdir yetkisini kısıtlayıp cezaları ve cezalandırma süreçlerini merkezileştirme ve standartlaştırma çabasının bir devamıydı. İTF'nin bir diğer önemli reform hamlesi ise hapishanelerle ilgili daha fazla bilgi toplamayı hedeflediği tutuklu sayımları ve anketlerdi. 1912'deki ilk sayım mahpusların suç tiplerinden, etnik ve dinsel kimliklerine, medeni durumlarından yaş ve eğitim seviyelerine dek detaylı bilgi toplamayı hedefliyordu. 1912 yılında benzer bir sayım hapishane çalışanları için de uygulandı. Toplanan verilere dayanarak hapishanelerin yenilenmesini ve ıslahını hedefleyen oldukça kapsamlı bir reform programı başlatıldı (Schull, 2007: 213). Fakat bürokratik direnç, aşırı kalabalık ve mali yetersizlikler reformcu kadroların arzu ettiği türde modern ve ıslah edici bir hapishane sisteminin ortaya çıkmasına engel oldu.

Cumhuriyet'in kurulmasından 1980 darbesine kadar geçen dönemde de Türkiye hapishaneleri çeşitli reform hamlelerine sahne oldular. Bunlardan ilki 1926 ceza kanunu ve 1929 ceza muhakemesi usulleri kanunu ile devreli infaz sistemine geçilmesiydi. Bu yeni sistemde mahpusların cezalarının yaklaşık ilk altıda birlik dönemini geceli ve gündüzlü tecritte geçirmeleri öngörülüyordu. Geriye kalan dönemlerde ise iyi hal gösterdiklerinde ve çalıştıklarında cezalarında kademeli olarak indirimine gidiliyordu. Burada hedef tecritle mahpusu pişmanlık ve kendi kendini sorgulamaya yönlendirmek, ceza-

ların kademeli olarak indirilmesini ödül olarak kullanıp iyi hal ve çalışma ile ıslah etmekte. Fakat sadece toplam hücre sayılarındaki yetersizlikler bile bu reform hamlesinin uygulamada pek başarılı olmadığını bize gösteriyor. İkinci reform hamlesi ise 1930'ların ikinci yarısından 1940'lara dek süren iş esasına dayalı cezaevleriydi (Sipahi, 2006). 1965 ceza infaz kanununun ve 1967 cezaevleri tüzüğü'nün getirdiği değişiklikler ise klinik ve disipliner bir hapisane söylemini getiriyordu. Hedef mahpusu suça yönlendiren etmenlerin uzmanların gözlemi altında tespiti ve o bireye en uygun kurumun ve programın tespit edilmesi idi. Bu döneme ait elimizde yeterli veri olmasına rağmen bu söylemin uygulamaya geçtiğini iddia etmek çok zor. Diğer bir deyişle, Tanzimat ile başlayan hapisaneler üzerinde merkezi bir denetim kurarak keyfi uygulamaları sınırlama, bedene uygulanan teşhir amaçlı cezaları azaltma ve ıslaha dayalı modern bir infaz rejimini kurma çabaları, Cumhuriyet dönemi boyunca ve büyük oranda başarısız bir şekilde devam etti.

1980 darbesiyle birlikte Türkiye hapisanelerinde önemi bir dönüşüm yaşanmaya başladı. Askeri idare altındaki siyasi mahpuslar, onları asker-mahkûmlara dönüştürmek isteyen katı bir disipline dayalı sistemle karşı karşıydılar. Şiddet ve işkencenin yanı sıra sıkı günlük bir programı takip etmeleri, milli marşları ezberleyip bir arada söylemeleri ve tek tip elbise giymeleri bekleniyordu. Fakat bu rejim acımasız olduğu kadar başarısızdı da. Evet, insanları öldürüyor veya sakat bırakıyordu ama onlardan itaatkâr asker-mahkûmlar yaratamıyordu. 1990'larda cezaevi idareleri sivillere geçtiğinde ise siyasi mahpuslar askeri rejime karşı mücadelelerde bilenmiş direniş araçlarını görece zayıf sivil cezaevi idarelerine karşı kullandılar ve giderek koğuşlardaki hakimiyetlerini arttırdılar. Komün üyelerinin ortak denetimi altında sıkı bir günlük plan, iş bölümü, toplu idman ve eğitimler ile bireysel aktivitelere zaman ve mekân ayırmayacak bir düzen oluşturulmuştu. Bu düzen askeri rejimin beceremediğini be-

cermiş ve kurumsallaşan disipline dayalı kontrol rejimi sayesinde, asker-mahkûmlar yetiştirilmişti (İbikoğlu, 2010). Diğer bir deyişle, devletin Tanzimat'tan beri bir buçuk asırdır tam anlamıyla hayata geçiremediği mahpusu normatif bir ideal doğrultusunda dönüştürmeyi hedefleyen disipline dayalı sistemi siyasi mahpus komünleri başarıyla uygulamaya koyabilmişti.

Bu bölümde öne sürdüğüm temel tez, merkezleşen Osmanlı ve Türkiye devletlerinde giderek kristalleşen milleti, devleti ve lideriyle bir bütün oluşturan yekpare Türk milleti fikrini öne süren korporatist zihniyetin cezalandırma alanındaki yansımalarının yerel otoritelerin takdir yetkisini sınırlandırma ve disipline (ıslaha) dayalı hapis-haneler inşa etme hedefi olduğuydu. Bu çerçeveden baktığımızda hapis-hanelerde kurdukları disipline dayalı yerel iktidarlar ile 1990'lardaki siyasi mahpus komünleri, modern Türkiye devletinin iflasını sembolize ediyorlardı. Fakat belki de dikkat çekmemiz gerek paradoks, bu siyasi hareketlerin varoluşsal bir mücadele içinde oldukları devletin iktidar kurgusunu devletten daha iyi inşa edebilmeleriydi.

Güncel Dönem (2001 Sonrası)

Güncel dönemdeki (19 Aralık 2000 sonrası) cezalandırma ve hapis uygulamalarının kökenlerini de yine merkezleşen devletin değişen iktidar kurgusunda aramamız gerekiyor. Buradaki odak noktamız elbette ki 1980 sonrasında değişen devlet yapılanması olacak. Tüm dünyadaki benzer neoliberal dönüşümlerin bir uzantısı olarak Turgut Özal liderliğinde artan özelleştirmelerle birlikte uluslararası ekonomik aktörler Türkiye'de giderek daha fazla boy göstermeye başladı. Devletçilik prensibini çok önceden bırakmış olan Kemalist devlet için bu yeni dönemle birlikte iktidar kurgusunda önemli değişiklikler ortaya çıkmaya başladı. Kökenleri neredeyse üç çeyrek

yüzyıllık kurumsallaşmaya dayanan tepeden inme modern ve korporatist söylemlerin devletin iktidar kurgusunda tamamen ortadan kalktığını iddia etmemiz imkânsız. Fakat bu yeni dönemde “Türk Milleti” söylemiyle ortaya atılmış olan ideali herkese dikte eden yapıya paralel olarak toplumla olan ilişkisini yönetim üzerinden kurmaya başlayan bir devlet anlayışını da görmeye başlıyoruz. Diğer bir deyişle devlet toplumu kendi arzu ettiği yönde ısrarla şekillendirme çabasına paralel olarak, kendisine toplumun etkin yönetimi görevini biçiyordu. Bu etkin yönetimden anlaşılan ekonomik istikrar (enflasyonla mücadele, dış ticaret dengesi, vb.) yanı sıra sağlık, güvenlik (terörle ve suçla mücadele) gibi konularda en ucuz en iyi çözümleri üretebilmekte. Yekpare Türk milletinin doğal temsilcisi olarak onun refahından ve geleceğinden sorumlu olan devlet söyleminden az da olsa uzaklaşılırken, “halkın” daimi sorunlarına en ucuz, güvenli ve etkin çözümleri bularak yönetmeyi hedefleyen devlet söylemi yükselişe geçiyordu.* Şüphesiz ki bu gelişmelerde (aynı Tanzimat döneminde olduğu gibi) ülke dışından gelen siyasi ve ekonomik baskıların yanı sıra içeride artan meşruiyet problemleri de etkendi.

Yer darlığından dolayı kısaca özetlediğimiz bu yeni paralel iktidar kurgusu devleti, bireyi ve karşılıklı sorumluluklarını geleneksel Osmanlı ve modern dönemlere göre farklı şekilde kodluyordu. Bireylerden artık normatif bir ideale uyum sağlamalarının beklenmediği bu sistemde “farklı” bireyler, başta devlet olmak üzere diğer toplumsal aktörlerin sınırlarını ve kurallarını belirledikleri sistemlere uyumlu

* Daha geniş ve kapsamlı bir tartışmayı gerektiren bu dönüşüme dair öne sürdüğüm tez, korporatist iktidar kurgusunun tamamen ortadan kalktığı ve yönetim hedefli küçük devlet kurgusuna geçildiği değildir. Burada altını çizmek istediğim konu, yeni bir iktidar söyleminin ve bunun kurumsal pratiklerinin 2000’lerden itibaren gözlenebildiğidir. Aksine, Türkiye devletinin tüm özelleştirme söylem ve uygulamalarına rağmen, bazı alanlarda küçülürken konut, sağlık ve cezalandırma gibi alanlarda büyüdüğünü belirtmeliyiz.

oldukları sürece bu sistemlerin sunduğu faydalardan yararlanabilirken, uyumsuzluk durumunda dereceli dışlanmaya maruz kalıyorlardı. Diğer bir deyişle, bu iktidar kurgusundaki hedef, bireyin normatif dönüşümü değil, bireyin “kendi tercihlerinden” hareketle sistemlere dahil olması veya bunlardan dışlanmasıydı. Sorumluluk artık bireyin kendisindeydi. Vatandaşları eğitime görevinden uzaklaşan devletin görevi ise toplumdaki bu çok katmanlı “içeri” ve “dışarı” ağlarını ucuz, etkin ve güvenli bir şekilde yönetebilmesiydi (Foucault, 2007; Garland, 1997; Hunt & Wickham, 1994; Rose, 2000).

İktidar kurgusundaki bu dönüşüm kaçınılmaz olarak cezalandırma ve hapis alanında da yansımaları buldu. Bunun birinci ayağı yüksek güvenlikli F tipi hapisanelerdi. Bir ve üç kişilik mekânlarda hapsedilme anlayışı üzerine kurulu ve herhangi bir anda en fazla on kişinin bir araya gelebildiği, güvenliğin ve ekonominin dijitalleştiği bu yeni hapisaneler aslında Türkiye’deki tüm hapisanelerde gerçekleşen bir değişimin habercisiydi. Tanzimat’tan bu yana hapisanelerde merkezileşmeyi ve ıslahı başaramamış olan devlet, güncel dönemde bu hedefine tam anlamıyla ulaştı. Ceza ve Tevkifevleri (CTE) merkezi bürokrasisi 19 Aralık 2000’deki operasyonun ardından hapisanelerdeki merkezi devlet iktidarını tam anlamıyla ilk defa tesis ederken, tüm ülkede koğuş sistemini geride bırakmak için çok ciddi çaba gösterdi. Fakat modern dönemin Tanzimat’tan beri en temel hedefi olan merkezileşmeyi ancak 21. yüzyılda gerçekleştiren devletin F tipi hapisanelerde faaliyete soktuğu yeni iktidar kurgusunda modern dönemin diğer önemli ideali olan ıslah artık önemini yitirmeye başlıyordu. Elbette güncel infaz sisteminde sosyal hizmet uzmanları, sosyologlar ve psikologlar ıslah programları için çalışıyorlar fakat F tipi cezaevlerindeki uygulamalara baktığımızda güvenlik kaygılarının ıslahattan çok daha fazla ön planda olduğunu görüyoruz (İbikoğlu, 2013). F tipi hapisanelerde dış güvenlik dikenli teller ve dijital sistemlerle sağlanırken, iç güvenlik ise mahpusların bir araya

gelmesinin sınırlandırılması üzerine kuruludur. Koşullardaki kömünlerin disipliner sistemini yıkmak üzerine kurulmuş bu anlayışın özünde tecrit vardır. Nitekim F tipi cezaevlerinde uygulanmakta olan tırmanan disiplin cezaları, uyumsuz mahpusları kademeli olarak hücre cezasına götürür (İbikoğlu, 2013). Bu uygulama yukarıda bahsi geçen yeni iktidar kurgusunun hapishanedeki örneklerinden birisidir. İslahın arka plana itildiği bu yeni sistemde kurallara uymanın yükümlülüğü mahpusun kendisindedir. Kurallara uyduğu sürece sistemin sunduğu sosyalleşme imkânlarından yararlanabilecektir. Fakat “akılcı” davranmaz, diğer bir deyişle “çıkarlarına uygun” hareket etmezse tırmanan disiplin cezaları alarak artan tecride maruz kalacak ve böylece de “güvenlik tehdidi” oluşturamayacaktır. Bu yeni sistemde hapishane idaresine düşen görev, elindeki özendirici ve caydırıcı araçları kullanıp hapishanede daimi olarak var olan güvenlik tehdidini en ucuz ve etkin şekilde yönetmesidir.

İktidar kurgusundaki bu dönüşümün cezalandırma ve hapis alanındaki ikinci yansıması da denetimli serbestlik uygulamasıdır. 2006 yılından beri CTE bünyesinde faaliyet gösteren bu uygulamada Ekim 2018 itibarıyla 624.219 kişinin takibi yapılmaktadır. Cezaevlerinde ise Kasım 2017 itibarıyla 228.993 kişi vardır.* Denetimli serbestlik takibinde ve cezaevinde olan güncel toplam kişi sayısının yaklaşık 900.000 olduğunu söyleyebiliriz. 31 Aralık 2000 tarihinde ise hapishanelerdeki toplam kişi sayısı 49.512’ydi. On sekiz yıl içinde gerçekleşen denetim ağındaki bu muazzam artış elbette ki başlı başına ayrı bir tartışma konusudur. Fakat burada altını çizmemiz gereken konu denetimli serbestlik uygulamasının güncel dönem iktidar kurgusuyla olan uyumudur. Denetimli Serbestlik takibi altında olan kişi ilk görüşme için geldiğinde kendisine uygulanan test sonucunda güvenlik risk derecesi tespit edilir. Hem bu risk derecesi hem de suç

* Bu veriler www.cte.adalet.gov.tr adresinden 19/11/2018 tarihinde alınmıştır.

tipi göz önünde bulundurularak bu kişiye uygun bir seminer programı çıkartılır. Madde kullanımı söz konusuysa ANATEM testleri veya kimi yüksek risk içeren durumlarda elektronik kelepçeye takip de söz konusu olabilir. Kişinin denetimli serbestlik infaz programı belirlendikten sonra bu programı takip etmesinin sorumluluğu tamamen kendi üzerindedir. Elektronik kelepçenin tanımlanmış sınırlarının dışına çıktığında veya mazeretsiz olarak ikinci kez seminer kaçırdığında ceza infaz kurumuna (geri) gönderilebilecektir.

Denetimli serbestlik uygulaması, F tipi cezaevlerinde gördüğümüz etkin güvenlik yönetiminin bir uzantısıdır. Denetimli serbestlik cezaevinin dışında, kendi içinde de derecelendirmesi olan başka bir denetim ağıdır. “Akıllı” ve “çıkartına uygun” davranıp kurallara uyan mahpuslar denetimli serbestliğe terfi edip kurallara uymaya devam ettikleri sürece bu yeni denetim ağının sunduğu imkânlardan yararlanabilmektedirler. Hüküm giyerek, hiç hapse girmeden denetimli serbestlik takibinde olan başka birisi ise kurallara uymadığı takdirde, cezaevine gönderilip daha ağır bir denetim ağına tabi olacaktır. Özetle, burada gördüğümüz güvenliğin dereceli olarak yönetildiği geniş bir denetim ağı sistemidir. * İslah hedefi giderek arka plana itilirken, toplumda var oluşu kaçınılmaz olan “suçluların” oluşturduğu güvenlik tehdidi en ucuz ve etkin yoldan yönetilmektedir.

Türkiye’deki hâkim iktidar kurgusu korporatist zihniyetten yönetim zihniyetine dönüştükçe cezalandırma alanı ıslah (bireyleri normatif bir ideal hedefinde dönüştürme) hedefinden uzaklaşmakta ve güvenlik risklerinin etkin yönetimine kaymaktadır.

* Bu dönüşümün Türkiye’de polisin kurumsallaşmasındaki yansımaları için bkz. (Berksoy, 2010; Gönen, 2013).

Sonuç Yerine

Osmanlı'dan günümüze (hapishanelerden hareketle) cezalandırma alanındaki dönüşümleri özetlediğim ve (devletin merkezileşmesi başta olmak üzere) dönüşen hâkim iktidar kurgularıyla ilişkilendirdiğim bu sunumun birçok problemi var. Birinci olarak, çok geniş bir süreci büyük genellemelerle özetlemeye çalışıyor. İkincisi, henüz emekleme safhasındaki bir alanda kaçınılmaz olarak yetersiz veri ve bilgi birikimi üzerinden yorum yapıyor. Tüm bu problemlere rağmen eleştiriye açık bu spekülâtif sunumdaki amacım, kapsayıcı bir kuramsal tartışmanın önünü açmak.

Bibliyografya

- Adak, U. (2017). Central Prisons (Hapishane-i Umumi) in Istanbul and Izmir in the Late Ottoman Empire : In-Between Ideal and Reality Central Prisons (Hapishane-i Umumi) in Istanbul and Izmir in the Late Ottoman Empire : In-Between Ideal and Reality. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 4(1), 73–94. <https://doi.org/10.2979/jottturstuass.4.1.05>
- Ayktut, E. (2011). *Alternative Claims on Justice and Law: Rural Arson and Poison Murder in the 19th Century Ottoman Empire*. Boğaziçi University. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Barkey, K. (2008). *Empire of Difference: The Ottomans in Comparative Perspective*. *Empire of Difference the Ottomans in Comparative Perspective*. Cambridge and New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790645>
- Berksoy, B. (2010). The Police Organization in Turkey in the Post-1980 Period and the Re-construction of the Social Formation. In L. Khalili & J. Schwedler (Eds.), *Policing and Prisons in the Middle East: Formations of Coercion* (pp. 137–155). London: Hurst & Company.

- Çakmakçođlu Kuru, A. (2004). *Sinop Hapishanesi*. Ankara: Atatürk Kùltür Merkezi Yayınları.
- Eren, M. (2014). *Kapatılmanın Patolojisi: Osmanlı'dan Günümüze Hapishanenin Tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.
- Garland, D. (1997). 'Governmentality' and the Problem of Crime: Foucault, Criminology, Sociology. *Theoretical Criminology*, 1(2), 173–214. <https://doi.org/10.1177/1362480697001002002>
- Gönen, Z. (2013). Giuliani in Izmir: Restructuring of the Izmir Public Order Police and Criminalization of the Urban Poor. *Critical Criminology*, 21(1), 87–101. <https://doi.org/10.1007/s10612-012-9169-9>
- Hunt, A., & Wickham, G. (1994). *Foucault and Law: Towards a Sociology of Law as Governance*. London and Chicago: Pluto Press.
- İbikoğlu, A. (2010). Disciplinary Evolution of Turkish Prisons, 1980s-1990s. *Studies in Law, Politics, and Society*, 51, 67–94.
- İbikoğlu, A. (2013). Prison as a Space of State-Society Contestation: The Case of Turkish F-type Prisons. In *The everyday life of the state: A state-in-society approach* (pp. 60–74). Seattle and London: University of Washington Press.
- Kalkan, İ. H. (2015). *Torture, Law, and Politics in the Late Ottoman Empire (1840-1918)*. New York University.
- Mardin, Ş. (1962). *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*. Princeton: Princeton University Press.
- Parla, T., & Davison, A. (2004). *Corporatist Ideology in Kemalist Turkey: Progress or Order?* Syracuse: Syracuse University Press.
- Peirce, L. P. (2003). *Morality Tales : Law and Gender in the Ottoman Court of Aintab*. Berkeley, Los Angeles, and London: University of California.

- Peters, R. (2005). *Crime and Punishment in Islamic Law: Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*. New York: Cambridge University Press.
- Rose, N. (2000). Government and Control. *British Journal of Criminology*, 40(2), 321–339. <https://doi.org/10.1093/bjc/40.2.321>
- Rubin, A. (2011). *Ottoman Nizamiye courts: Law and modernity. Ottoman Nizamiye Courts: Law and Modernity*. New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230119062>
- Schull, K. F. (2007). Tutuklu Sayımı: Jön Türklerin Sistematik Bir Şekilde Hapishane İstatistikleri Toplama Çalışmaları ve Bunların 1911-1918 Hapishane Reformu Üzerine Etkileri. In N. Levy & A. Toumarkine (Eds.), *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza* (pp. 212–238). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Schull, K. F. (2014). *Prisons in the Late Ottoman Empire: Microcosms of Modernity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Schull, K. F. (2016). Criminal Codes, Crime, and the Transformation of Punishment in the Late Ottoman Empire. In *Law and Legality in the Ottoman Empire and Republic of Turkey* (pp. 156–178). Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Şen, H. (2005). *The Transformation of the Politics of Punishment and the Birth of Prison in the Ottoman Empire (1845-1910)*. Boğaziçi University.
- Sipahi, A. (2006). *The labor-based prisons in Turkey (1933-1953)*. Boğaziçi University.
- Yıldız, G. (2012). *Mapusane: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*. İstanbul: Kitabevi.
- Zürcher, E. J. (1993). *Turkey: A Modern History*. New York: I.B. Tauris.

Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğunda Kadın Mahkûm Politikası (1840-1918):

MEKÂNSAL YERLER OLARAK KULLANILAN İMAM EVLERİ VE KADIN HAPİSHANELERİNDE GÖZALTI SORUNU

Gizem Sivri*

Bu sunumda, geç dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların hapsedilmesinin tarihsel kökenlerini ve önceki uygulamalarını anlamak için geniş bir çerçeve çizilecektir. Bu nedenle, geç dönem Osmanlı hapisane sisteminde yalnızca kadın mahkûmlara uygulanan özel hapis uygulamalarının ve ceza yöntemlerinin altını çizmeyi planlıyorum. Bu konuşmanın ana amacı, pratik uygulamalar ve en önemlisi de erkeklerin çektiği aynı acı dolu koşulları paylaşmış olsa bile kadın mahkûmların konumlarına odaklanmaktır. Cinsiyete dayalı hapis uygulamaları esnasında kadın mahkûmlar, yalnızca kadın ve savunmasız olmaları nedeniyle Osmanlı toplumunda tecavüz, baskı ve ayrımcılık gibi istismarlara maruz kaldılar. Arşiv vakalarının ışığı altında, Osmanlı toplumunun ve Osmanlı cezaevi politikasının

* Ludwig Maximilians Üniversitesi Doktora Öğrencisi

kadın mahkûmlar üzerindeki bakış açısını anlamak için kapsamlı bir çerçeve çizeceğim.

Öncelikle, on dokuzuncu yüzyılda kadın cürümünün temel yönlerine kısaca bir göz atmayı hedefliyorum. Bu nedenle, bu sunum için Osmanlı hapishanelerinde sıradan ve suçlu kadınların cürümü, mahkûm olarak yaşamları, kadın mahkûm olarak karşılanmaları, yok sayılan durumları ve kadın hapis cezası kavramıyla ilgili kararsız uygulamalar gibi mahkûmiyet meselelerine derinlemesine odaklandım ve tarihsel bir kavram oluşturmak için tematik bir çerçeve oluşturdum. Diğer bir deyişle, kadın cürümünü ve kadın suçluların Osmanlı hapishanelerindeki diğer suçlu kişiler gibi “suçlu ya da fail” olarak tanımlanmasını anlamak için kapsamlı bir kavram çizeceğim. Bu, on dokuzuncu yüzyıldan beri hapishane sistemlerinde bir kadın mahkûm olmanın ne demek olduğunu anlamayı gerektirir.

Kendilerine has eşsiz özelliklere sahip aktörler olmaları açısından kadın suçluların “fail” olarak genel perspektifini aydınlatmak için şu temel soruyu soracağız: Kadınlar toplumda nasıl algılanıyorlar.* Bu nedenle, İngiliz ve Amerikan cinsiyete dayalı suç çalışmaları alanını incelemeyi denedim, özellikle de kadın suçları alanını. Bu bağlamda, kadın mahkûmlar üzerindeki genel algıyı aydınlatmak için erkek ve kadın mahkûmların suç özelliklerinin ve kapsamının farklılaştırıldığı aşamaları, kadın suçluların fail olarak tanımlanmasını, bir kadın mahkûm olarak cezaevinde olmanın eleştirel tartışmasını ve kadın hapishanelerinde uygulanan özel cezai yöntemlere vurgu yapacağım.

Öncelikle cezaevi sisteminin sosyal bağlamda kadın ve erkek cürü-

* Pat Carlen and Anne Worrall, *Analyzing of Women imprisonment* (Devon, UK: Willian Publishing, 2004), 133.

münün eşitliğini reddettiğini gösteren kadın ve erkek suçları kavramlarındaki dramatik farklılıklara değinmek istiyorum.* Kadın cürümüne İngiliz ve Amerikan yaklaşımına benzer bir biçimde, Osmanlı'nın suç ve ceza bilimine bakış açısı, kadınların hem biyolojik hem de fizyolojik açıdan daha duygusal, hassas ve savunmasız olduklarıdır.** Bu nedenle onların hassas ve zayıf kökenleri oradan gelmektedir. Biyolojik ve duygusal durumları, kadınları suç davalarında masum kurbanlar olarak göstermeye teşvik etti. Amerikalı suç bilimci Pat Carlen'in dediği gibi, kadınların neden erkekler kadar suçlanmadığına cevap veren iki farklı teori vardır, biri biyolojiyi diğeri topsumsallaşmayı kapsar.*** Bundan dolayı kadın suçlular saldırgan davranışlardan ziyade başka bir şey olarak görülüyordu. Emziren ve büyüten anne olma anlamına gelen biyolojik özellikleri, hatta bununda ötesinde cinsiyet rolleri ve kadınlıkları toplum tarafından inşa edilmiş ve toplumsallaştırılmıştır.**** Sonuç olarak, masum ve kurban edilmiş kadınların hikâyeleri cinsiyete dayalı suçun temel sorunlarından biri haline geldi. Bununla birlikte, on dokuzuncu yüzyıl İngiliz hapisanelerindeki kadın suçlular ikiye ayrıldı: kadın mahkûmları sapkın ya da deli (fail) ve masum (kurban) olarak tanımladılar.***** Bir suç işlemiş olsalar bile, kadın suçlular korunmasız konumlarından dolayı sosyal çevreleri ve ayrıca hapsehane idaresi tarafından kişiliksizleştirilerek vahşi ve deli dışı kaplan

* Adrian Howe, *Punish and Critique, Towards a Feminist Analysis of Penalty* (New York: Routledge, 1994), 134.

** Pat Carlen and Anne Worrall, *Analyzing of Women Imprisonment* (Devon, UK: Willian Publishing, 2004), 32.

*** Ibid.,119.

**** Ibid.,119.

***** Pat Carlen and Anne Worrall, *Analyzing of Women Imprisonment* (USA: Willian Publishing, 2004), 9.

olarak tasvir edildiler.*

Böylece kadınların duygusal ve duyarlı bileşenler olduğu eğilimiyle birlikte kadın cürümü bir kez daha reddedildi.** Diğer bir deyişle, kadın cürümü aile hayatı ve kadınlıkla tanımlandığı zaman, hapis-hane koşullarındaki kadın mahkûmların tedavisinde bu kadınlık kavramını yansıtmaktadır: hoşgörülü ve şefkatli. Halbuki kadınlar arasındaki cürüm, onların arınmış, masum ve kurban edilmiş varlıklarını gösteren ve güçlendiren verili biyolojik ve sosyolojik faktörler içinde reddedildi. Katil ya da hırsızlık faili olan kadın suçlular kişisizleştirildi, insanlıktan çıkarıldı ve sapkın, deli ve sadist kişiler olarak görüldüler.*** Buna rağmen suçbilim, cinsiyet ve kadın çalışmaları, hapis-hane çalışmaları bilgileri kadın suçlu davranışlarını ihmal edercesine kadın ve kadın mahkûmlar arasındaki cürümün dramatik özelliklerini tartışmadı.

Erkek egemen hapis-hane sistemi aslında hem erkek hem de kadın mahkûmların rehabilitasyonu ve arınması için tasarlanmış ceza yöntemlerine kadın mahkûmların katılımına izin vermedi. Açıkça görüldüğü gibi hapis-haneler ve kurumlar erkekler için tasarlanmıştır.**** Hapis-hane kavramının yalnızca erkek mahkûmlar için kurulduğu kabul edilen bir gerçektir.***** Pat Carlen'e göre, "İskoçya'da kadınlara

* Christine Rache, "The Female Offender as an Object of Criminological Research", in *The Female Offender*, Edt. Broadsky, Annette M. (London: Sage Publication, 1975), 13.

** Christine Rache, "The Female Offender as an Object of Criminological Research", in *The Female Offender*, Edt. Broadsky, Annette M. (London: Sage Publication, 1975), 12

*** Ibid., 9.

**** Pat Carlen and Anne, Worrall, *Analyzing of Women imprisonment* (Devon, UK: Willian Publishing, 2004), 9.

***** Adrian Howe, Punish and Critique, *Towards a Feminist Analysis of Penalty* (New York: Routledge, 1994), 135.

rın hapsedilmesinin baskın anlamı bu hapis cezasının reddedilmiş olmasıdır: kadın hapishanesinin gerçek bir hapishane olduğu reddedildi, mahkûmların ‘gerçek kadınlar’ olduğu reddedildi.”*

Kadın cürümünün ve kadın suçlu algılarının genel eğilimlerinin teorik çerçevesini çizdikten sonra, planlı tez projemin temel noktalarına değinmek istiyorum. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki kadın hapishanesi ve kadın mahkûmlar sorununu tartışmak ve analizini yapmak için Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) kataloglarından sayısız dava göstereceğim.** Osmanlı kadın çalışmaları ve Osmanlı suç tarihi literatüründeki boşluğu dolduran betimleyici ve analitik tartışmalarla birlikte, içler acısı, dışlanmış, ihmal edilmiş, korkutulmuş ve yok sayılan durumlarına ışık tutarak Osmanlı kadın hapishanelerinin ve kadın mahkûmların emsalsiz durumunu su yüzüne çıkarmak için bazı özel davaları seçtim.

Bu konuşmada, Osmanlı hapishanelerinde suçlanan ve hapis edilmiş “mağdurlar” olarak nitelendirmek yerine, kadınlar üzerine fail ya da suçlu olarak eğilmek istiyorum. Bu nedenle, mahkûm edilmiş kadınların yaşamlarını, cinsiyet rollerini, fail olarak cinsiyete dayalı sorunlarını, imam evleri gibi geçici hapishane mekânlarını ve Osmanlı hükümetinin kadınlar arasındaki suçluluğa devlet merkezli yaklaşımını arşiv belgeleri ışığında ele alacağım. Özetle, kadın suçluluğu ve Osmanlı hapishanelerinde bir kadın mahkûm olmanın söylemi üzerinde durarak kadın temsilinin klasik karakterizasyonun ötesine geçen yeni bir söylem yaratmayı hedefledim.

* Pat Carlen, *Women Imprisonment, A Study in Social Control* (Routledge &K. Paul: 1983), 211.

** Bu çalışma için kullanılmış en önemli arşiv katoloğunun adı Mebani-i Emiriyye Hapishaneler İdaresidir (1911-1920) (Prison Administration catalogues). Kadın hapishaneleri ve kadın mahkûmlarla doğrudan bağlantılı birçok argümanı, yazışmayı ve özel davaları içermektedir.

Her ne kadar onların temsilini aktif failer olarak kurma niyetinde olsam da Osmanlı hapishane sisteminde Osmanlı hapishanelerinin ve hapishane yönetmeliklerinin modernizasyonu sürecinde görünüşte kabul edilen kadın cürümü ve kadın varlığı ile arşivdeki davalar, kadın mahkûmların Osmanlı hapishane sistemi içinde gizli ajanlıklarını sürdürdüğünü göstermektedir.

Hepsinden önemlisi erkek mahkûmlarla aynı acı dolu koşulları paylaşmış olsalar bile, Osmanlı hapishane sisteminde kadın mahkûmlar sadece kadın oldukları için kaçınılmaz olarak tecavüz, suiistimal, baskı ve ayrımcılığa maruz kaldılar. Bu bakımdan, aşağıdaki davalar Hamidiye ve Meşrutiyet dönemi Osmanlı modernleşme anlayışında (hapishane reformu sürecinde) hangi kadın mahkûmların boyun eğdirildiğine ve yok sayıldığına vurgu yapmaktadır.

Burada davaları tartışmadan önce Osmanlı İmparatorluğu'nun hapishane reform sürecine kısaca bakmak istiyorum. Osmanlı hapishane koşulları genel olarak korkunçtu ve mahkûmlar sağlığa uygun olmayan, tozlu ve ışısız koşullar gibi kötü yaşam koşullarıyla başa çıkabildiler, ayrıca hapishane binalarının içinde ısıtma sistemi yoktu. 1839 Tanzimat'ının yayınlanmasından bu yana, Osmanlı hükümeti özellikle Tanzimat'ın modernleşme unsurunun bir parçası olarak, Avrupa devletlerinin zorlaması ve şart koymasıyla, yürütülen politik müdahalelerden ilham alan çeşitli ölçülerde başarılı reformları yerine getirmeye hazırlanıyordu. Örneğin İngiliz büyükelçisi Sör Stratford Canning'ın mevcut hapishane sistemini tanımlayıp değerlendiren ve Osmanlı İmparatorluğu için bir hapishane tesisi modeli öneren ayrıntılı hapishane raporu 1851'de yayınlandı.* Bu uluslararası kaygı Osmanlı vilayetlerindeki hijyenik olmayan ve sağlıksız yaşam koşullarından, harap olmuş hapishane binalarından gelen dikkate değer bir

* Gültekin, Yıldız, *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni* (1839-1908), (İstanbul: Kitabevi, 2012), 131-138.

hapishane sorununu gösterdi. Böylece Osmanlı bürokratları hapishane binalarını yenilemeye karar verdi ve Osmanlı mahkûmlarının yaşam koşullarını iyileştirmeye başladılar. Belki de bu temyizden ilham alan, reformdaki ilk büyük adım 1871'deki Hapishane-i Umumi cezaevi kompleksinin inşasıydı. Kısa bir süre sonra, 1880 Hapishaneler Nizamnamesi olarak adlandırılan ilk hapishane yönetmeliği ilan edildi ve bu yönetmelikle Osmanlı vilayetlerinde model olarak modern hapishane kompleksleri kurulmaya başlandı. 1893 hapishane yönetmeliği (Hapishaneler Nizamnamesi) reform girişimini, hapishane personeli, görevleri ve mahkûmların yaşam standartları hakkında ayrıntılı makaleler ve tanımlayıcı açıklamalar takip etti.

20. yüzyılın başlarına kadar Hamidiyen döneminde ve özellikle 1911'den sonra İttihat ve Terakki Hükümeti Komitesi döneminde (Mebânî-i Emîriye Hapishaneler idaresinin kuruluşu) imparatorluğun hapishaneleri geliştirme hamlesi, hükümet politikasının bir parçası haline gelmemişti. 1911'de imparatorluğun hapishanelerini yönetmek için ilk yönetim kurulu olan *Mebânî-i Emîriye Hapishaneler İdaresi* kuruldu. Daha sonra, 1911-12'de İttihat ve Terakki Cemiyeti *hükümeti tarafından hapishanelerle ilgili ilk araştırma anketleri ve sayımları yapıldı*. Bu araştırmalar birçok Osmanlı vilayetinde 1911-1919 yılları arasında Mebânî-i Emîriye Hapishaneleri İdaresi tarafından dört kez tekrarlandı.* Buna rağmen Osmanlı hapishane düzenlemeleri ve reformları ironik bir şekilde aynı hususları ve sorunları vurguladı. Her ne kadar aynı sorunlar üzerinde defalarca durmuş olsalar da hayal kırıklığına uğrayarak başaramadılar.

Hapishane reformuna kısa bir bakıştan sonra, kadınların hapishane sisteminin yerleşim sorunlarına değinmek istiyorum. Ayrıca *açıklayıcı örnekler*, az gelişmiş hapishane sistemini ve kadın mahkûmlar

* Schull, Kent. *Prisons in the Late Ottoman Empire* (Microcosms of Modernity), (London: Edinburgh University Press, 2014), 68-69.

için kaçınılmaz sonuçlarını göstermektedir. Gerçek şu ki, Osmanlı hükümetinin mali sorunlarla mücadele etmesi yeni hapishane binalarının yapımına engel olmuştur. İmparatorluk hapishanelerin modernizasyon sürecinde Osmanlı hükümetinin tipik ve tekrarlayan bahanesi ekonomik nedenlerdi. *Dolayısı ile bu durum* Osmanlı vilayetlerinde uygun kadın hapishanelerinin veya erkek hapishanelerinde uygun koşulların (zükur hapishanesi) inşasını engellemiştir. Bu nedenle Osmanlı hükümeti geçici olarak, Osmanlı vilayetlerinde kadın hapishane evleri olarak kullanmak üzere geçici evler (*isticar usulü*) kiralamıştır. Böylece Osmanlı hükümeti, ayrı kadın hapishanelerinin ya da koğuş inşaatı masraflarından kurtuluyordu.*

Osmanlı cezaevi sisteminde, imamların ve muhtarların evlerini kapsayan bu geçici ve eşsiz çözüme, imam ya da muhtar evleri adı verilmiştir. Kuşkusuz imam evleri, durumları belirli davalarla açıklanacak olan kadın mahkûmların güvenliği, gözaltına alınması, izolasyonu ve rehabilitasyonu için çok sayıda sorun yarattı. Bu hapishane evleri, Osmanlı ilçe ve nahiyelerinde yerel imamlardan veya muhtarlardan kiralanarak terk edilmiş veya harap olmuş evlerden oluşuyordu. Mesele Osmanlı Cezaevi İdaresi (Mebânî-in Emîriye Hapishaneleri İdaresi) ile Kosova'daki Brana bölgesinin yerel valisi arasında bir yazışma vardır. Brana'daki erkek hapishanesine ek olarak, imam Hafız Nail Efendi'nin bir mülkiyeti kadın hapishanesi olarak kiralandı.** Hafız Nail Efendi ayrıca, kadın mahkûmların güvenliği, gözaltına alınması ve günlük ihtiyaçlarıyla da ilgileniyordu. Her ne kadar arşiv belgeleri Brana imam evindeki hapsedilme sürecini, yaşam standartlarını veya günlük rutinleri ayrıntılandırmasa da imam evi kullanma geleneğinin Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygın olduğunu belirlemek

* Gültekin, Yıldız, *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni* (1839-1908), (İstanbul: Kitabevi, 2012), 203-205-211.

** BOA. DH. MB. HPS. M. 6/46: 3 Eylül 1912.

zor değildir. Aslında imam evleri gayri resmi, düzensiz ve kurumsal olmayan kadın hapishaneleriydi, ayrıca kadın mahkûmlar için özgün yerleşim yerleri olarak kullanıldı.

İmamlar ve muhtarlar, Osmanlı kadın hapishanelerinin en yaygın ev sahiplerini ve gardiyanlarını temsil ederken, cezaevi gardiyanlarının cinsiyeti, özellikle buna uygun kadın hapishanelerinde, kadın mahkûmlar için çok sayıda soruna neden oldu. Öte yandan, Osmanlı toplumundaki saygın konumlarından dolayı imamlar, muhtarlar ve yerel yetkililer kadın hapishane gardiyanları olarak tercih edildi. 1840-1918 yılları arasında çıkan hapishane reform paketlerinin yenilikçi kanun maddelerine rağmen, mahkûmların cinsiyeti, suçları ve hayati ihtiyaçları ne olursa olsun, imam evleri mahkûmları toplumdan izole etme ve kapalı evlerin içine hapsetme işlevini yerine getirdi.

Diğer taraftan Osmanlı hükümeti, ekonomik sorunlardan dolayı hapishane sorununa radikal bir çözüm bulamadı. Örneğin 6 Nisan 1887'de, yerel yetkililer Kalonya'daki (Midilli Adası'ndaki) bir kadın hapishanesiyle ilgili olarak, İstanbul hükümetine kiralara, ödenmemiş koruma ve muayene ücretleri için bir dilekçe sundu. Buna karşılık İçişleri Bakanlığı, adanın kadın gözaltı evi için kiranın yüksek olduğundan şikâyet ederek kiranın azaltılması için bir müzakere önerdi. Bu örnekler, finansal krizin kiralanan hapishane evleri sisteminin ömrünü ve dayanıklılığını etkilediği argümanını güçlendirmektedir. Bir yandan, Osmanlı hükümeti, kadın hapishanesi sorunlarıyla ilgili sorunu çözmek için kurumsal ve mekânsal kadın hapishanelerinin kurulması için gerekli ihtiyacı gördü, fakat ekonomik sorunları devam ediyordu. Maalesef arşiv belgeleri, gecikmiş kira ödemesi, borç birikmesi gibi genel mali sorunları doğrulamaktadır. Her ne kadar 1880 Hapishane Yönetmeliği'nin 6. Maddesi (1880 Hapishane Nizamnamesi), imparatorluk vilayetlerindeki erkek ve kadın mahkûmlar için uygun hapishane binalarının ve ayrı koşulların ku-

rulmasını önermiş olsa da, ne kadın mahkûmlar için özel hapishaneler inşa edildi ne de ev kiralari zamanında ödendi.

Başka bir sorun da uygun hapishane binasında, koğuşları kontrol eden gardiyanların maaşlarının ödenmesiydi. Bazı vilayetlerde kadın gardiyanlar, yetersiz maaş nedeniyle gönüllü olarak istifa etmişlerdir. Örneğin Hapishane-i Umumi'de (Sultanahmet Cezaevi Kompleksi) kadın gardiyan olan Zayel Kadın, 1912 yılında geciken maaş ödemeleri nedeniyle istifa etmiştir.*

Bununla birlikte, Osmanlı cezaevi idaresi, erkek gardiyanların kadın mahkûmları gözaltında tutmasını tavsiye ederek geçici olarak kadın gardiyan problemini çözmüştür. Böylece erkek mahkûmlara ek olarak kadın mahkûmların gözaltına alınması, fazladan bir masraf olmadan gerçekleştirildi. Hiç şüphe yok ki Osmanlı hükümeti, erkek gardiyanları kadın hapishanelerine ya da koğuşlarına denetmen olarak atayarak kadın gardiyan eksikliğini (düşük maaşlar ve ertelenmiş ödemeler nedeniyle) telafi etmiştir. Osmanlı bürokratlarının geçici çözümü ne cinsiyeti ve kadın mahkûmların kadınlıklarını ne de Osmanlı toplumunun sosyal ve İslami kurallarını ele aldı. Gerçek şu ki cinsiyet, imam evlerinde ve kurumsal hapishanelerde bir kadın gardiyan olması ölçütü değildi. Bu durum kadın mahkûmların istismar edilmesine yol açmıştır.

Bu geçici uygulama, Osmanlı hükümetinin amacına hizmet ederken, kadın mahkûmların erkek gardiyanlar tarafından istismar edilmesine, zorlanmasına ve işkence edilmesine olanak sağladı. Burada arşivden dikkat çekici bir duruma değinmek istiyorum. Arşiv belgesine göre, Mehmed Çavuş, Karesi (Balıkesir) hapishanesinde kadınlar koğuşunda gardiyan olarak çalışırken mahkûmları kendi ekonomik çıkarı için fahişelik yapmaya zorladı. Sonuç olarak Mehmed

* BOA. DH. MB. HPS. M 3/19: 22 Şubat 1912.

Çavuş görevinden alınıp üç ay hapis cezasına çarptırıldı ve 220,50 kuruş para cezası verildi.* Arşiv kaynağında iddia edildiği gibi, kadın mahkûmlar, erkek gardiyanların ekonomik çıkarları için cinsel tacize uğradı. Böylece kadın hapishanelerinde cinsel istismar, zorlama ve kısıtlamalar ile başa çıkmak zorunda kaldılar. Dışlanan ve yok sayılan durumları bu tür davalarla birlikte pekiştirildi.

Osmanlı hükümeti, Mehmed Çavuş davasında görüldüğü gibi, erkek gardiyan atama uygulamasının olumsuz sonuçlara yol açtığını belirtti. Bunun sonucu olarak, bu dramatik cinsel taciz hikâyesinden sonra kritik bir dönüm noktası olarak Osmanlı bürokratları, kadın hapishanelerinde ve koşullarında erkek gardiyanların veya denetçilerin görevlendirilmesinden kaçınmaya başladı. Dikkate değer bir durum olarak, Çankırı (Kengeri) kadın hapishane gardiyanı Ahmet Hamdi Efendi (nisa gardiyanı), kadın servisinde çalışmasına karşılık maaş ücretinde artış talep etti.** Talebi, kadın hapishanesinde erkek gardiyanları engellemek isteyen Osmanlı yetkilileri tarafından reddedildi. Sonuç olarak, bu reddedilmeyle, Osmanlı hükümeti kadın mahkûmların denetçisi olarak çalışan erkek gardiyanların yasaklandığını ilan etti.

Özetle Osmanlı yetkililerinin ve cezaevi yöneticilerinin geçici çözümleri, özellikle kadın mahkûmların denetimi ve alıkonulması açısından, erkek ve kadın hapishanelerinde karışıklığa yol açtı. Kısacası Osmanlı cezaevi yönetimi nezaretinde yok sayılan ve bir kenara atılan kadın mahkûmların varlığını vurgulamaya çalışıyorum. Hapishanelerde erkek gardiyanların zorlamalarına ve istismarına maruz kaldılar. Sonuç olarak, Osmanlı yetkilileri, kadın mahkûmları denetlemek için erkek gardiyanları görevlendirip bu durum için kalıcı bir çözüm bulamadılar.

* BOA. DH. MB. HPS 89/23: 5 Kasım, BEO. 4228/317032: 28 Ekim 1913

** BOA. DH. MB. HPS: 96/40: 26 Nisan 1914

Genel olarak Osmanlı hapisane deneyimleri göz önüne alındığında, Osmanlı cezaevi sistemi ve onun sözde modern uygulamaları, onuruna duyarlı kadın mahkûmları dışladığı, gizlediği ve hepsinden daha önemlisi yok saydığı açıkça kanıtlandı. Her ne kadar, cezaevinin düzenlenmesi için raporlar yayınlanmış ve kurumlar kurulmuş olsa da modernizasyon girişimlerinin yansımaları bir şekilde elde edilememiştir.

Bununla birlikte Osmanlı cezaevi yönetim sistemi, hem kadın hem de erkek mahkûmlar için az gelişmiş cezaevi sistemiyle hemfikir olup görmezden gelse bile, geçici çözümlerle imam evleri (bir hapisane evi kiralamak), kadın gardiyan sorunu, cinsel istismarlar, hapisane binalarının iğrenç koşulları korunmuştur. Osmanlı cezaevi deneyiminde görüldüğü gibi, kadın mahkûmlar çeşitli şekillerde gizli tutuldu ve ihmal edildi.

Kaynakça

- Adak, Ufuk, “The Politics of Punishment, Urbanization, and Izmir Prison in the Late Ottoman Empire” unpublished Ph.D. Dissertation, University of Cincinnati, USA, 2015.
- Bentham, Jeremy, *The Panopticon Writings*. Ed. Miran Bozovic (London: Verso, 1995)
- Briggs, John, Harrison, Christopher, McInnes, Angus, Vincent, David, *Crime, and Punishment in England*, (London: UCL Press, 1996).
- Bruce, F. Adams. *The Politics of Punishment, Prison Reform in Russia 1863-1917*. Northern Illinois University Press, 1996.
- Demirel, Fatmagül, “Adliye Nezareti’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1908)”. unpublished Ph.D. Dissertation, İstanbul University Social Sciences Institute, İstanbul, 2003.
- Emsley, Clive. *Crime and Society in England 1750-1900*, (Longman Publishing, London:1996)

- Foucault, Michael, *Discipline and Punish: Birth of Prison*, (New York: Pantheon Books, 1977).
- Governmentality, ed. Graham Burchell, Colin Gordon, and Peter Miller, The University Chicago Press, Chicago, 1991.
- Territory, Security Lectures at the College de France 1977-1978, Ed. Michel Senellart, General Editors: François Ewald and Alessandro Fontana (Palgrave: McMillan, 2007).
- Moore, Linda, Scraton, Phil, *The Incarceration of Women, Punishing Bodies, Breaking Spirits*, Palgrave Macmillan Publishing, 2014.
- Edt. Margaret L. Arnot, Cornelie Usborn, *Gender and Crime in Modern Europe*, UCL Press, 1999.
- Gorman, Anthony, Regulation, "Reform, Resistance in the Middle Eastern Prisons" in *Cultures of Confinement A History of the Prison in Africa, Asia, and Latin America*, edited by Ian Brown, Frank Dikötter, Cornell University Press, 2002.
- Kızıllan, Ayşe, "Osmanlı'da Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkumlar (1839-1922)" unpublished MA Thesis, Süleyman Demirel Üniversitesi, Social Sciences Institute, 2011.
- Naskali, E. Gürsoy - H. Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, (Kitabevi Yayınları: İstanbul:, 2005)
- O'Brien, Patricia, "Crime and Punishment as Historical Problem" The Journal of Social History, Summer 78, Vol. 11 Issue 4, 1978.
- Peters, Rudolph. *Crime and Punishment in Islamic Law: Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).
- Peters, Rudolph, "Egypt and the Age of Triumphant Prisons: Legal Punishment in Nineteenth-Century Egypt," *Annales Islamologiques*, 36 (2002), pp. 253-285
- Peters, Rudolph, "Prisons and Marginalization in Nineteenth-Century Egypt," in Eugene Rogan, *Outside in: On the Margins of the Modern Middle East*, (London I.B Tauris, 2002), pp. 31-53.

- Schull, Kent. Prisons in the Late Ottoman Empire (Microcosms of Modernity), (London: Edinburgh University Press, 2014).*
- Schull, Kent, *Penal Institutions, Nation-state Construction, and Modernity in the Late Ottoman Empire (1908-1919)*, University of California, Los Angeles, 2007.
- Shrader, Abby M. “Branding the Exile as “Other”: Corporal Punishment and the Construction of the Boundaries in Mid-Nineteenth Century Russia, in *Russian Modernity, Politics, Knowledge, Practices*, edited by, Kostantis, Yanni, Hoffman, (New York: David.St. Martin’s Press, 2000).
- Şen, Hasan. “The Transformation of the Politics of Punishment and the Birth of Prison in the Ottoman Empire (1845-1910)” unpublished MA Thesis, Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History. 2005
- Tucker, Judith. *Women in Nineteenth-Century Egypt*, (Cambridge University Press, 1985).
- Tucker, Judith. In the House of Law, Gender and Islamic Law in Syria and Palestine, (University of California Press, 1998).*
- Tuğ, Başak. “Gendered Subjects in Ottoman Constitutional Agreements, ca. 1740-1860” *European Journal of Turkish Studies* [Online], 18 | 2014, Online since 01 July 2014, Connection on 26 August 2014.
- Yıldız, Gültekin. *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, (İstanbul: Kitabevi, 2012).
- Zarinebaf, Fariba, *Crime, and Punishment in Istanbul*, (London: University of California Press, 2010).
- Zedner, Lucia, *Women Crime and Custody in Victorian England*, (London: Oxford University Press, 1991)

EKLER

BOA. DH. MB. HPS. M. 6/46 BOA. DH. MB. HPS. M 3/19
BOA. DH. MB. HPS 89/23 BEO. 4228/317032 BOA. DH. MB.
HPS: 96/

2. GÜN ÜÇÜNCÜ OTURUM

TÜRKİYE'DEN BİR DENEYİM AKTARIMI: ÇOCUK CEZAEVLERİ KAPATILSIN GİRİŞİMİ

Yaşar Çavdar Kolbükten*

Ben sunumumda sizlere 2014 yılında cezaevlerinde çocuklara yönelik yaşanan işkence ve ağır ihlaller sonucu oluşturulan “Çocuk Ceza Evleri Kapatılsın Girişimi”nin oluşturulma süreci, felsefesi ve bazı temel yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermeye çalışacağım.

Geriye dönüp baktığımızda ve günümüz Türkiye'sinde çocuk cezaevlerinde hak ihlallerin devam ettiğini, çocuk cezaevlerinin/kapalı kurumların varlığının devam ettiği sürece de şiddetin ve hak ihlallerinin devam edeceğini biliyoruz.

Bu yaklaşımla Girişim bileşenleri olarak ilk kez, 1 Ocak 2014 tarihinde Ankara Sincan Çocuk Cezaevi'nde çocuk tutuklulara yönelik gerçekleştirilen işkence ve ağır hak ihlalleri sonucunda bir araya geldik. Artık çocukların cezaevlerinde işkence görmemesi, uğradıkları ağır hak ihlallerinin bir an önce son bulması ve çocuk tutukluluğunu ortadan kaldıracı adımların alınması adına, insan hakları ve çocuk hakları alanlarında çalışan başlangıçta sadece yedi sivil toplum örgütü olarak emek, bilgi ve birikimlerimizi paylaşma ve bir kampanyaya başlatma kararı aldık.

* Uzm. Sosyal Çalışmacı, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Ankara Şubesi.

2011 yılında Adana Pozantı Çocuk Cezaevi'nde çocuklara cinsel istismar, işkence ve kötü muamele iddialarıyla birlikte ilk kez ciddi anlamda “çocuk cezaevleri, çocuk adalet sistemi ve çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmaları” tartışılır hale gelmiş; ardından 2012 yılında Ankara Sincan, 2013 yılında İzmir Şakran ve Antalya Cezaevinde çocuklara yönelik cinsel istismar, kötü muamele ve ağır işkence iddiaları kamuoyuna yansımıştır. Yine 2014 yılı başında bu kez Ankara Sincan Çocuk Cezaevi'nde çocuklara işkence ve onur kırıcı muamele yapıldığı şikâyetlerinin gündeme gelmesi üzerine Çocuk Cezaevleri Kapatılсын Girişimi bileşenleri, Sincan Cezaevi'ndeki çocuklarla ve olaylar sonrası Şakran ve Maltepe cezaevlerine gönderilen çocuklarla yaptığı görüşmelerde kamuoyuna yansıyan iddiaları doğrular nitelikte bulgulara ulaşılmıştır.

Çocuk cezaevlerinde yaşananlara ilişkin korkutucu tablo ilk olarak, tüm duyarlı kamuoyunun bildiği üzere 2011 yılı yaz aylarında Pozantı Çocuk Cezaevinde meydana gelen cinsel istismara varıncaya kadar, ağır işkence ve hak ihlallerinin duyulmasıyla gözler önüne serildi. Ancak maalesef Adalet Bakanlığı yetkilileri sorunun kaynağına inip sorumluları derhal yargı önüne çıkarmak yerine faturayı cezaevinin fiziki koşullarına kesip çözümü çocukları Ankara Sincan Cezaevi'ne nakletmekte buldu. Yine maalesef, benzer ağır hak ihlalleri ve işkence iddiaları Şakran, Kürkçüler, Antalya ve son olarak Sincan cezaevlerinde de gündeme geldi.

Yaşananlar sonucunda bir araya gelen Sivil Toplum Örgütü temsilcileri,*

* İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Çağdaş Hukukçular Derneği, Gündem Çocuk Derneği, Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Hukuk Dayanışma Dernekleri Federasyonu (TUHAD-FED), Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği (ÖZGEDER), İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST), Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUD), Türkiye Çocuklara Yeniden Özgür-

çocuklara yönelik bu utancın nasıl sonlandırılabilceğine dair yaptığımız ön görüşmelerde tartışmasız bir biçimde hiçbir iyileştirme model ve yönteminin var olan sistemi düzeltmeyeceği, yalnızca çocuk tutukluluğuna son verilerek ve çocuk cezaevlerinin kapatılmasıyla çocuk cezaevleri sorununun son bulacağı konusunda fikir birliğine varıldı. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle çocuk cezaevlerinde yaşanan hak ihlalleri konusunda kamuoyunu bilgilendirmek, halihazırdaki çocuk tutuklularla iletişime geçmenin yollarını zorlamak ve devamında da alternatif modeller üzerinde çalışma kararı aldık. Girişim çalışmalarında 33 sivil toplum kuruluşu dahil oldu.

Çocuk Cezaevleri Kapatılsın Girişimi Ankara Koordinasyon grubu üyeleri tarafından, Türkiye çocuk adalet sistemiyle ilgili yasal durumu, çocukların cezaevlerindeki durumlarını, cezaevlerinde çocuklara yönelik hak ihlallerini ve özgürlüğünden yoksun bırakmaya alternatif olabilecek tedbirleri tartışmaya açmak amacıyla **“2014 Türkiye’sinde Çocuk Cezaevleri Gerçeği Raporu”** hazırlandı. Raporunda, çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmalarına son verilmesi için yasal anlamda yapılması gerekenler, çocuğa özgü adalet sisteminin nasıl olması gerektiği, çocuk cezaevlerine alternatif olabilecek sistemler, cezaevlerinde yaşanan hak ihlalleri ve çocukların tanıklığı ile cezaevi gerçeği üzerine bilgiler yer almaktadır. Emek

lük Vakfı, İstar Kadın Merkezi, Uluslararası Çocuk Merkezi, Çocuklar İçin Adalet Takipçileri, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim Sen), Çakıl Derneği, Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP), Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES), Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği, Özgürlükçü Hukukçular Derneği, Diyarbakır Barosu, Mersin Barosu, Sinetopya, Çocukla Aynı Çatı Altında Derneği (ÇAÇA), Türk Tabipleri Birliği, Yeniden Sosyoloji Derneği, 7 Renk LGBT Der, Akdeniz Göç-Der, Tarlabası Toplum Merkezi, BES (Büro Emekçileri Sendikası), Mersin Çocuk Hakları Derneği, Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Genç Kahramanlar Platformu, Çocuk Çalışmaları Birimi, Adli Tıp Uzmanları Derneği (ATUD).

birliğiyle hazırlamış olduğumuz bu raporda, bilimsel veriler ve “çocukların tanıklıkları” ile göstermeye çalıştığımız üzere, çocuk cezaevleri hiçbir yönüyle cezaevlerindeki çocuklarla toplumun bütünleşmesine hizmet etmemektedir! Hal böyleyken Adalet Bakanlığı’nın F tipi çocuk cezaevlerinin sayısını 15’e çıkaracağını “müjdelemesi” ve bu konudaki ısrarcı tavrı da girişimizi harekete geçmeye yönelten en önemli unsurlardan biri olmuştur. Yine raporumuz içerisinde detaylandıracağımız üzere, tecrit sistemi yetişkinler için bile birçok sakınca içerirken çocukların biyo-psiko-sosyal gelişimleri açısından çok daha ciddi engeller teşkil etmektedir. F tiplerindeki, çağdışı bir kısasa kısas anlayışıyla “ceza” amaçlayan yapısal durumun ürettiği tecrit ve izolasyon çocuklarda yalnızlık, özgüven kaybı, hiçlik duygusu, yaşamsal bağlardan kopma, gelecekte umudu kesme ve bir bütün olarak kişilik intiharı gibi büyük etkiler yaratmaktadır.

Girişimimiz, çocukları yukarıda bahsi geçen bu olumsuz tablodan çıkartmak amacıyla, ilk etapta Ankara, İstanbul, İzmir, Diyarbakır ve Mersin olmak üzere beş ilde örgütlenmesinin ardından, 22 Ocak 2014 tarihinde Adalet Bakanlığı önünde deklarasyonunu ilan ederek çocuk cezaevlerinde yaşanan bu kabul edilemez ihlaller ve çocuk adalet sisteminin geldiği nokta konusunda Türkiye kamuoyunu bilgilendirdi ve hükümet yetkililerini uyardı. Mart 2014 içerisindeyse yine bu illerde eş zamanlı olarak bir imza kampanyası başlatıldı ve bileşen içerisinde yer alan avukatlar aracılığıyla tutuklu bulunan çocukların bir kısmıyla temasa geçildi. Ayrıca Adalet Bakanlığı yetkilileri, TBMM İnsan Hakları Komisyonu, randevu taleplerimize olumlu yanıt veren Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekilleri de ilgili konularda bilgilendirildi. Koordinasyonlarımızın bulunduğu illerde basın açıklamaları, imza kampanyası, tanıtım stantları, panel ve sempozyumlarla “çocuk cezaevi gerçeğini” kamuoyunun gündeminde tutmaya çalıştık.

Geçen süreçte, Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında kalan çocukların işkence, kötü muamele ve diğer onur kırıcı muamelelere maruz kalmalarını insanlık adına utançla ve büyük bir kaygıyla takip ettiğimizi, çocukların maruz kaldığı tüm hak ihlallerinin ve yaşanan sorunların ancak çocuk cezaevleri kapatılarak sona ereceğine inandığımızı her daim yineledik. Ayrıca çocuk yargılamasında sıklıkla tutuklamaya başvurulmasının bir tür “erken infaz” olarak uygulanıyor olması sebebiyle, 18 yaş altı çocuk tutukluluğuna artık son verilmesini talep ettiğimizi de kamuoyuna deklare ettik, etmeye devam ediyoruz.

Yine, Türkiye'nin de taraf olduğu başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, uluslararası sözleşmeler ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu uyarınca,

- 18 yaşına kadar her bireyin “çocuk” kabul edilmesinin yasal bir zorunluluk olduğunu,
- Hiçbir ayırım gözetmeden her çocuğun yaşaması, gelişmesi, yaşama katılımının sağlanması ve tüm düzenlemelerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gerektiğini,
- Çocuk adalet sistemi içinde yer alan her çocuğa yaşına özgü muamelelerde bulunulmasının ve çocuk adalet sistemi içinde yer alan çocuklarla ilgili verilecek kararlarda çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasına son çare olarak başvurulması gerektiğini,
- Adalet sistemine –her ne sebeple olursa olsun– giren çocuğun toplumdan izole edilerek cezalandırılmasının değil, eğitici ve onarıcı bir yaklaşım sergilenerek toplum içinde toplumla bütünleşmesinin sağlanmasının yasal bir zorunluluk olduğunu,
- Başta cezaevleri olmak üzere tüm kapalı kurumların şiddet oluşmasına ortam yarattığının ve kapalı kurum yapısının

çocuk adalet sisteminin felsefe ve yaklaşımına aykırılık taşıdığını,

- Çocukların yaşadıkları hak ihlallerinin gerek çocukların yaşamında gerekse toplumda kalıcı ve telafisi çok zor izler bıraktığının göz önünde bulundurulmasının büyük önem taşıdığını hatırlatarak, bu taleplerimizi yinelemeyi sürdürdük.

Bu taleplerimize ek olarak, çocuk cezaevleri kapatılıncaya ve çocuğa özgü bir adalet sistemi hayata geçirilinceye kadar BM İşkenceye Karşı Sözleşmenin Ek İhtiyari Protokolü (OPCAT) uyarınca oluşturulması zorunlu olan **“Bağımsız İzleme Mekanizması”**nın bir an önce oluşturularak var olan cezaevlerindeki çocuklarla temasa geçmemizin sağlanmasını da talep ettik. Yapılacak ziyaretlerle çocuk kapalı ceza infaz kurumlarındaki çocukların nasıl ve hangi koşullarda tutulduğunun tespiti için tüm infaz kurumlarının, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) standartlarına uygun bir şekilde sivil ve bağımsız inceleme ve denetime açılması gerektiğini dile getirdik.

Bütün bunlara ek olarak, bugüne kadar yaşanmış olan hak ihlalleri sorumlularının cezasız kalmaması için etkin yargı mekanizmalarının harekete geçirilmesini, 2013 yılında, Adalet Bakanlığı'nın şu anda sayısı 5 olan çocuk cezaevlerinin sayısını 15'e çıkaracağını ve yapılacak cezaevlerinin F tipi ve tek kişilik hücrelerden oluşacağını bildirmesi sebebiyle öncelikle bu yeni cezaevlerinin yapımlarından vazgeçilmesini talep ettik.

Göregenli'nin söylediği gibi, “İzolasyon'un, izole edilen'e şu ya da bu şekilde 'iyi gelen bir şey olduğunu' kanıtlayan bir tek araştırma bulgusu yoktur.”

Yılmaz Güney'in "Duvar" filmindeki çocuklar diyor ki: "Büyükler için ne değişir bilmem ama bizim için 4. Koğuş (çocuk koğuşu) için bir şey değişmez". Cezaevi koşullarına günümüzde baktığımızda fiziki olarak iyileşmeler olabilir ama filmdeki çocukların maruz kaldığı cinsel istismardan tutun kötü muameleye kadar belgeselde yakın geçmiş, çocukları anlatıyorlar. Belgeseldeki gibi ta Duvar filmde olduğu süreçten günümüze gelen koşullarda bir şeyin değişmediğini çocuklar için görüyoruz.

Kuşkusuz herhangi bir soruna çözüm üretmek, bir durumu değiştirmek, dönüştürmek isteyen herkesin öncelikle sorunu sağlıklı, doğru, gerçekçi bir şekilde tespit etmesi gerekiyor. Yine kuşkusuz, herhangi bir sorunu çözmek isteyen kişinin sorunun tüm taraflarıyla üst düzeyde empati kurabilmesi, kendisini karşısındakinin yerine koyarak düşünebilmesi sorunun çözümünde büyük önem taşıyor. "Çocuk Cezaevleri Kapatılsın!" derken, bu talebin yalnızca cezaevinde çocuklara yapılan onur kırıcı davranışlardan ya da yalnızca cezaevlerinin koşullarından kaynaklanmadığını, bu itirazın çok yönlü, çok bileşenli argümanlar içerdiğini görmek gerek.

Çocuklara cezaevinde buldukları süre içinde insan onur ve saygınlığına aykırı muamelelerde bulunulması elbette kabul edilemez, gerek uluslararası gerek ulusal yasal düzenlemelere göre çocukların özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarına ilk çare olarak başvurulması, alternatif tedbir ve uygulamalara gidilmemesi elbette hukuka aykırıdır. Ancak konu ceza adalet sisteminin amaçlarına ulaşılıp ulaşılmadığı, çocuk adalet sisteminin nasıl kurulması gerektiği, herhangi bir çocuk suça yöneldiğinde nasıl bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği ve özgürlüğünden yoksun bırakılan bir çocuğun cezaevine atılmasının gerek suç nedeniyle bozulan toplum düzeninin ve mağduriyetin iyileşmesini, gerek cezaevine atılan çocuğun "ıslah" edilmesini sağlayıp sağlamadığı yönlerinden de tartışılmalıdır.

Özgürlüğünden yoksun bırakmanın en son çare olması yanında en kısa sürede sonlandırılması gerektiği ÇHS gereğidir. Oysa ülkemiz çocuk cezaevlerinde bulunan çocukların neredeyse %90'ının tutuklu olduğu, dolayısıyla yasada bir tedbir olarak öngörülen tutuklamanın ülkemiz uygulamasında cezalandırmaya dönüştüğü, yargılamanın ve temyiz incelemesinin çok uzun sürmesi nedeniyle suçta sürüklenen çocuğun açık bir kurum olan “Çocuk Eğitim Evinde” geçirmesi gereken zamanın büyük çoğunluğunu kapalı bir kurum olan “Tutukevinde” geçirmesi sonucunu yarattığı, bu yönlerden de sözleşmenin ve çocuk haklarının ihlal edildiği açıktır. Böyle açık ve kesin gerçekler karşısında çocuk cezaevlerinin varlığı nasıl savunulabilir, yararlı olduğu, toplumu suçtan koruduğu ve çocukları ıslah ettiği nasıl söylenebilir?

TÜRKİYE'DEN BİR DENEYİM AKTARIMI: ÇOCUK CEZAEVLERİ KAPATILSIN GİRİŞİMİ

Hasan Erdoğan*

Arkadaşlar merhabalar. Öncelikle bu konferansı düzenleyen arkadaşlarımıza, Mustafa Bey'in şahsında, çok çok teşekkür ederim. Tüm katılımcılara, burada bulunan tüm akademisyenlere, alanda çalışan, çocuklara temas eden psikologlara, sosyologlara, sosyal hizmet uzmanlarına, tüm arkadaşlarıma ayrı ayrı teşekkür ederim ve çocuklar adına teşekkür ederim.

Bir de tabii film, ben ilk kez izledim filmi, belgeseli. Esin arkadaş da keşke burada olsaydı, yurtdışında filmi hazırlayan yönetmen arkadaş. Onun da çok ciddi emeği olmuş. Çünkü biz ne kadar konuşsak ne kadar yazsak, çizsek, raporlasak da bir canlı tanıklık kadar etkili olmuyor. Çünkü bizim anlattıklarımız, bizim söylediklerimiz, mesele belgesel içerisinde benim söylediklerimi, çocuğun ağzından duyduğunuz zaman asıl o zaman inandırıcı ve gerçekçi oluyor.

Çünkü bazen bizler, hak savunucuları, sanki siyasi davranıyoruz,

* Avukat.

sanki bir hükümeti zorlamak için, kamu otoritesini zorlamak için; yanlı, taraflı, gerçeğe aykırı beyanlarda bulunuyormuşuz gibi. “Ya bu da olur mu, doğru mu, gerçekten böyle mi?” gibi soru işaretleri oluşabiliyor insanların kafasında. Ama ancak canlı tanıklardan bunlar dinlendiği zaman, bizim anlattıklarımızı onlar doğruladığı zaman, asıl o zaman gerçekliğe kavuşmuş, eteğe kemiğe bürünmüş oluyor. O sebeple, o belgesel çalışması da çok değerli bir çalışma. Evet, şimdi belgesel içerisinde aslında sadece hukukçu değil, sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve uzman Uğur Hocamız –o da sosyal hizmet uzmanı– görüşler de alınmış. Yani aslında burada söylenecek pek çok şey orda söylenmiş ama ben hani söylenmemiş ve bu girişim; niye başladı, neler yaptı, şuan ne safhada? Aslında şuan girişimin durumu çok iyi değil. İki yıldır, nerdeyse iki yıl oldu. 2016 Eylül, Ekim’inden beri girişim çok faal durumda değil. Pek çok sebebi var.

Gönüllülükle çalışıyorduk. Hiçbir yerden fon almadık. 33 tane sivil toplum örgütü ilk defa bir araya gelmişti. Çünkü konu çocuktu, çocuk tutukluluğuna son vermektir. 5 ilde birden, Yaşar arkadaşımın söylediği gibi, girişimi örgütledik. Daha sonra 3 il daha katıldı, toplam 8 ilde bu eylemlerde farklı illerdeki cezaevleri önlerindeki eylemlerdir arkadaşlar. Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Diyarbakır, Van, Siirt olmak üzere 8 ilde bu koordinasyon oluştu ve biz 8 ilde imza kampanyaları, cezaevi önlerinde basın açıklamaları, oturma eylemleri yaptık. Kamuoyunda duyarlılık yaratabilmek ve çocuk tutukluluğuna ilişkin bir şeyler yapabilmek adına, çocuk tutukluluklarına son vermek adına bir şeyler yapmak gerektiği inancıyla yola çıktık.

Çünkü cezaevlerinde, çocuk cezaevlerinde yaşanan olaylar gerçekten çok ağırdır. Şimdi belgeselde konuşan genç arkadaşlar 23-24 yaşlarındaydı herhalde. Şimdi bu genç arkadaşlar cezaevinden çıkmalı 5-6 yılı geçmiş ve anlatabiliyorlar. Siz, bir de onlar cezaevindeyken bizim

onlarla temas ettiğimiz andaki hallerini düşünün, o ağırlığı düşünün. Ben her seferinde zorlandım, anlatırken yine zorlanıyorum. Çünkü insan onuruna aykırı şeyler yapılıyor çocuk cezaevlerinde. Keşke bakanlık yetkilileri burada olsaydı ve o çocuklar burada olsaydı.

Şimdi aslında tartışılacak mesele şu, ben size pek çok istatistiki bilgi de verebilirim ama bu ülkede asıl tartışılması gereken mesele: ‘çocukluk kavramı’ ve ‘suç’. Biz kime “çocuk” diyoruz, “suç” nedir, çocuk ve suçu nasıl yan yana getirebiliyoruz? İşte Avrupa’da örnekler var. Almanya’da mesela Gençlik Cezaevleri var, Gençlik Adalet Mahkemeleri var. Sadece Adalet Bakanlığı’ndan oluşmuyor. Sağlık Bakanlığı var mahkemede, Gençlik Bakanlığı var, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı var ve uzmanlardan oluşan bir heyet, sadece bir tane hukukçu var içinde. Hani bizim çocuk koruma kanununda da suça sürüklenen çocuk diye tabir yapılır, ama aslında bu suça sürüklenen çocuk kavramının altı boştur. Çünkü suça sürüklenen çocuk dedikten sonra bu çocuğu yargılamak, o çocuğun niye suça sürüklendiği, hangi saikle, hangi amaçla suça sürüklendiği ve tekrarı olmasın diye neler yapılabileceğine dair bir çalışma yok sistemimizde. Sadece ceza yargılamasında SİR Raporu dediğimiz Sosyal İnceleme Raporu çocuklar için hazırlanır, ama bu Sosyal İnceleme Raporları çok zaman hâkimler tarafından değerlendirilmez ve maalesef bağışlasın beni sosyal hizmet sunan arkadaşlarımız, tabii ki bir çoğu gönüllülükle, canla, başla yapıyorlar ama maalesef kopyala yapıştır raporlar var. Bakın, çok yakın zamanda Trabzon’da, daha iki yıl olmadı, bir buçuk yıl önce, girişimin de son eylemi buydu aslında, bir çocuk, 15 yaşında bir çocuk, 15 de olmamış daha 14 yaşında cezaevine girdikten 20 gün sonra intihar etti ve yaşamını kaybetti.

Türkiye’de son 9 yıl içerisinde 17 tane çocuk cezaevinde tutukluysen öldü, hayatını kaybetti. Bunlardan 9 tanesi intihar, geri kalan 7 tanesi akran şiddeti. Cezaevleri suç üretiyor. Cezaevlerini bırakın

çocukların toplumla bütünleşmesi, ıslahı... Biz o ıslah kelimesini de sevmiyoruz, topluma kazandırma kelimesini de sevmiyoruz. Çünkü suç, bizim tanımladığımız bir şey ve her geçen gün suç tanımı değişiyor. Yeni yeni suç biçimleri oluşuyor. Bir çocuk için bakın, Malatya'da katıldığım bir sempozyumda bir savcı söylemişti: "Babası çöpten ekmek toplayan bir çocuğun fırından iki ekmek çalması suç olamaz" demişti. Böyle bir vaka geldi ve ben hakkında dava açmadım, dedi. Ama ceza kanununa göre suçtur bu. Ama yaşama göre suç değildir. Babası eğer çöpten ekmek topluyorsa o çocuğun gidip fırından iki tane ekmek alması, iki tane süt alması suç değildir. Bizim bunu anlamamız gerekiyor.

Bizim tutuklu çocuklara ilişkin, cezaevi yetkilileri ya da Adalet Bakanlığı yetkilileriyle her görüşmemizde bize hep şu söylenmiştir: "Evet biz de cezaevinde çocuk görmek istemiyoruz. Çocukla cezaevi yan yana gelmesin istiyoruz ama ne yapalım, suç işliyor çocuklar." Ama burada sorun, ne yapalım değil, sizin yapacağınız şey, "çocuklar neden suç işliyor?" sorusuna cevap bulmak.

TÜİK verilerine göre 2011 yılında cezaevinden çıkan çocukların %68'i 1 yıl içerisinde tekrar tutuklanmış. Belgesel içerisinde vardı; 3 yıl içerisinde 27 defa cezaevine giren bir çocuk var. Demek ki bu sistem işlemiyor. Bu sistemin ne topluma faydası var, ne çocuklara faydası var. Şimdi bir de istatistikler sürekli veriliyor. İşte 3 bin çocuk dedi, Fatih Bey bugün. Bu 3 bin sayısı günlük veridir arkadaşlar, bir gün. Yani bugün itibari ile işte 25 Kasım 2018 itibari ile 3 bin çocuk var. Fakat o kadar yoğunudur ki cezaevinde çocuk sirkülasyonu yıl bazında bu sayı bizim tahminimize göre 10-12 bin civarındadır.

Yakın zamanda Meclis İnsan Hakları Araştırma Komisyonu'na verilen rapora göre 120 bin çocuk mahkemelerle tanışıyor, 18 yaş altında. Bu korkunç bir rakam. Yani Avrupalılara Türkiye'de 120 bin çocuk hakkında dava açılıyor dediğiniz zaman inanmazlar buna. Ama

bu gerçek. Hatta İnsan Hakları Derneği'nin 20 Kasım'daki Çocuk Hakları Raporu'na göre 342 bin çocuk hakkında soruşturma açılmış. Bunu vermemiş bakanlık. Sadece dava açılan yani soruşturma açılmış dediğim, karakolla tanışan 342 bin çocuk demiş İnsan Hakları Derneği, 2017 yılı için.

Peki ne oluyor? Yeni cezaevleri açılıyor. Biz bu girişimi başlattığımız zaman 3 tane çocuk cezaevi, 2 tane de eğitimevi vardı, 5 taneydi. Şimdi 7 tane çocuk cezaevi, 5 tane de eğitimevi var. İşte Diyarbakır'da açıldı, Hatay'da açıldı, Kayseri'de açıldı, Tarsus'ta açıldı. Yani çözüm, biz cezaevlerini kapatın, çocuk tutukluluğuna son verin, cezaevlerini kapatın derken bizim asıl vurgu yaptığımız şey, çocuk tutukluluğudur. Çünkü cezaevlerinde bulunan çocukların %80'i tutukludur, %20'si eğitimevlerinde. Hüküm giyen çocuklar eski adıyla ıslahevi yeni adıyla eğitimevinde bulunurlar. Eğitimevlerinde hüküm giymiş çocuk daha rahat koşullarda okuluna gider, ailesiyle görüşür ama yargılanan, daha hüküm giymemiş, tutuklu olan bir çocuk cezaevinde daha ağır koşullarda kalıyor. İşte F Tipi cezaevleri içerisinde kalıyor, tecritte kalıyor. Bakın belgeselde, çocuklar gülererek anlattılar fare besledik diye, gülererek anlattılar biz havalandırmada birbirimizle haberleşiyoruz diye. Bakın o gülmeleri bile bir ironidir, çünkü çok ağırdır yaşadıkları. 13 yaşında cezaevinde çocuk var, dedi. Evet, bizim sistemimize göre 12 yaşın üstündeki çocuklar tutuklanabilir ve tutuklanıyor. 12-15 yaş arasında biraz daha insafli davranıyor yargıçlar, daha azdır tutuklu oranı. Nedense 18'i vermiyorlar, o sayı verilse aslında rakam çok daha artacak, ama tutuklu 3 bin çocuğun neredeyse tamamı 15-17 yaş arasında. Belki %10'dur 12-15 yaş arası. Çünkü çok küçükler. Yani kendi ihtiyacını karşılayamaz derecede küçükler. Cezaevlerinde gardiyan, infaz koruma memuru kalkıp o çocuğu banyo yaptıramaz, başını yıkayamaz. Cezaevinde kendisi yapmak zorundadır.

Ayrıca yasak olmasına rağmen cezaevinde, işyurtlarında günlüğü 5-6 lira gibi rakamlarla çalıştırıldıklarını söylüyor çocuklar bize. Yani 1 Euro değil günlüğü. Avrupalı arkadaşlar bilsin diye söylüyorum. Niye çalışıyorlar çocuklar işyurtlarında? Çünkü cezaevlerinde her şey paralıdır arkadaşlar. Sabun para, iç çamaşırı para, ailesine mektup yollayacak pul para, telefonla görüşecek –haftada bir telefon hakkı var– para, parası olmazsa kitap alamaz. Cezaevinde her şey paralıdır. Parası yoksa televizyon alamaz, radyo alamaz. CİSST’te uzun zaman beraber çalıştığımız Zafer arkadaşımız var. Kendisini de analım, kendisi de burada olsaydı deneyimlerini anlatırdı. Radyo gönderdi çocuklara. Çünkü bir mektup göndermişler kendisine. Beni çok etkileyen bir hadisedir. O da dayanmamış 4-5 tane radyo almış göndermiş. Küçük radyolar, pille çalışan radyolar. Bu radyolar Zafer arkadaşımıza geri geldi. Aramış cezaevini. Sanıyorum Maltepe ya da Şakran’dı. Aramış demiş ki, “Ya niye siz bana bunları geri gönderdiniz? Ben bedelsin gönderdim,” demiş. İşte şunu Ahmet’e gönderdim, bunu Mehmet’e gönderdim. Cevap çok acı. Elektrik faturasını ödeyecek paraları yok çocukların. Yani küçük bir radyo bakın, bu gerçek bir hikâyedir. Küçük bir radyo, çünkü çocuklar ses istiyoruz diyorlar, biz ses duymak istiyoruz. Ses yok. Yalnız kalan bir çocuğa siz elektrik faturasınının, onun aylık elektrik faturası ne olabilir? Bunu vermezseniz, mevzuat böyle dersiniz o çocuk çıktığı zaman, cezaevinden çıktığı zaman, intikam saiki ile hareket eder. Ve bu onun en “doğal” hakkıdır. Toplumdan intikam almak ister. Çünkü siz o çocuğu topluma tekrar kazandırabilmek adına cezaevine sokup, işkenceye tabi tutarsanız bunu devlet adına, toplum adına yaparsanız, o çocuk da çıktığında kendine bunu yapan sistemden intikam almak ister.

Elbette yapsınlar, suç işlesinler demiyorum ama suç işlemelerinin, tekrar tekrar suç işlemelerinin en önemli sebebi bu sistemdir. Bizim buna kafa yormamız lazım. Hani biz, çocuk cezaevleri kapatılsın

derken evet, cezaevini kapatmak zor bir şey ama tutukluluğa son vermek çok kolay. Bakın, dün dedi ki Adalet Bakanlığı yetkilisi yıllık 400 bin kişi denetimli serbestlik ve adli kontrolden yaralanıyor. Bunun sadece 16 bini çocukmuş. Aslına o 16 bin rakamı da beni doğruluyor. Yani cezaevinde sadece 3 bin çocuk değil, yılda 10 bin civarında çocuk oluyor. Belki daha fazla oluyor. Peki niye tamamını adli kontrol ya da denetimli serbestlikten faydalandırmıyorsunuz, niye 13 yaşındaki bir çocuğu cezaevine koyuyorsunuz? Belgesel içeriğinde de ben söylemiştim; tutuklama, sadece seyahat engeli koymaktır. Kişi bir yerden bir yere gidemez cezaevinde olduğu zaman. Onu orda tutmaktır, tedbirdir. Delilleri karatmasın, dışarıda kimseye zarar vermesin, kaçmasın ama siz cezaevindeki bir mahpusun, çocuğun eğitim hakkını elinden alamazsınız. Hele tutukluysen. Ama bu çocuklar eğitimden faydalanamıyor. Açık lise uygulaması var televizyondan ama koğuşunda televizyon varsa. Sınavlar başvuruları kabul edilirse, sınav görevlileri cezaevine gelirse ya da kendisi götürülebilirse yapılıyor. Tutukluluk 1-2 yıl sürebiliyor. 1-2 yıl cezaevinde kalan bir çocuğun okul hayatı bitiyor ve o çocuğun çıktıktan sonra okuması, toplumla –hani hep kullandığımız şey var ya– ıslah olup bütünleşmesi falan, bunların hiçbirinin olma şansı yok. Bu çocuk ister istemez kaçınılmaz olarak tekrar “suç” işliyor.

Peki, çocuk yargılanmasında yeni bir şeyler yapılıyor mu? Evet, yapılıyor: çocuk mahkemeleri kapatılıyor. Çocuk cezaevleri açılırken, çocuk mahkemeleri kapatılıyor, gerek yok diye ilginç bir şekilde ve yetişkinlerle birlikte çocuklar yargılanıyor. Yetişkinlerle birlikte yargılandığı zaman işte çocuk koruma kanunundaki çocukların lehine olan hükümler uygulanmıyor. Yani uygulamada çocuğun, Yaşar arkadaşımın dediği gibi gözaltına alındığı andan itibaren cezaevi süreci de dahil olmak üzere çok ağır, çok ciddi hak ihlallerine uğruyor.

Yasaya göre kelepçe yasaktır. Belgeselde de vardı, gördüm not aldım.

Ters kelepçe yapmışlardı çocuğa. Yasaya göre yasaktır çocukların kelepçelenmesi. Yasaya göre çocukların çalıştırılması yasaktır, cezaevinde çocuklar çalıştırılıyor. Yani yasaya koymak, yasal düzenlemeyi yönetmelik yapmak ya da birtakım işte projeler yapmak çocuklara bir fayda sağlamıyor. Ciddi anlamda sivil toplumun rolü burada devreye giriyor. Cezaevleri Kapatılsın Girişimi içerisinde yer alan sivil toplum örgütleri, psikologlar, sosyologlar, hukukçular olarak dedik ki: Öncelikle çocuk tutukluluğuna son verilsin, cezaevi kapatılmalı ama halen cezaevinde olan çocuklar için payımıza ne düşüyorsa onu yapmaya hazırız. Talebimiz kabul edilmedi. Çünkü biz o çocuklarla temas etmek istiyoruz. O çocuklarla temas ettiğimiz zaman belgeseldeki gibi çocuklar anlatacaklar. Çocuklar yalan söylemiyorlar. Çocukların söylediklerinden çok daha fazlasını biz biliyoruz. Bize anlatıyorlar ama korkuyorlar. Bize anlatırken de korkuyorlar. O güveni sağlamak gerekiyor. Belgeselde de pek çok şeyi anlatmamışlar. Kolay değil gerçekten anlatabilmek.

Tüm bunların çözümü bu yöntemden, bu sistemden çocuk cezaevleri, çocuk hapisanesi sisteminden vazgeçmektir. Başka alternatifleri var. Avrupa bunu uyguluyor, kullanıyor ve bizdeki sistem suçu artırıyor. 2016 verilerinde 2 bin 400 ya da 2 bin 300 civarındayken, tabii günlük veri bu, şuan itibariyle 3 bin 100 civarına çıkmış sayı. Cezaevlerinde bulunan çocuk sayısı... Ve cezaevleri arttırıldığı halde. Demek ki bu sistemin bir faydası yok. Yani suç işlemenin de önüne geçemiyor, çocukların da suç işlemesine engel olamıyor. Yani ne topluma bir faydası var ne çocuklara. O zaman bizim yetişkinler için düşündüğümüz, Avrupa'nın hapsedmenin dışında formüller aradığı şeyi, gelin çocuklarla başlatın. Çünkü onlar çocuk ve önce çocukları hapsedmeyin. Yetişkinlere yapmayın demiyoruz. Yetişkinlere de yapın ama öncelikle çocuklara yapın. Çünkü yaşamları kayıp gidiyor ve bu çocuklar çok ağır koşullarda yaşıyor cezaevinde de, çıktıktan sonra da. Tecrit ediliyorlar. Yaşadıkları çevrelerden tecrit

ediliyorlar. Pozantı çocuklarının büyük bir çoğunluğu kimlik değiştirdi. Ben şahidim buna. Kimlik değiştirdiler, sadece semt, şehir değil. Kimlik değiştirdiler çünkü afişe edildi çocuklar ve her yerde bu çocuklar cezaevinde tecavüze uğramış çocuklar olarak damgalandı. Böyle anlatıldı. Korkuyla, bastırarak veya cezaevine koyarak, orada yalnız başına hücrelere kapatılarak bir sonuç elde edilmediği açık. Bu konuda kamu otoritesinin mutlaka ve mutlaka bu alanda çalışmak isteyen bizler gibi sivil toplum kuruluşlarıyla, uzmanlarla ortak bir şeyler üretmesi lazım.

Sadece Çocuk Cezaevleri Daire Başkanlığı kurmakla olmuyor maalesef. Çocuk Hakları Daire Başkanlığı kurduk dedi Ceza ve Tevfikevleri Genel Müdürlüğü içerisinde. Ne yapıyor? Niye sayı düşmedi? Niye hâlâ cezaevleri yapılıyor? 15 tane çocuk cezaevi yapılacakmış. Yeni... niye? Suçta patlama mı bekleniyor? 5 tanesi niye yetmedi, 8 tane oldu? 15 olacakmış sayı. Bunun bir gerekçesi olmalı. Yani ben şimdi diğer tek tek istatistiksel verileri vermek istemiyorum. Sürem de doldu ama. Zaten istatistiklerden de hoşlanmıyorum. Çünkü bunların hepsi birer insan. Üç bin çocuk dediğimiz zaman üç bin tane çocuk gerçektir. Annesi, babası, kardeşi olan, hayalleri olan, büyüyünce mühendis olmak isteyen, avukat olmak isteyen çocuk... Teşekkür ederim...

KONFERANS KİTABI

24 - 25 KASIM 2018

HAPSETMENİN ALTERNATİFLERİ

Türkiye’de hapisane nüfusu ve hapisane kapasitesi hızla artmaktadır. 2005-2015 yılları arasında mahpus sayısı 55.000’den 176.000’e çıktı. Bugün ise sayı 260.000’i aştı. Türkiye, Avrupa Konseyi üyeleri arasında hapisane nüfusu en hızlı artan ülke. Dünyada en yüksek mahpus sayısı sıralamasında sekizinci sırada yer alıyor. Devam eden hapisane inşaatları göz önüne alındığında bu sayıların ve sıralamaların artacağı öngörülebilir.

Hapishanelerin yaygınlaştığı ve cezalandırma yöntemleri içinde öncelikli olduğu küresel ortamda, odağında hapisane olmayan eleştirel ve alternatif ceza politikalarının nasıl işleyebileceğini tartışmak önemlidir. Farklı ülkelerde hapse alternatif uygulamaların ve örneklerin de tartışıldığı uluslararası konferans metinleri; akademisyenler, araştırmacılar, öğrenciler, hapisane çalışanları, politika yapıcılar, idareciler, hukukçular, sivil toplum örgütü temsilcileri ve insan hakları savunucularına önemli veriler sunmaktadır.

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

TCPS
TÜRKİYE HAPİSHANE ÇALIŞMALARI MERKEZİ

